

A költségvetési pozíciót befolyásoló világgazdasági feltételek

Áttekintés a világgazdaság középtávú folyamatairól és ezeknek a magyar gazdaságra (növekedésre), államháztartásra gyakorolt hatásáról

Készült a Költségvetési Tanács Titkársága megbízásából

Készítették:

Nagy Ágnes

Nagy Katalin

Palócz Éva

Vakhal Péter

A munkacsoportot vezette: Palócz Éva

.....
Dr. Palócz Éva Mária, vezérigazgató

Budapest, 2018. október.17.

Készült KVT/51-1/2018. szerződés alapján

Dr. Palócz Éva Mária

vezérigazgató

KOPINT-TÁRKI
Konjunktúrakutató Intézet Zrt.
1112 Budapest, Budaörsi út. 45.
1518 Budapest, Pf. 71.
Telefon: 309-2695
Fax: 309-2647
E-mail: info@kopint-tarki.hu
www.kopint-tarki.hu

Tartalomjegyzék

<i>A költségvetési pozíciót befolyásoló világgazdasági feltételek</i>	1
<i>Áttekintés a világgazdaság középtávú folyamatairól és ezeknek a magyar gazdaságra (növekedésre), államháztartásra gyakorolt hatásáról</i>	1
<i>Vezetői összefoglaló</i>	5
1.) Növekedési folyamatok a világgazdaságban a 2010-es évek második felében	9
1.1.) A megélnékvült globális növekedés középtávú lassulása irányába ható tényezők.....	10
1.1.1.) Növekedési kilátások változása az Európai Unió nemzetközi környezetében.....	13
1.1.2.) Új kihívások előtt az Európai Unió	18
1.1.2.1.) Brexit és következményei	22
1.1.2.2.) Dinamikus gazdaság, politikai feszültségek Németországban	23
1.2.) Új típusú kockázatok megjelenése az elmúlt öt évben.....	25
1.2.1.) A világkereskedelem alakulása.....	26
1.2.2.) Növekvő árfolyammobilitás	30
1.3.) A nemzetközi pénzügyi környezet jelenlegi trendjei	32
1.4.) Növekedési kilátások és kockázatok.....	35
1.5.) Növekedési multiplikátorok az Európai Unióban.....	36
2.) A magyar külkereskedelmi kapcsolatok regionális jellemzői – régi és új tendenciák	48
2.1.) A magyar export regionális szerkezete, földrajzi koncentrálttsága, különös tekintettel a növekedési pólusokra.....	48
2.1.1.) Kiszállítások az Európai Unió tagországaiba.....	50
2.1.2.) Az EU-n kívülre irányuló export regionális szerkezete, piaci részarányok.....	55
2.2.) A magyar import regionális szerkezete, földrajzi koncentrálttsága.....	57
2.2.1.) A régi és az új EU tagállamokból érkező import (intra-import) ország-struktúrája	59
2.2.2.) Az EU-n kívülről érkező import (extra-import) regionális szerkezete	61
2.3.) A magyar export illeszkedése a világgazdasági átrendeződésekhez.....	63
3.) A magyar export és import áruszerkezete, változó súlypontok	69
3.1.) Az export árustruktúrája az intra- és extra-kivitelben, a régi és új EU tagállamokban.	71
3.2.) A magyar import árustruktúrája az intra- és extra behozatalban (régii és új EU tagországok, többiek).....	82
3.3.) A magyar exportban legdinamikusabb termékcsoportok és a legdinamikusabb ágazatok és ezek néhány fontos felvevőpiaci sajátossága.....	87
4. Fiskális politika, a külkereskedelem szerepe a gazdasági növekedésen, a nettó külföldi kötelezettségek alakulásában	89
4.1.) A fiskális politika fejleményei az Európai Unióban és Magyarországon 2013-16 között.	89
4.1.1.) Államháztartási egyenlegek	89
4.1.2.) Államadósság.....	92
4.2.) A külkereskedelem szerepe a gazdasági növekedésben	93
4.3.) A cserarány-változás hatása a nemzetgazdaság reáljövedelmére.....	95
4.3.1 A cserarány-index jelentése és hosszabb távú alakulása	95
4.3.2. A bruttó hazai reáljövedelem jelentése és mérése	96
4.3.3.) A cserarány-hatás (T) és az RGDI alakulása Magyarországon; nemzetközi kitekintés	97

4.4 A nettó export hatása a fizetési mérlegre és nettó külső kötelezettségállomány változására 2010 és 2017 között.....	99
4.4.1 A GDP-arányos nettó külföldi kötelezettség-állomány alakulása.....	99
<i>Mellékletek.....</i>	<i>103</i>
1. számú Melléklet.....	103
2. számú Melléklet.....	105

Vezetői összefoglaló

Az elmúlt öt évben a globális növekedést befolyásoló kockázatok jelentősen megváltoztak, kibővültek. Az utóbbi időben a lefelé mutató kockázatok erősödtek, s számos újfajta növekedési kockázat jelent meg. Ebből az egyik legfontosabb és a legkiszámíthatatlanabb következményekkel járó a *kereskedelmi konfliktusok* élesedése, az amerikai fenyegetések valóra váltása, elsősorban a kínai exportot sújtó vámok bevezetése. Az USA és Kína közötti kölcsönös vámtarifa emelések a kínai exportot akár 20-30 százalékkal is csökkenthetik, aminek importvonzata is nagyjából hasonló mértékű. És akkor a különböző multiplikátor hatásokról nem is beszéltünk. A világ legnagyobb exportőrének ilyen mértékű lassulása a világkereskedelmet már az idén 3,4 százalék körüli növekedési ütemre húzhatja vissza, szemben a tavalyi 5 százalék körüli dinamikáról.

A *monetáris politika szigorításától* már régen tartanak, ez az elmúlt két évben mutatkozott meg az USA részéről erőteljesebben, és látszik a folytatás is. Ez előbb-utóbb magával hozza a többi fejlett országban is a monetáris politikai fordulatot. Az emelkedő kamatok a tőkét is nagyobb mozgásokra készítették: a feltörekvő országokból elkezdett kiáramlani a tőke a kevésbé kockázatos befektetési lehetőségek felé, ami az érintett országok számára nagyon súlyos következményekkel járhat (árfolyamturbulenciák, leértékelődés, drámai kamatemelések stb.). Az infláció eddig viszonylag mérsékelt maradt, azonban a fogyasztói árak egyértelműen megindultak felfelé, noha egyelőre mindenki arra számít, hogy – egyes országok kivételével, pl. Törökország vagy Argentína – nem szállnak el nagyon az árak. A részvények túlárzottsága már régóta téma, a részvényárfolyamok csökkenése nagyon könnyen a 2008-hoz hasonló folyamatokat indíthat el.

Az *olajárak emelkedése* 2017- második felében indult meg, de, hogy ilyen gyors ütemű lesz, arra igazából senki nem számított. Az olajár jövőjét illetően megbízható prognózisokat adni nehéz: egyelőre úgy tűnik, hogy jövőre tovább emelkedik a nyersolaj ára, s – az olajtermelő országok magatartása, illetve a kereslet alakulásától függően – 80 dollár/hordó körül stabilizálódhat. Az amerikai palaolajtermelés egyelőre nem bővül olyan gyorsan, mint kezdetben. A prognózisokat tekintve lefelé és felfelé mutató kockázatok egyaránt vannak, azonban a 100 dollár feletti olajárak időszaka nagy valószínűséggel nem tér vissza.

A *kínai növekedés lassulására* már 2013-ban is számítottak, végül is ez az elmúlt öt évben megfelelt a várakozásoknak. Drámai lassulástól nem igazán kell tartani, mert ennek a kormány – különböző gazdaságösztönző intézkedésekkel – elejét veszi.

A *Brexit* 2016 júniusa óta téma, az, hogy ilyen lassan haladnak majd a tárgyalások, és az utolsó pillanatig nem látszik a megoldás, az napjaink fejleménye.

Egyes országok *adósságállományával kapcsolatos problémáktól* már korábban is lehetett tartani, akárcsak a vállalkozások és magánháztartások eladósodásától az alacsony kamatkörnyezet feltételei mellett. Egy potenciális kamatemelkedés következményeire, a *buborékok kipukkadásának* veszélyeire szakemberek régóta figyelmeztetnek, de úgy tűnik, a piaci szereplők viszonylag keveset tanultak a válság óta.

Öt évvel ezelőtt a munkaerőpiaci helyzet a fejlett országokban még sokkal kedvezőtlenebb volt, az azóta bekövetkezett javulásra mindenki számított. Arra azonban már kevésbé, hogy a *munkaerőhiány*, mint növekedést korlátozó tényező ennyire ki fog élesedni, mint ahogy az napjainkban helyenként jellemző. Ennek egy következménye lehet a bérek erőteljes

emelkedése, ami nemcsak az inflációt lódíthatja meg, hanem komoly versenyképességi problémákat is vethet fel a vállalatok körében.

Végül ugyancsak nem lebecsülendő kockázat, hogy az alacsony kamatok és a kedvező konjunktúra feltételei mellett *nem indultak meg azok a strukturális átalakulási, alkalmazkodási folyamatok*, amelyekre az érintett országok előbb-utóbb rákényszerülnek. A kedvezőtlenebb körülmények között ezek a problémák élesebben merülhetnek fel, s súlyos konfliktushelyzeteket idézhetnek elő (lásd Olaszország).

Összességében öt évvel ezelőtt optimistábbak voltunk: azt hittük, hogy a válságot végre sikerült kiheverni és egy gyorsabb növekedés időszaka jön. Azzal mindenki egyetértett, hogy a válság előtti növekedési ütemek nem lesznek tarthatók, s ezek a várakozások be is igazolódtak.

Az európai uniós tagállamok között igen erős a beszállítói kapcsolatrendszer, ami a gazdasági interdependenciákban nyilvánul meg. A legtöbb tagállam teljes külkereskedelmének (árak és szolgáltatások) több, mint 70 százalékát az Európai Unióval bonyolítja, így, ha az egyik tagállamban a kereslet élénkülése miatt emelkednek a kiadások, akkor ez a multiplikátor hatásokon keresztül a másik tagállamban is emeli a jövedelmet. *Statikus modellünkben megállapítottuk, hogy a legintenzívebb kapcsolatot a tagállamok jellemzően a szomszédaikkal ápolják, fajlagosan a legnagyobb impulzus a környező országokból érkezik.* Különösen igaz ez az USA-ra és Kanadára, amely két ország még a modell része volt. Ugyanakkor az interdependencia mélysége nem kölcsönös; Kanada például sokkal jobban függ az Egyesült Államoktól, mint fordítva.

Európában az alapító tagállamok játszanak központi szerepet: Németország, Franciaország, Olaszország, Benelux államok (kivéve Luxemburg). Ehhez a körhöz csatlakozik még az Egyesült Királyság, így ezen 6 tagállam növekedése minden más tagállamra is komoly hatással bír. A szomszédsági kapcsolatok gyengülnek, ha figyelembe vesszük a gazdaságok méretét, mivel például a német 1 százalékos növekedés euróban számolva jóval több, mint Magyarország esetében egy 1 százalékos növekedés, így még egy alacsony *multiplikátorhatás* mellett is abszolút értékben nagyobb lehet a német gazdaság hatása az országra, mint például az osztrák.

Magyarország számára a legnagyobb multiplikátor hatást Németország jelenti, majd méretei miatt, az Egyesült Államok. A harmadik Olaszország, majd Franciaország, az Egyesült Királyság, Románia, Spanyolország és végül Ausztria következik. Nem szabad ugyanakkor elfelejteni, hogy minden országra önmaga van a legnagyobb hatással, vagyis saját autonóm keresleti elemei, úgymint a magánfogyasztás és beruházások, továbbá a harmadik országokba irányú export. Egy ország nyitottsága jelentősen emelheti a növekedési multiplikátorok hatását, de nem szabad elfelejteni, hogy ez a nyitottság egy válság esetén igen kockázatos is tud lenni, mivel a külföldi kibocsátás zsugorodása igen gyorsan áttérjedhet a hazai gazdaságra a csökkenő exportkeresleten keresztül, ami tovább csökkenti a hazai termékek iránti aggregált keresletet is.

A magyar külkereskedelem alakulását a hullámzó globális gazdasági, pénzügyi és kereskedelmi folyamatok egyaránt befolyásolták, a forgalom értéke azonban, a 2009-ben és 2012-ben tapasztalt visszaesés után is, viszonylag erőteljesen bővült, és 2013 és 2017 között a partnerországok többségében a magyar export növekedése meghaladta a rendeltetési ország importjának bővülését. Az export struktúrája, amely földrajzi és gazdaságszerkezeti adottságok következtében meglehetősen determinált, az elmúlt években alig módosult: A magyar kivitel Európa-centrikus volt és maradt: 2017-ben az export 86,6 százalékát európai országokba

indították, Ázsiába 7,7 százalék, Amerikába 4,5 százalék került. (2013-hoz viszonyítva Európa részaránya emelkedett 0,4 százalékponttal, a másik két földrészé csökkent 0,1-0,1 százalékponttal.) Az Európai Unióba irányuló kiszállítások az elmúlt öt évben bővültek, az összes exportból 2017-ben 79,6 százalékot – régi és új tagállamok között 71:29 megoszlásban – tettek ki a 2013. évi 77 százalékkal szemben.

Az *export országstruktúrája* összességében diverzifikált volt. A tíz legfontosabb felvevőpiac között 2017-ben kizárólag uniós tagországok sorjázta. Németország vezető pozíciója erős és stabil, exportrészesedése azonban (2017-ben 27 százalék) nemzetközi összehasonlításban nem különösen magas. Az utána 4,5-5,5 százalékkal következő négy ország közül Románia, Olaszország, Ausztria pozíciója kicsit erősödött 2017-ben az előző évhez, Szlovákiáé kicsit gyengült. Az Uniót elhagyni készülő Egyesült Királyságé részesedése az exportból csökkent. A hét szomszédos országba 2017-ben a magyar exportnak ötöde került, részesedésük valamelyest növekedett az előző évhez. Miután ezek a szomszédos, többségükben viszonylag kisméretű országok kifejezetten fontos felvevőpiacok a kis és közepes vállalkozások számára (is), súlyuk növekedése kedvező (és támogatandó) irányú változás.

Az elmúlt másfél évtizedben a *magyar import regionális struktúráját* is Európa, azon belül az Európai Unió dominanciája jellemezte. A TOP10 szállító ország között 2017-ben két nem uniós tagország szerepelt, Kína és Oroszország, amely az energiaárak emelkedésének köszönhetően visszakerült a legfontosabb szállítók közé. Az Unióból érkező behozatalban az elmúlt években sem Németország vezető pozícióját, sem Ausztria második helyét egyetlen ország sem fenyegette. Mellettük az uniós TOP5 szállítók közé Lengyelország és Szlovákia tartozott 2017-ben. Az import országstruktúrája, hasonlóan az exportéhoz, diverzifikált.

A magyar exportban hosszú évek óta, 2017-ben is, ugyanaz a három, „gépipari” termékekből álló árucsoport részesedése emelkedett ki (2017-ben együttesen 56 százalék), sorrendjük sem változott, korábbi jelentősen különböző részarányuk azonban 2008 és 2017 között kiegyenlítődött. A struktúra-változás a vezető termékcsoportok között elsősorban a feldolgozóipar termelési szerkezet-váltásának következménye volt: a jármű- és járműalkatrészgyártás bővült, miközben az elektronikus, elsősorban híradástechnikai termékek gyártása visszaszorult (gyárbezárások, termelés-csökkenés). A TOP10-be tartozó árucsoportok közül 2017-ben 2013-hoz viszonyítva a gyógyszeripari, a műanyag és a szerves vegyipari termékek kivételének részaránya az összes exportban gyakorlatilag változatlan maradt, az optikai és a gumiiipari termékeké kicsivel csökkent. Az import áruszerkezetében az energiahordozók visszaszorulása, feldolgozóipar termelési szerkezet változása, az autóiipari termelési láncokhoz kapcsolódás erősödése egyaránt lecsapódott. Ez utóbbiak magyarázzák a gépipari termékcsoportokban az exportéhoz hasonló elmozdulásokat.

A globális pénzügyi és gazdasági válság által megtépzott *folyó fiskális pozíciókat* 2017-re az EU-ban nagyjából sikerült helyreállítani. A 2013 utáni fiskális konszolidációk eredményeként az EU-szintű átlagos államháztartási hiány 2015-16-ban rendre az összesített GDP 2,4%-át, illetve 1,9%-át tette ki, majd 2017-ben 1%-ra csökkent, ezzel lényegében a válság előtti utolsó év, 2007 szintjére süllyedt.

Legalább ennyire fontos tényező, hogy 2017-re már egyetlen ország államháztartási hiánya sem haladta meg a 3%-ot. Ezzel lényegében sokkal kiegyensúlyozottabb struktúra jött létre, mint a válság előtt, amikor számos EU-ország igen nagy többlettel, míg mások hatalmas deficittel rendelkeztek. Ugyanakkor, a költségvetési egyenleg konkrét mértéke az *egyes országokban* alig mutat összefüggést a gazdasági növekedés ütemével. A strukturális egyenleg, amely a

költségvetési egyenleget nem a tényleges, hanem a potenciális növekedési ütemhez viszonyítja, 2017-ben 3 országban is meghaladta a 3%-ot, köztük volt Magyarország is a ténylegesen mért 2%-kal szemben 3,1%-os strukturális hiánnyal. Megemlítendő, hogy a legnagyobb fiskális problémákkal küzdő Görögország strukturális egyenlege 2017-ben kimagasló, 4%-os szufficitet préselt ki magából, mivel mindössze 1%-os gazdasági növekedés mellett a GDP 0,8%-át elérő költségvetési többletet ért el.

Ami az *államadósságok* alakulását illeti, itt az alkalmazkodás természetesen lassabb. A 2007-12 között 24 ponttal (58%-ról 82%-ra) emelkedett EU-szintű összesített államadósság ráta 2013 után már nem emelkedett, inkább enyhén csökkent. Ezen belül az egyes országok e téren is jelentős különbségeket mutatnak: 3 ország Görögország, Olaszország és Portugália államadósság-rátája 100 % felett van és tovább emelkedett. Görögország 180% körüli államadóssága továbbra is kezelhetetlennek tűnik. További 3 ország államadóssága megközelíti a GDP 100%-át, valamennyiben emelkedett az adósságráta 2012 után is. Magyarország államadóssága 2011 óta nagyon enyhén csökken évről-évre, de továbbra is a legmagasabb a V4 országok között, az EU-országok között azonban közepesnek tekinthető.

2017-ben a nettó export az EU-országok többségében pozitívan járult hozzá a gazdasági növekedéshez, de ennek mértéke különböző, részben attól függően, hogy a külkereskedelem mekkora arányt képvisel a GDP-n belül változó. Ez az arány EU-országokban 30% (Egyesült Királyság) és 95% (Szlovákia) között ingadozik. A másik tényező az export és az import közötti növekedési ütemkülönbségben rejlik.

Magyarország a második legnyitottabb ország az EU-országok között, a nettó export az elmúlt években jellemzően pozitívan járult hozzá a GDP-hez. 2017-ben nem ez volt a helyzet, mivel a GDP-növekedést elsősorban a háztartások fogyasztása és a beruházások növekedése húzta fel. Mivel a következő években a GDP felhasználási oldalán a belföldi komponensek számottevő növekedése várható, a nettó export negatív hozzájárulása feltételezhető. Hangsúlyozni kell azonban, hogy ezt nem feltétlenül az export növekedésének a lassulása okozza (bár egyes években ez is megtörténhet), hanem elsősorban az import gyors emelkedése, a belföldi felhasználás importvonzata következtében.

Mindazonáltal, a magyar külkereskedelem többlete várhatóan még több évig fennmarad. A külkereskedelmi többlet 2016-ban érte el csúcspontját, majdnem 10 milliárd euróval, ehhez képest 2017-ben a többlet már „csak” 8,1 milliárd euró volt és 2018-ban feltehetőleg a többlet enyhén 8 milliárd euró alá csökken.

A *cserarány-mutató* az export és az import árindexét jelzi, amelynek a bruttó hazai reáljövedelemre (RGDI-ra) gyakorolt hatása a gazdasági nyitottság mértékétől függ. Magyarországon a 1995 és 2017 közötti időszak egészében nem változtak számottevően a külkereskedelmi cserearányok, így a GDP, valamint az RGDI hasonló ütemben emelkedett. A 2009. évi válságot megelőzően cserearányaink romlottak, de ezt ellensúlyozta az elmúlt években tapasztalt javulás. Magyarországtól eltérően, a cserearány-alakulásnak határozott trendje van az EU több új tagországában. Így például Szlovákiában hosszú távon csökkenti, Romániában viszont emeli a bruttó hazai reáljövedelemnek a GDP-hez viszonyított arányát a cserearányok változása.

Magyarország nettó külső kötelezettségállománya 2010 és 2017 között a GDP 120%-áról 60%-ára csökkent. Ebben fontos szerepet játszott, hogy az átértékelődési hatások pozitív szerepet játszottak, meghatározó hatása mégis annak volt, hogy a nettó export mindvégig többletet mutatott, és ellensúlyozta a fizetési mérleg más tételeinek együttes negatív egyenlegét. Az elmúlt években a nettó exporton belül a szolgáltatásforgalmi többlet vált meghatározóvá, miközben az áruforgalmi aktívum jelentősen mérséklődött.

1.) Növekedési folyamatok a világgazdaságban a 2010-es évek második felében

A tanulmány első rése a világgazdasági növekedési fő trendjeit, kockázatait, illetve a középtávú kilátásokat befolyásoló új jelenségeket vizsgálja 2018-ban előretekintve az évtized végéig.

Elsősorban olyan kérdésekre fókuszálnánk, mint

- a megélt globális növekedés középtávú lassulása irányába ható tényezők
- új típusú kockázatok megjelenése az elmúlt öt évben: kereskedelempolitikai feszültségek, Brexit folyamata, amerikai külkapcsolatok kiszámíthatatlansága stb.
- a nemzetközi pénzügyi környezet jelenlegi trendjei és a várható változások makrogazdasági hatásai: monetáris politika szigorodásának következményei, kockázatkerülés a befektetők körében, tőkekiáramlás a feltörekvő piacokról, részvénypiaci kockázatok stb.
- növekedési kilátások és kockázatok főbb régióként.

2018 őszére a világgazdasági helyzet meglehetősen bonyolult lett. Ugyan a növekedés továbbra is dinamikus, de egyre több jele látszik annak, hogy a következő években lassulás következik majd be. Míg tavaly végre mindenki úgy érezte, hogy a globális válságot követő lassú kievickélés után végre tartós növekedés várható, addig ma egyre inkább az a félelem rajzolódik ki, hogy a fellendülés a vártnál rövidebb lesz, és a lefelé mutató kockázatok egyre erősebbekké válnak. Erre utal az OECD legfrissebb jelentése is (OECD [2018]), amely ugyan 2018-2019-re még 3,7 százalékos globális bővülést jelez előre, de ugyanakkor ráirányítja figyelmet arra, hogy a kockázatok erősödnek és több csatornán keresztül húzhatják vissza a növekedést, ami az általános bizonytalanság légkörét teremtheti meg. Ilyen jelenségek például:

- a munkaerőpiaci helyzet mindenütt javult, de a *bérek emelkedése mérsékelt* maradt.
- A *kereskedelempolitikai kockázatok kiélesedtek*, az USA és Kína, illetve az USA és az EU, illetve egyéb régiók közötti feszültségek nem csitulnak, a különböző egyéb kereskedelempolitikai szankciók (Irán, Oroszország) sem a megbékülés irányába mutatnak. Trump konszenzust kerülő, az Egyesült Államok prioritását hangsúlyozó hozzáállása egy kereskedelmi háború szélére sodorta a világot, aminek a globális növekedés lassulása, a beruházások mérséklődése, a munkahelyek elvesztése, az életviszonyok romlása lehet a következménye.
- A *monetáris szigorítás* egyre markánsabbá válik. Az amerikai kamatemelést belátható időn belül Európában is követni kell. A szigorodó pénzügyi feltételek elsősorban a feltörekvő országokat fogja érzékenyen érinteni, ahonnan a tőke kiáramlása már megindult. Így a kamatszigorítás kényszerűségből sokkal nagyobb mértékű lehet, mint amire valóban szükség van.
- Tíz évvel a pénzügyi válság kitörése után újabb olyan elemek láthatók, amelyek egy hasonló válsághoz vezethetnek (például a részvények túlárazottsága, a vállalkozások és magánháztartások eladósodottsága).
- A *Brexit* körüli bizonytalanságok a kilépés tervezett határidejének közeledtével egyre feszültebbé teszik a helyzetet. Szemmel láthatóan sem a britek, sem pedig Európa nem

tud jó megoldást találni, s kompromisszumok híján egy teljesen kezelhetetlen helyzet alakulhat ki.

- A Brexittől függetlenül *Európán belül is egyre nagyobbak a feszültségek*. A német politika gyengülése, Macron kétsebességes Európát vizionáló elképzelései, a különböző összeurópai kérdésekben jelentkező konszenzus hiány, az új tagok és a régi tagok politikai elképzeléseinek különbözősége, mind olyan jelenségek, amelyek kedvező kimenetel hiányában jelentős politikai és növekedési kockázatot hordoznak magukban.

1.1.) A megélnékült globális növekedés középtávú lassulása irányába ható tényezők

A világgazdasági növekedés az év eleji erősödést követően egyre inkább veszít lendületéből. Azzal a legtöbb konjunktúra-előrejelző egyetért, hogy a csúcson túljutott a globális növekedés, és a továbbiakban lassabb ütemű bővülés várható. (IfW [2018]) A legfrissebb prognózisok már csak 3 százalékos körüli globális bővülést jeleznek előre. A különböző régiók közötti konjunkturális, növekedési különbségek erősödni látszanak, a lefelé mutató kockázatok különösen a feltörekvő országok esetében megnöttek. A nemzetközi feszültségek minden szinten erősödnek. A politikai feszültségek reálgazdasági következményei a vártnál erősebbek lehetnek, régióként változó mértékben. Az USA által fűtött kereskedelmi konfliktusok, illetve a tőke kiáramlása a feltörekvő országokból jelentik a legnagyobb rövidtávú kockázatokat. Az IMF ez év októberében publikált jelentése (IMF, WEO [2018]) hasonlóan pesszimista hangokat üt meg: az előbbieken felsorolt kockázatok mellett különösen a politikai bizonytalanságok okozta kockázatokra hívják fel a figyelmet: így a vártnál gyorsabb monetáris szigorítás, a kamatok emelkedése különösen a feltörekvő országokat hozná nagyon nehéz helyzetbe, illetve az állam és a magánszektor sok országban rendkívüli mértékben felhalmozott adósságának finanszírozását tenné lehetetlenné, ami közvetlenül visszahatna a beruházási aktivitásra és fékezne a növekedést. A strukturális reformok előrehaladására az elmúlt időszak kedvező feltételei mellett sem került sor, így ez egy válság sújtotta időszakban még komolyabb problémákhoz vezethet az érintett országokban. A részvénypiacok – az alacsony kamatok miatt – túlárzottak, egy könnyen bekövetkező piaci korrekció (ami 2008-ban is jellemző volt), hatalmas veszteségeket okozhat a részvényesek számára, amelynek további gyűrűző hatásai súlyosak lehetnek.

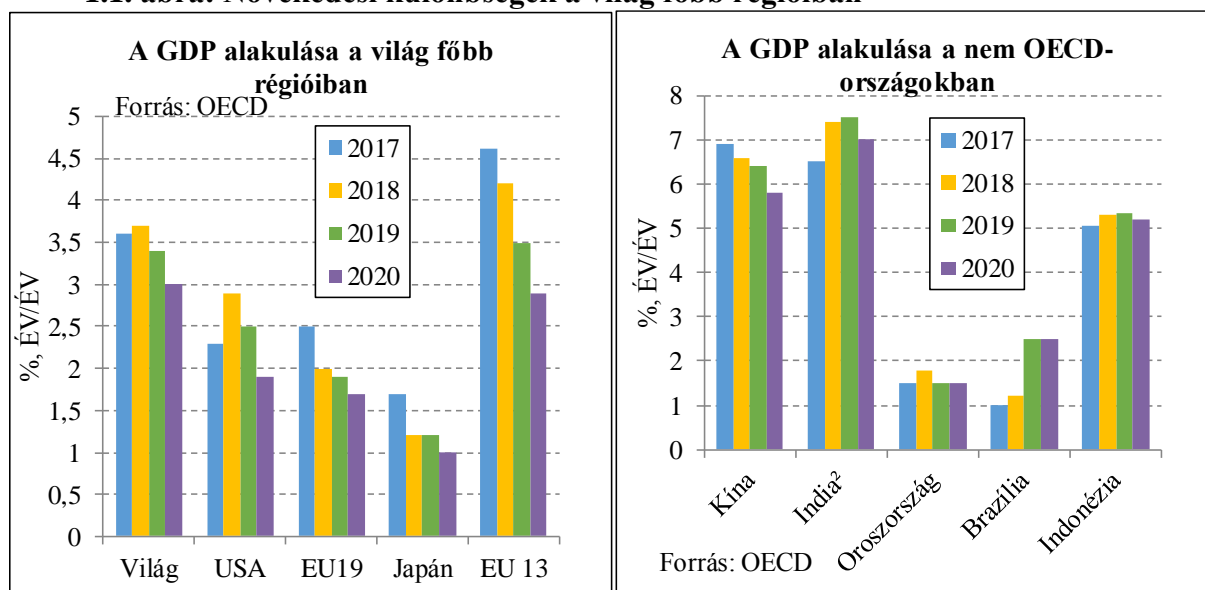
1.1 táblázat: Növekedési dinamika a világ főbb régióiban

	2016	2017	2018	2019	2020
Világ	3,1	3,6	3,7	3,4	3,0
Ausztrália	2,6	2,3	2,9	3,0	2,9
Kanada	1,4	3,0	2,1	2,2	1,9
EU-19	1,7	2,5	2,0	1,9	1,7
Egyesült Királyság	1,9	1,8	1,2	1,0	1,0
USA	1,5	2,3	2,9	2,4	1,9
Japán	1,0	1,7	1,0	1,2	1,0
Kína	6,7	6,9	6,6	6,4	5,8
India	7,1	6,5	7,4	7,5	7,0
Törökország	3,2	7,4	3,2	0,5	4,0
Argentína	-1,8	2,9	0,5	-2,0	0,1
Brazília	-3,5	1,0	1,2	2,5	2,5
Mexikó	2,7	2,3	2,2	2,5	2,4
Oroszország	-0,1	1,5	1,8	1,5	1,5

Forrás: OECD Interim Outlook 2018, IfW 2018, WTO, Kopint-Tárki

A növekvő kereskedelmi feszültségek és a kamatok emelkedése miatt a globális kereskedelem lassuló növekedésére számít a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) legfrissebb jelentése is. (WTO [2018]). Az árukereskedelem továbbra is növekedési pályán marad a következő időszakban, azaz még 2019-ben is, de a bővülés lassabb lesz, mint ahogy azt korábban általában előre jelezték. Az árukereskedelem 3,9 százalékkal bővülhet 2018-ban, tavasszal még 4,4 százalékos prognózisok voltak. 2019-re 3,7 százalékos bővülésre számít a WTO, ami 0,3 százalékpontos csökkentést jelent a fél évvel ezelőtti prognózishoz képest. Az új kereskedelmi korlátok a multiplikátor hatások révén nem csak a kereskedelem bővülését korlátozzák, de azáltal, hogy nő a bizonytalanság, visszafogják a beruházásokat és a feldolgozóipari termelést is. A magasabb kamatok és az erős dollár párosulva a kereskedelmi korlátokkal már most érezteti hatását néhány feltörekvő országban, és ez a hatás futótűzként tova terjedhet.

1.1. ábra: Növekedési különbségek a világ főbb régióiban

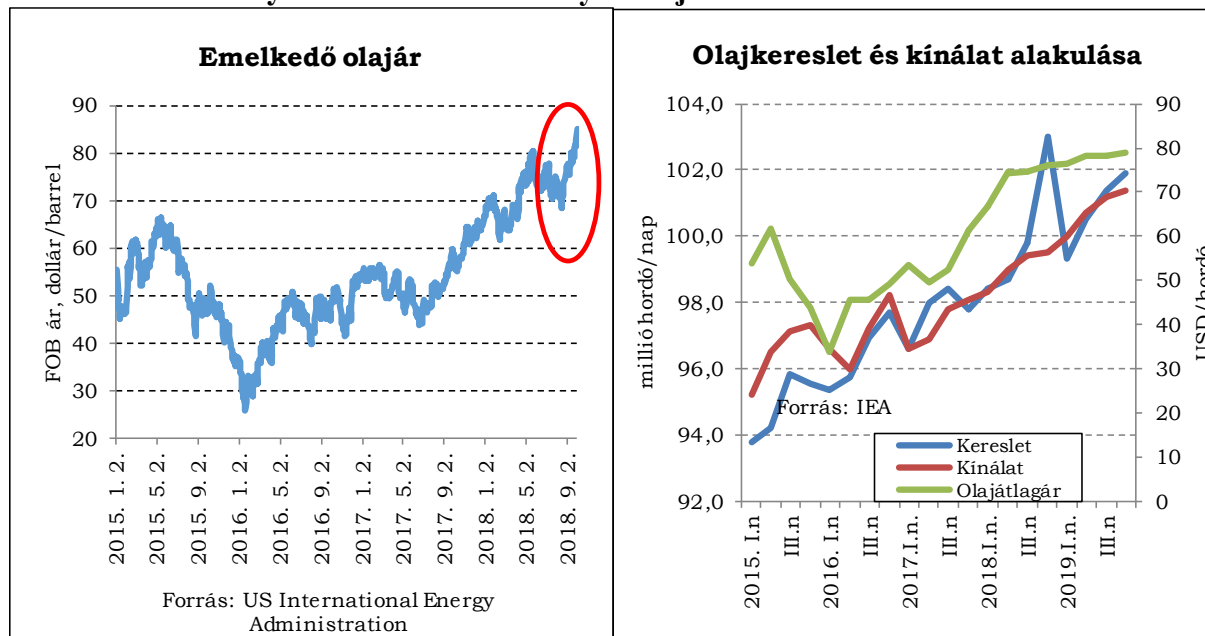
A felett gazdaságok esetében a növekedés az idén is, s jövőre is még viszonylag erőteljes marad, azonban a dinamika lassulása mindenütt megmutatkozik. Számukra a legnagyobb kockázatot egy kereskedelmi háború jelentené. A kapacitáskihasználtság ezekben az országokban továbbra is magas szinten marad, a munkanélküliség alacsony, s elsősorban a munkaerő-tartalékok mobilizálása jelenti a kihívást. Az emelkedő nyersolajárak az infláció erősödéséhez vezettek a fejlett gazdaságokban, és az USA-n túlmenően a legtöbb fejlett országban előbb-utóbb megindul a monetáris politika óvatos szigorítása, ami a forráshoz jutás feltételeit megkeményíti.

A feltörekvő országok esetében további kockázatot jelent az adósságválság megjelenése. Számos feltörekvő ország esetében a külföldi devizában (elsősorban US dollárban) denominált államadósság aránya nagyon magas, különösen Argentína, Chile, Mexikó és Törökország esetében. De Kína esetében is felmerülhet ez a probléma. Miután ezekben az országokban jelentős árfolyamingadozások, elsősorban leértékelődések jellemzők, az államháztartás adósságállományának a GDP-hez viszonyított aránya könnyen katasztrofális méreteket ölthet. Ez a tőke menekülésével párhuzamosan kedvezőtlenül érintheti a többi feltörekvő ország pénzügyi helyzetét is.

A nyersolajárak megindult emelkedése csak részben tudható be a kereslet növekedésének; az Iránnal szemben érvényesített szankciók, illetve a venezuelai kitermelés folyamatos csökkenése

jelentős hatással vannak a kínálat alakulására, és – legalábbis egyelőre, ha az olajszűkével kapcsolatos félelmek erősödnek – további áremelkedéseket indukálhatnak. A tavalyi – éves átlagban – hordónként 54 dolláros olajár az idén 75 dollár körül, az elkövetkező években pedig 78-80 dollár körül is mozoghat. A gazdasági dinamika lassulása ellenére a fejlett országokban a kapacitáskihasználtság továbbra is magas szinten van. Így az árak emelkedése nemcsak a nyersolajár emelkedését tükrözi, hanem a kapacitáskorlátok hatása is megjelenik.

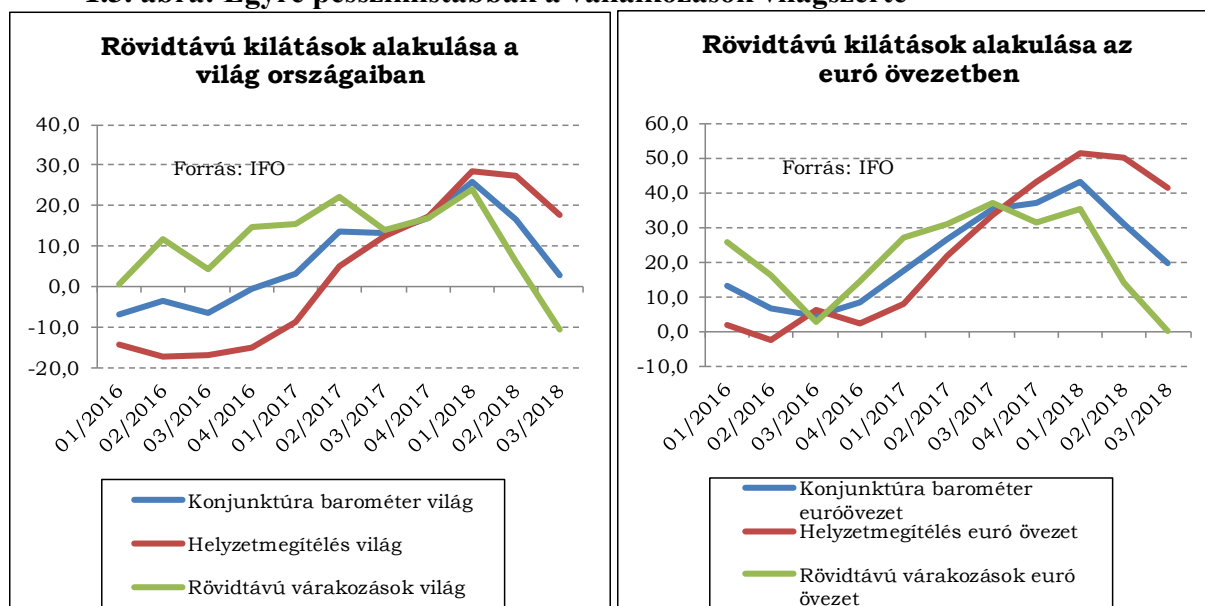
1.2. ábra: Folyamatosan emelkedő nyersolajár

Az IFO intézet által készített a világra, illetve az euróövezet országaira vonatkozó konjunktúra barométere gyakorlatilag az év eleje óta jelzi a hangulat rosszabbodását, különösen a várakozások tekintetében, de a korábbiakhoz képest a saját helyzetének megítélése is egyre kedvezőtlenebb a megkérdezett vállalati körben.

Az IMF őszi jelentése felhívja a figyelmet arra, hogy a kereskedelmi korlátozások élesedése az USA részéről, és a megfelelő válaszlépések Kína részéről nemcsak az USA-nak és Kínának fognak fájni, hanem az összeomló termelési láncok csatornáin keresztül az egész világra kihatnak majd. A megrendülő üzleti bizalom, a romló hangulatindikátorok szintén futótűzként éreztetik hatásukat. Egy ilyen scenárió esetén az USA GDP-je hosszútávon mintegy 0,9 százalékkal lenne alacsonyabb, mint egyébként, a kínai GDP 0,6 százalékkal, s a globális GDP pedig 0,4 százalékkal.

1.3. ábra: Egyre pesszimistábbak a vállalkozások világszerte

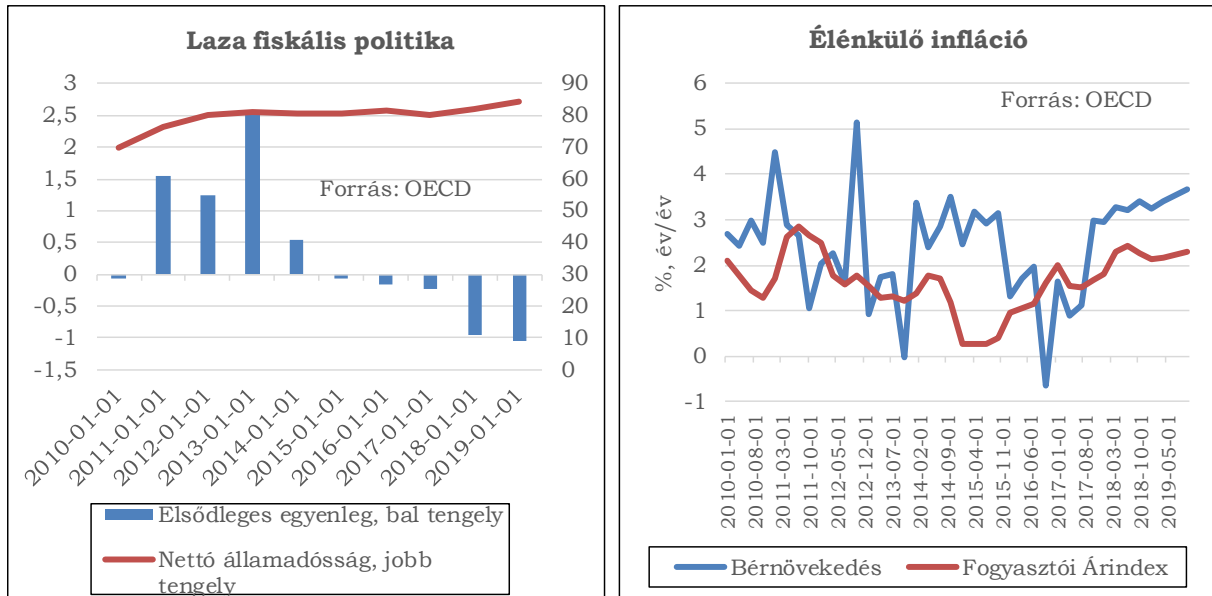
1.1.1.) Növekedési kilátások változása az Európai Unió nemzetközi környezetében

Az **amerikai gazdasági** növekedés az idén is erőteljes marad. Az idei évre várható 2,8-2,9 százalékos GDP bővülés a csúcstól jelenti, a várakozások szerint a következő években némi lassulás lesz tapasztalható. Sőt egyes közgazdászok 2020 után már recesszióval számolnak. A második negyedévben a GDP több mint 1 százalékkal nőtt az előző negyedhez képest, amivel hároméves rekordot sikerült megdönteni. Különösen a magánfogyasztás nőtt erőteljesen, illetve az export. Ez utóbbinál szerepet játszott, hogy a termelők igyekeztek a Kínába irányuló exportügyleteiket még a kereskedelmi korlátozások életbe léptetése előtt lebonyolítani. A harmadik negyedévben némileg lanyhul a gazdasági dinamika, a különböző konjunktúra-barométerek is erre utalnak. A gazdasági kilátások szempontjából a legnagyobb kockázatot a kereskedelmi konfliktusok eszkalálódása jelenti Kína és az USA, illetve esetleg Európa vagy egyéb régiók és az USA között, ami a nemzetközi termelési láncokba integrálódott amerikai vállalatokat súlyosan érintené, s nagy veszteségeket okozna számukra.

Az infláció erőteljesen megélt, július 2,9 százalékkal, augusztusban 2,7 százalékkal emelkedett az előző év megfelelő időszakához képest. A fogyasztói árindexet főleg az energia- és az élelmiszerárak emelkedése fűti. A maginfláció szintén 2 százalék felett mozog, fogyasztás deflátorja is megközelíti a célértéket, ami megfelelő mozgásteret biztosított a FED-nek a kamatemelések folytatására.

Míg a monetáris politika egyre szigorúbbá válik, addig a fiskális politika továbbra is expanzív marad. Az amerikai adóreform eredményeképpen az idei évre jelentős növekedési impulzusokat biztosít. A vállalatok és a magánháztartások keresletét támogató adókönyvitések a GDP 1 százalékára becsülhetők, és ezekhez még különböző nagy állami beruházási projektek is társulnak. Így nem meglepő, hogy a 2018-as költségvetési évben rekord hiány keletkezett (779 milliárd dollár, USA pénzügyminisztérium), mintegy 20 százalékkal meghaladva az előző évit. Mindez a tavaly decemberben elfogadott adócsökkentési csomag számlájára írható.

1.4. ábra: Változó finanszírozási keretfeltételek az USA-ban

Az idei évre várt 1 százalékos **japán gazdasági** növekedés magán viseli az év eleji lassú növekedés nyomait. Azóta a gazdasági tevékenység élénkült, a magánfogyasztás kismértékben erőre kapott, de így is elmarad a tavalyi szerény 1 százalékos növekedéstől. A beruházások valamelyest élénkültek, de e téren is lassúbb növekedés várható a prognózisidőszakban, mint az előző években. A növekedés fő támasza változatlanul az export, azonban a világgazdasági környezettel szembeni negatív várakozások a prognózisokban is megmutatkoznak.

Munkaerőpiaci helyzet kedvező: a foglalkoztatottak száma tovább nő, noha egy jelentős részük részmunkaidős. A munkanélküliségi ráta 2,5 százalék körül mozog, 25 éve nem volt ilyen alacsony.

Az infláció az idén 1 százalék alatt lesz, s jövőre is csak kismértékben kúszik a fölé, jóval elmaradva jegybank 2 százalékos célértékétől.

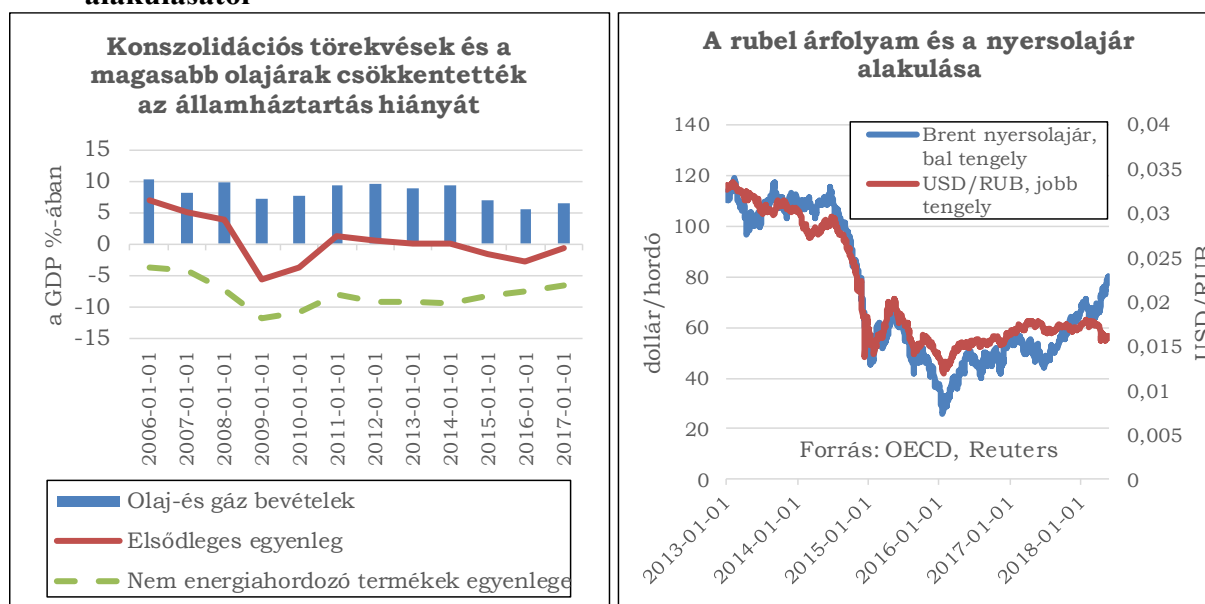
Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy a jegybank nem változtat monetáris politikáján: marad a negatív betéti kamat, szigorítás egyelőre nem várható. A jegybank által, az eszközvásárlási program keretében felvásárolt értékpapírok volumene öt év alatt megnégyszereződött.

A fiskális politika jelenleg inkább semlegesnek mondható. A GDP-arányos államadósság változatlanul a 250 százalékos rátán mozog, ennek leépítése érdekében továbbra sem történnek érdemi lépések. Az ez év júniusában beterjesztett középtávú fiskális koncepció sem sok konszolidációs intézkedést tartalmaz. 2019-ben a hozzáadott érték adó 8 százalékról 10 százalékra emelkedik. Ugyanakkor számos gazdaságélénkítő intézkedés kompenzálja ennek hatásait, mivel a kormány attól tart, hogy az előre hozott vásárlások következtében a konjunktúra átmeneti élénkülését egy nagyobb mértékű lassulás követhetné.

Oroszországban folytatódik a gazdasági növekedés, azonban erős dinamikáról nem beszélhetünk, sőt az idei évre előre jelzett 1,8 százalékos növekedés minimális mértékben, de a következőkben tovább csökkenhet. A magánfogyasztás az év első felében enyhén emelkedett, míg a beruházási teljesítmény viszonylag dinamikus volt. Pozitív jel, hogy szeptemberben – június óta először – nem zsugorodott az orosz feldolgozóipari aktivitás. Különösen a termelésre és az új megrendelésekre vonatkozó almutatók javultak, az új exportmegrendelések alindexe pedig

április óta a legmagasabb volt. Ezek a jelenségek azért is érdemelnek figyelmet, mert Oroszországban a feldolgozóipar adja a hazai össztermék mintegy 16 százalékát.

1.5. ábra: Stabilabb államháztartás, de továbbra is erős függés az olajár alakulásától

Az infláció mérsékelt marad, s jelenleg alatta mozog a 4 százalékos jegybanki célértéknek. Ez lehetőséget adott az orosz jegybanknak, hogy – a szeptemberi 25 bázispontos kamatemelés ellenére – relatíve alacsonyan tartsa az alapkamatot. Tekintve azonban, hogy a rubel – a többi feltörekvő ország devizájához hasonlóan jelentősen veszített értékéből, a továbbiakban az árak emelkedhetnek, illetve újabb kamatkorrekció is bekövetkezhet. A befektetők visszahúzódása, illetve az újabb amerikai szankciók veszélye a hangulatindikátorokat kedvezőtlenül befolyásolta, különösen a feldolgozóipar esetében volt nagy a visszaesés.

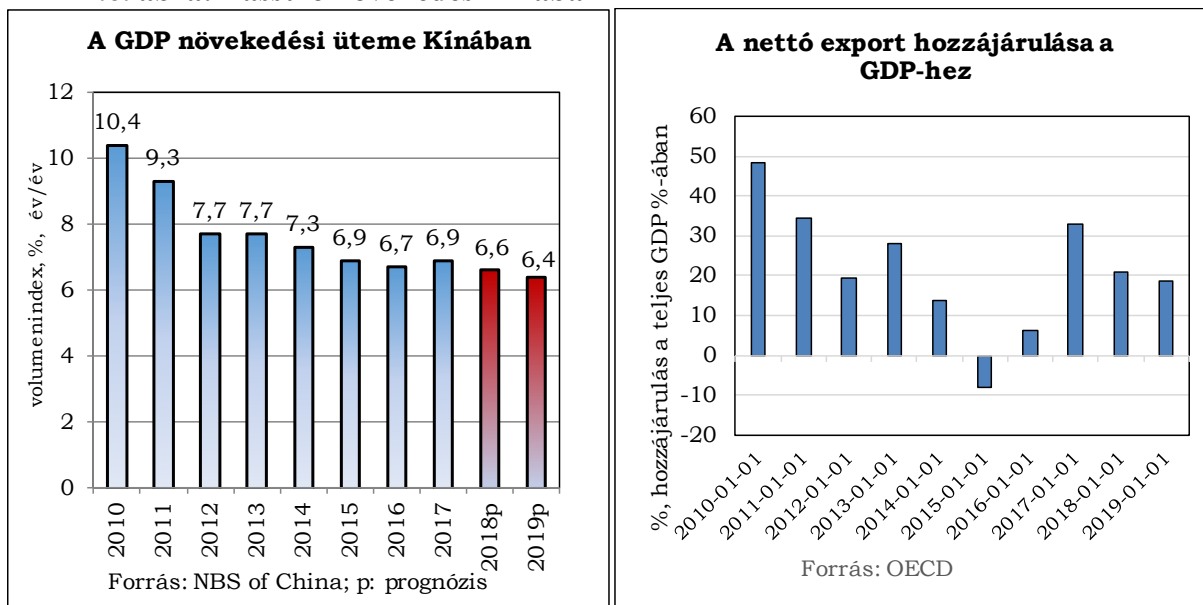
Tekintve, hogy a magas olajár – a nyersanyagexportra erősen ráutalt ország – számára jelentős bevételi többletet eredményez, a fiskális politika nagyobb mozgástérrel rendelkezik. Ez azonban nem lesz elegendő ahhoz, hogy Oroszország dinamikusabb pályára térjen, különösen, hogy a régi szerkezeti problémák változatlanok. Nincsen, és belátható időn belül nem is alakul ki egy olyan belső tőke, amelynek segítségével felépülhetnének azok a kapacitások, amelyek csökkenő munkaerőpotenciál mellett is növekedési pályára vihetné a gazdaságot. (OECD, Economic Outlook, [2018])

Idén várhatóan folytatódik **Kínában** a gazdaság kismértékű lassulása, az ütemvesztés azonban már korántsem olyan jelentős, mint néhány évvel ezelőtt. Eddig sikeresnek tűnik a kormányzat azon törekvése, hogy a növekedés motorját a nettó exportból a közösségi- és magánfogyasztásba helyezze át. Ez ugyan együtt járt az adósságállomány jelentős növekedésével, ám az elmúlt egy évben Peking komoly lépéseket tett a további eladósodás csökkentése érdekében. Erre szükség is volt, hiszen 2017-ben a bruttó adósságállomány már a GDP 266 százalékát tette ki (ennek döntő többségét az állami tulajdonú vállalatok adták). A legnagyobb kockázatot rövidtávon az USA-val folytatott kereskedelmi háború jelenti. Elemzői becslések szerint az Egyesült Államokkal folytatott kereskedelmi háború a kínai exportot akár 20-30 százalékkal is csökkentheti, ennek importvonzata miatt azonban a GDP növekedése legfeljebb 0,2-0,6 százalékponttal lehet lassabb. Ebben a helyzetben kicsit vissza, hogy a legfrissebb adatok

szerint erőteljesen nőtt Kína exportja és importja szeptemberben, s rekordnagyságúra emelkedett a kínai többlet az Egyesült Államokkal folytatott kereskedésben, annak ellenére, hogy tovább élesedett az Egyesült Államok és Kína közötti kereskedelmi viszály¹, és éppen a többlet csökkentését szeretné Trump elérni a kereskedelem-korlátozó intézkedések segítségével.

Így a kínai növekedés az idén várhatóan 6,6 százalék körül, jövőre pedig 6,4 százalékra becsülhető.

1.6. ábra: Lassuló növekedés Kínában

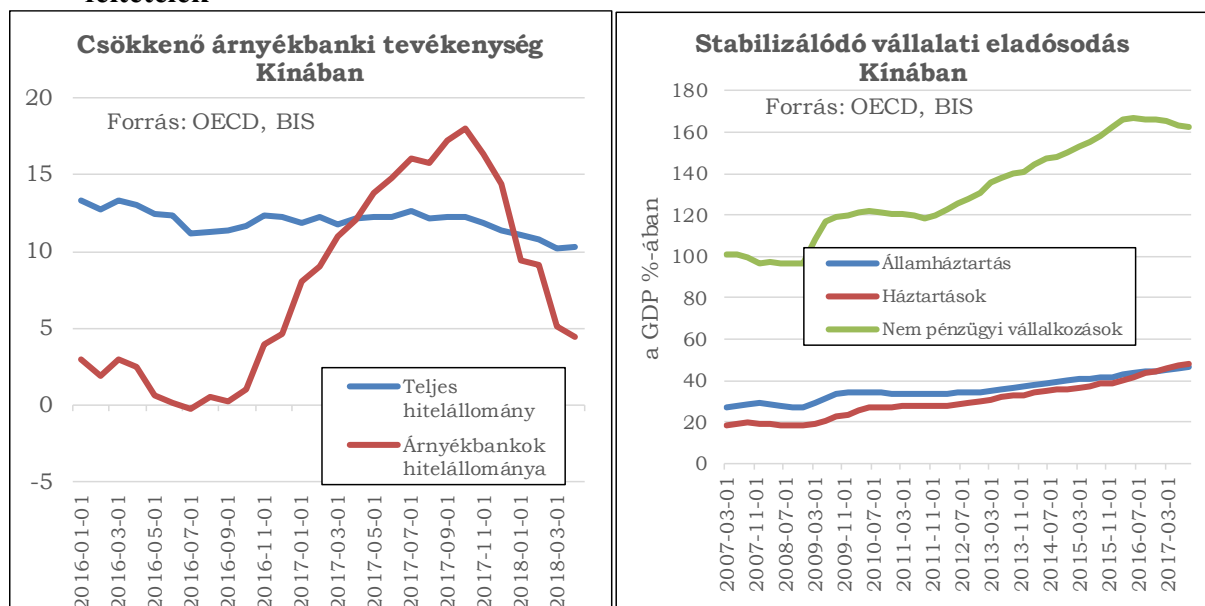

A kereskedelmi háború hatása egyelőre nem látszik a kínai adatokon, az ipari termelés továbbra is 6 százalék körüli szinten alakul (év/év). Aggodalomra ad okot azonban, hogy a sanghaji értéktőzsde január óta 700 pontot esett, és a shenzeni tőzsde is 500 pontos mínuszban van az év elejéhez képest. A kormány folyamatosan próbálja javítani az exportőrök helyzetét, és a júnt idén már 6 százalékkal értékelte le a dollárhoz képest, és további gyengítések sem kizártak, akár 7 USD/CNY is elképzelhető.

A kínai jegybank szigorúbb monetáris politikát követ, és a pénzügyi stabilitás biztosítása igen fontos prioritássá vált. Az új pénzügyi stabilitási és fejlesztési bizottság átfogóbb koordinációt biztosítva a továbbiakban jobban kézben tudja tartani a pénzügyi folyamatokat. Az árnyékbankok szerepe csökken, szigorúbb szabályok érvényesülnek a bankközi piacon, és nagyobb figyelmet fordítanak a vállalatok eladósodásának megfékezésére. A vállalatok adósságállománya így is nagyon magas, mintegy a GDP 160 százalékát teszi ki, ennek leépítése, a törlesztések forszírozása, illetve a finanszírozási feltételek keményedése mind a monetáris stabilitás erősítését célozza. Ugyanakkor – a legfrissebb hírek szerint – az amerikai büntető vámokra reagálva e tervezett politikától némileg visszalépett a kínai jegybank: s 100 bázisponttal csökkentette a bankok kötelező tartalékrátáját. E likviditást bővítő intézkedéssel a növekedés további lassulását kívánják megakadályozni

¹ A kínai külkereskedelmi mérleg 31,69 milliárd dolláros többlettel zárt szeptemberben, míg elemzők 19,4 milliárd dolláros többletre számítottak az augusztusi 27,89 milliárdos szufficit után. Lásd: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/csucsra-futott-kina-kulkereskedelmi-tobblete-amerikaval-szemben.4.301040.html>

1.7. ábra: Stabilizálódó pénzügyi helyzet Kínában, szigorodó finanszírozási feltételek

A háztartások eladósodása továbbra is meredeken emelkedik, részben a hitelkártyák széleskörű használata, részben a fogyasztói hitelek elterjedése következtében. Az ingatlanpiacon is szigorodni fognak a feltételek, erősödik a kontrol. De az ingatlanárak – a kínálat korlátjai következtében – változatlanul igen magasak.

A fiskális politika egyelőre expanzív marad, egyes termékek ÁFÁ-jának csökkentése is hozzájárul a fogyasztás élénkítéséhez. A helyi önkormányzatok eladósodását is górcső alá veszik, azzal a céllal, hogy a fenntarthatóságot biztosítani tudják. A tervezett adócsökkentések a foglalkoztatás bővítését kívánják elősegíteni.

A török líra leértékelődése, az infláció megugrása, a jegybanki alapkamat drámai emelése, mind jelzi, hogy **Törökországban** a tavalyi dinamikus növekedés az idén jócskán lelassul (7,4 százalékról 4 százalékra). A júniusi választások körüli feszültségek, a török miniszterelnök agresszív politikája és az ennek következtében fellángoló konfliktusok mind jelzik, hogy a bizalom helyreállítása komoly kihívást jelent. A tavalyi élenk, elsősorban a belső fogyasztásra épülő növekedés kielezte az ország strukturális problémáit. A folyó fizetési mérleg hiánya a GDP 6 százalékára, vagy afölé tehető, az év eleji növekedést ösztönző fiskális intézkedések jelentősen megnövelték az ország külső finanszírozási igényét. A legnagyobb probléma az infláció, amely 10 százalék fölött jár, szemben az 5 százalékos jegybanki célértékkel, s a maginfláció is nagyon magas, 12 százalék körül mozog. A bizonytalanságokat jelzi, hogy a GDP előrejelzések elég széles skálán mozognak. Az év közepén a szakértői konszenzus jövőre 4-5 százalék körüli növekedést jelzett előre, az OECD vagy az IMF legújabb prognózisa már csak 0,5 százalékot. A török acél- és alumíniumtermékekre kivetett amerikai vámok megemlése, csak tovább nehezítette a helyzetet.

A latin-amerikai országok többsége már most érzi az amerikai kamatemelések és a pénzpiaci bizonytalanságok következményeit. Különösen Braziliában és Argentínában a nemzeti valuta drámai értékvesztésen ment keresztül, a hosszúlejáratú állampapírok esetében a kockázati felárak erősen megugrottak, a részvénypiacok összeomlottak. **Argentína** recesszióba csúszott,

az idei évre -1,9 százalékos GDP változás várható, ami jóval alacsonyabb a korábban vártnál. Annak ellenére, hogy az IMF-fel sikerült egy hitelmegállapodást tető alá hozni, és a jegybank drámai módon interveniált, először 60, majd 65 százalékra emelve a jegybanki alapkamatot, az infláció 30 százalék fölött van (a jövő évi prognózis 40 százalék), és az ország a teljes összeomlás felé tart. A jegybank ugyan bejelentett egy új, szigorúbb monetáris politikai intézkedésegüttest a jövő évre, azonban ez sem segít a befektetők bizalmát visszanyerni.

Braziliában is jelentősen lelassult a növekedés, különösen a választások körüli bizonytalanságok tettek rosszat a konjunktúra folyamatoknak. **Venezuela** feltartóztathatatlanul rohan a teljes összeomlás felé. A GDP 11-14 százalékkal csökken, a legfontosabb bevétel, az olaj-bevételek is zsugorodnak a termelés kiesések következtében. Az infláció kezelhetetlen, számokkal ki sem fejezhető. Az IMF legfrissebb becslése szerint jövőre akár 10 millió százalék is lehet az inflációs ráta, ami a világtörténelemben az ötödik legmagasabb lenne. A hatalmas olajkészletekkel rendelkező, de szinte semmi mást nem exportáló Venezuela gazdasága az olajár esése miatt az elmúlt években gyakorlatilag összeomlott.

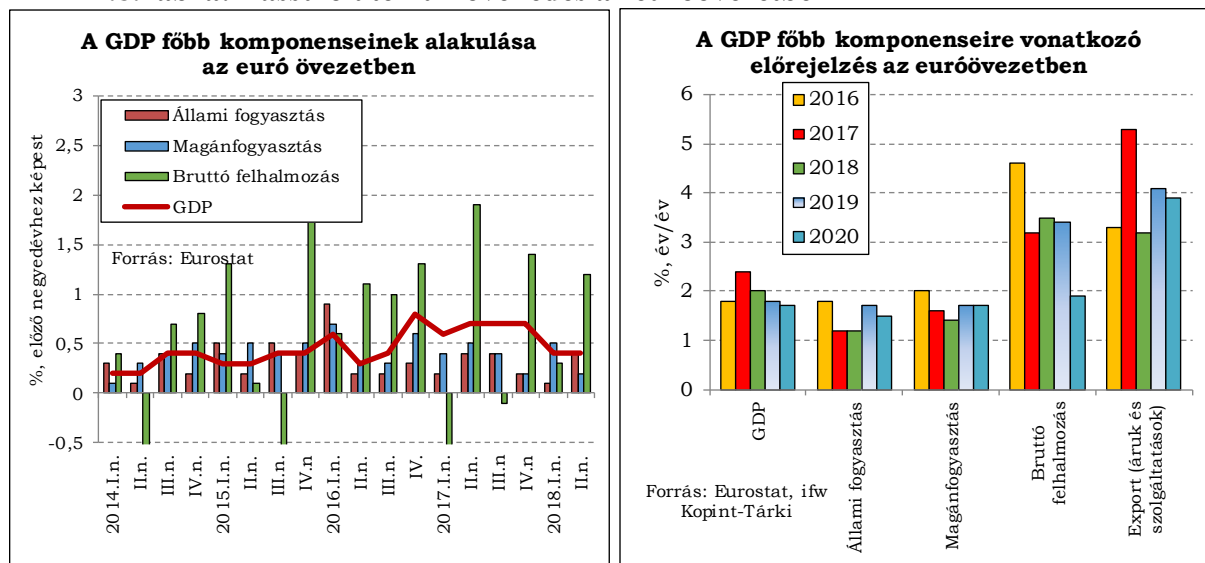
1.1.2.) Új kihívások előtt az Európai Unió

A külpiazi kilátások rosszabbodása, a rövidtávú fejlődést övező erősödő bizonytalanság következtében az euróövezet GDP-jére vonatkozó mindkét prognózisunkat (2018. illetve 2019. évit) korábbi (nyári) előrejelzésünkhöz képest 0,2 százalékponttal lefelé korrigáltuk. Így várakozásaink szerint az idén 2 százalékkal, jövőre pedig 1,8 százalékkal bővíthet az EU-19 GDP-je. Az EU-28 vonatkozásában a megfelelő prognózisok szintén 2, illetve 1,8 százalék. 2020-ra nagy valószínűséggel további lassulás következik majd be. Az év eleje óta a növekedési dinamika valamelyest lassult, ami részben egyes országspecifikus problémákra (pl. Olaszország), részben a világkereskedelem lassuló ütemű bővülésére vezethető vissza. A vállalatok beruházási hajlandóságának lassuló dinamikájában a Brexit megoldatlan kérdései is minden bizonnyal szerepet játszanak. Ezzel együtt a beruházási tevékenység stabil támasza marad a konjunktúrának, és a kapacitáskihasználtság magas szintje is arra enged következtetni, hogy – lefelé mutató kockázatokkal ugyan – de a beruházási tevékenység relatíve élénk marad. Egy dinamikusabb növekedés feltételei több szempontból adottak lennének: a kamatok emelkedésével az euróövezeten belül nem kell számolni, így a finanszírozás feltételei kedvezőek maradnak. A fiskális politika is minden országban támogató marad, még ott is ahol igazából megszorításokra lenne szükség (Olaszország, Görögország).

A *hangulatindikátorok* vegyes képet mutatnak: az ESI indikátor még mindig magas szinten mozog a legtöbb országban, még ha kismértékben lefele tendálnak az értékek. Az IFO által az eurózónára készített konjunktúrabarométer az utóbbi két negyedévben erősen visszaesett, jelezvén a vállalatok pesszimistább várakozásait.

Ezen várakozások fényében az export az idén lényegesen elmarad tavalyi 5 százalék feletti értéktől. A magánfogyasztás továbbra is élénk marad profitálva a kedvező munkaerőpiaci helyzetből és az emelkedő bérekből. Ugyanakkor az infláció erősödése, az energiaárak emelkedése a reáljövedelmek növekedésének mérséklődéséhez vezethet.

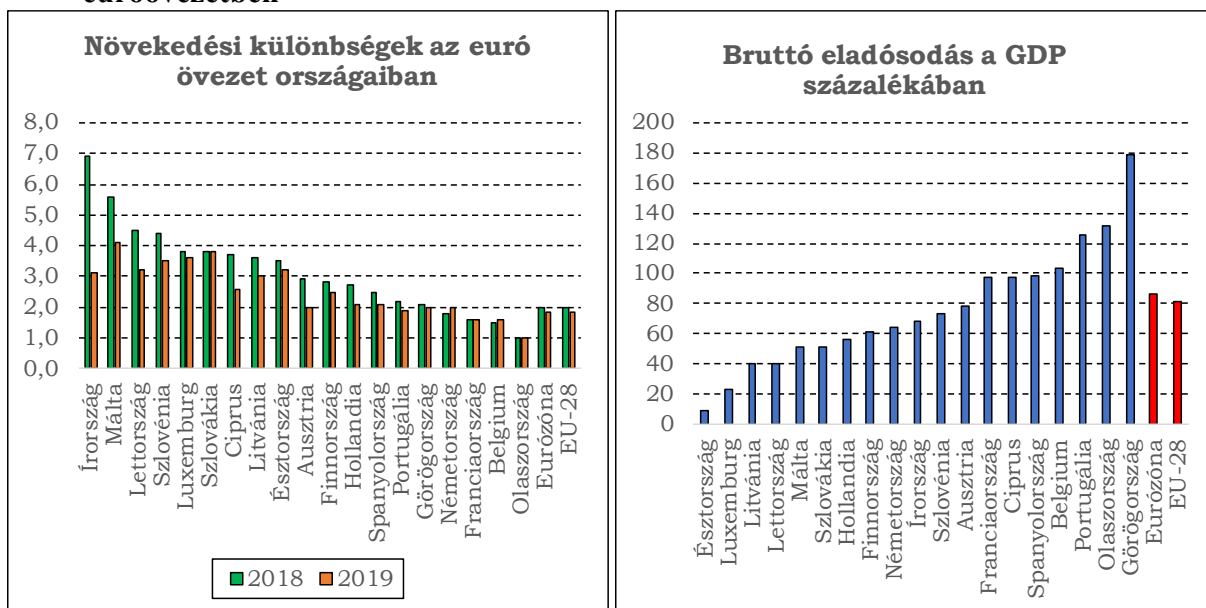
1.8. ábra: Lassuló ütemű növekedés az euróövezetben

A növekedési különbségek az elmúlt évben valamelyest csökkentek. Az előrejelzésekből kiderül, hogy Olaszország esetében a legalacsonyabb a várható növekedés, miközben Görögország mellett a leginkább eladósodott ország. Az olasz államháztartás bruttó adósságállománya a GDP 132 százaléka körül mozog, Görögország után a második legnagyobb Európában. Az olasz bankrendszer stabilitásával már korábban is voltak problémák. Az egy főre jutó GDP az elmúlt 20 évben mintegy 20 százalékkal csökkent, s az általános elszegényedés is magyarázza a populista irányvonal erősödését². A választóknak tett ígéreteihez híven az olasz kormány a 2019. évi hiánycélt 2,4 százalékon hagyja, de végül engedve az Európai Bizottság nyomásának 2020-ra 2,1 százalékos hiánycélt jelentettek be, s további csökkentéseket ígért. Ez azonban – figyelembe véve az ország eladósodottságát és a gazdaság sérülékenységét, még mindig túl magasnak tekinthető. Mivel a piacok már így is kételkednek az olasz adósság finanszírozásának fenntarthatóságában, a bizalom megingása könnyen a hozamfelárak drámai emelkedéséhez vezethet. Az olasz tízéves állampapír hozamok már most is jelentősen megugrottak, októberre a német tízéves állampapírokhoz képest 310 bázispontos felárat kellett fizetni. Így könnyen bekövetkezhet egy teljes bizalomvesztés, ha az olasz kormány valóban elkezd emelni a nyugdíjakat, illetve az alapjövedelmeket. Ennek következtében a tervezett expanzív fiskális intézkedések növekedést ösztönző hatása elmaradhat (becslések szerint az olasz GDP jövőre is, meg 2020-ban is 1 százalék alatt bővül. (Bresciani et al [2018]) Ezért nem meglepő, hogy a piacok az olasz kormány megnyilatkozásaira nagyon idegesen reagálnak. Egy olasz válság az eurózóna számára is súlyos következményekkel járhatna, hiszen Olaszország pénzügyi támogatása jóval nagyobb kihívást jelentene, mint Görögorszáé. Márpedig egyre inkább párhuzamot vonnak a két országban zajló folyamatok között.

² <https://www.portfolio.hu/gazdasag/darvas-elszegenyednek-az-olaszok-ebbol-johet-a-nagy-valsag.300162.html>

1.9. ábra: Az eladósodás még mindig fontos kockázati tényező az euróövezetben

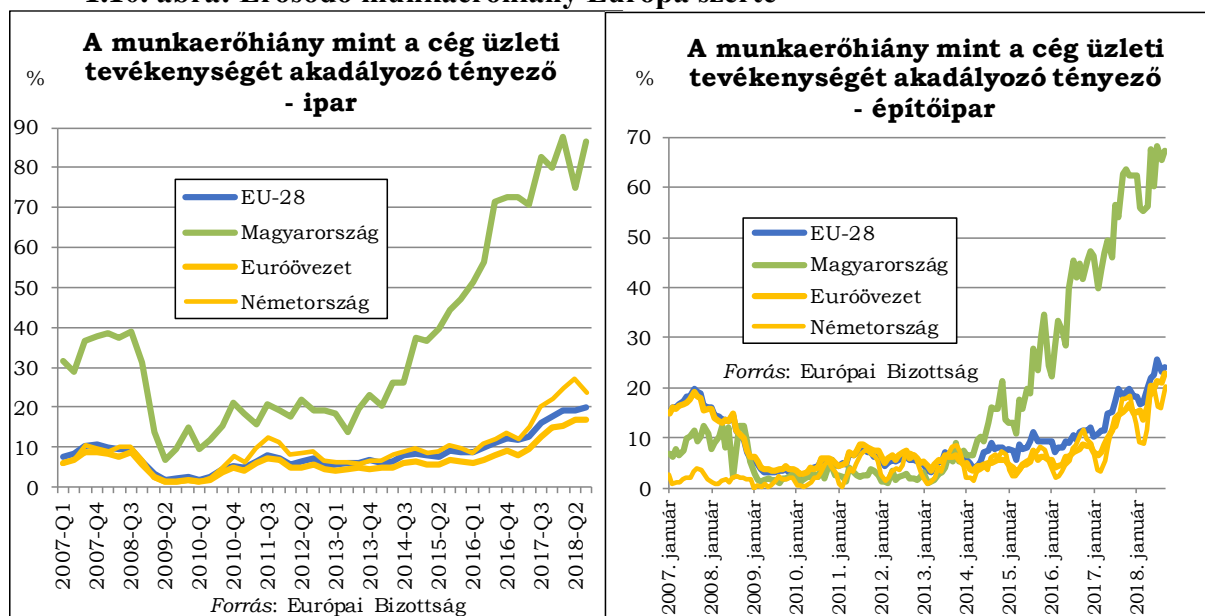
A *növekedési kockázatok* között (a kereskedelmi konfliktusok következményein túlmenően) továbbra is első helyen szerepel a Brexit. Az Európai Bizottság és a brit kormány közötti tárgyalások egyhelyben topognak. A brit kormány Brexit-stratégiájának fontos része, hogy az ország az egész egységes piacból, illetve a vámunióból is kivonul; nem akarja az EU-ból érkezők szabad letelepedését lehetővé tenni, s nem akar a közös költségvetéshez hozzájárulni. Az arra irányuló javaslatokat miszerint maradjon névleg az egységes piac része, vagy legalább Észak-Írország maradjon bent a Közös Piacban, határozottan elvetik. Mivel azonban a brit kormánypárt is megosztott a kérdésben, még bármilyen scenárió is elképzelhető. A legfrissebb hírek közeli kompromisszumot emlegetnek.

A harmonizált *fogyasztói árindex* az euróövezet átlagában szeptemberben 2,1 százalékra emelkedett az előző évhez képest, ebben az élelmiszerárak 2,7 százalékos, illetve az energiaárak 9,5 százalékos emelkedése játszott szerepet. A maginfláció nagyjából változatlan, 1 százalék körül mozog, sőt szeptemberben még valamelyest csökkent is. Várakozásaink szerint az infláció az euró övezet átlagában a következő egy-két évben 1,8-1,9 százalékra emelkedhet a tavalyi 1,5 százalékkal szemben, ami még mindig elmarad az EKB inflációs célkitűzésétől. Az EU-28 esetében ennél minimálisan magasabb, 2 százalék körüli infláció várható, ami a nem euró övezeti országok kissé magasabb áremelkedésének köszönhető.

A *munkaerőpiacokon* továbbra is békés a helyzet. Augusztusban a munkanélküliségi ráta 8,1 százalékra süllyedt, ami 2008 novembere óta mért legalacsonyabb ráta. Az EU-28 esetében a munkanélküliségi ráta 6,8 százalék volt. A legalacsonyabb munkanélküliségi mutatókat Németországban, Csehországban és Lengyelországban mérték; a legmagasabbakat Spanyolországban, Olaszországban és Görögországban. Becsléseink szerint a munkanélküliségi ráta éves átlagban az idén valamivel 8 százalék felett lesz, de jövőre ennél alacsonyabb 7,8 százalékos munkanélküliségi rátára számíthatunk az euróövezet átlagában. Olaszország, Spanyolország és Görögország esetében ugyan kétszámjegyű marad a mutató, de mindenütt érdemi pozitív változások tapasztalhatók. Felmérések tanúsága szerint – egyes országok kivételével – továbbra is a munkaerő korlátozott volta inkább a fő probléma. Ugyan, olyan mértékben, mint Magyaror-

szágon az euróövezet egészében nem jelentkezik a munkaerőhiány, mint növekedést korlátozó tényező, de az adatok tanúsága szerint mindenütt egyre élesedő problémát jelent. Ez év szeptember végén a Magyarországon megkérdezett iparvállalatok 87 százaléka jelezte, hogy teljesítményét a munkaerőhiány jelentősen visszafogja, korlátozza. Ugyanez a mutató Csehország esetében, ahol 3 százalék a munkanélküliség, 47 százalék, míg Németországban 24 százalék, az EU-28 esetében pedig 20 százalék volt.³

1.10. ábra: Erősödő munkaerőhiány Európa szerte

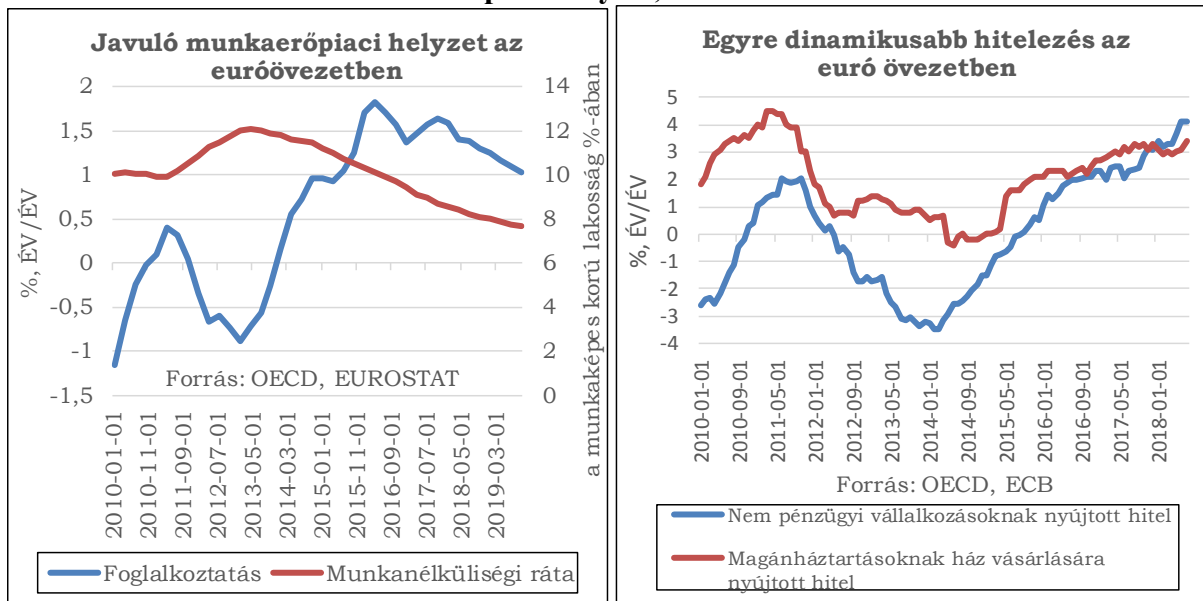

A munkaerőpiaci helyzet javulása az emelkedő foglalkoztatási rátában és a foglalkoztatottak számának folyamatos emelkedésében is megmutatkozik. Bár a konjunkturális kilátások fényében e tekintetben is Európa túljutott a csúcson. Megtorpanást az is hozhat, hogy a munkaerőpiaci kínálat beszűkülése a béreket a korábbiaknál jobban fel fogja hajtani, ami a költségek emelkedése mellett az inflációt is felfelé nyomja. Ez hosszabb távon ahhoz vezethet, hogy a vállalkozások munkaerőt megtakarító fejlesztéseket fognak majd preferálni. A jelenlegi konjunktúra ciklus sajátossága éppen az volt, hogy a bérek viszonylag mérsékelten emelkedtek, ami a vállalkozások nyereséghelyzete, illetve beruházási kedve, versenyképessége szempontjából kedvező volt.

Jelenleg a hitelezés megindult az Európai Unióban, mind a lakossági, mind pedig a vállalati hitelezés terén. Az EKB által hosszú idő óta alacsonyan tartott kamatszint, a korábbi kedvezőbb kilátásokkal végre meghozta gyümölcsét. A jövőt illetően azonban itt is egy lefelé mutató kockázat lappang: mind a vállalkozások, mind a magánháztartások eladósodása fokozódott, s a tartozások finanszírozása szigorodó kamatkörnyezetben nehézségekbe ütközhet.

³ https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/business-and-consumer-surveys/download-business-and-consumer-survey-data/time-series_en

1. 11. ábra: Javuló munkaerőpiaci helyzet, élénkülő hitelezés

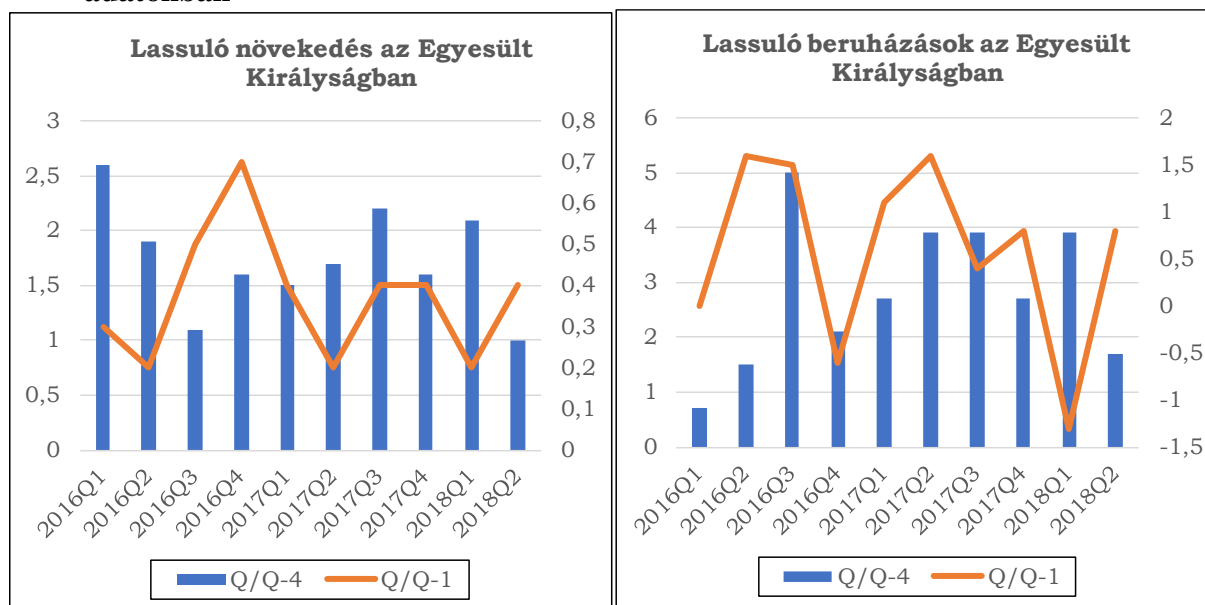
1.1.2.1.) Brexit és következményei

Az Egyesült Királyság a Brexit referendum óta szenved annak kedvezőtlen következményeit. A font azóta is gyengélkedik: a dollárral szemben elszenvedett 20 százalékos, az euróval szembeni 10 százalékos értékvesztést azóta sem sikerült legyűrni. A részvénypiacok ugyan magukhoz tértek, alkalmazkodtak a helyzethez, de ezzel együtt a brit tőzsde teljesítménye jóval elmarad a korábbiakétól, vagy a többi fejlett gazdaságban tapasztalható tőzsdei eredményektől. Hogy a folyamatokból mi mennyire írható a Brexit kontójára, azt persze nehéz megbecsülni: de mindenesetre tény, hogy a brit gazdaság idénre vagy jövőre várt gazdasági teljesítménye 0,4-0,6 százalékponttal marad el a korábbi prognózisoktól. A magánfogyasztás jelentős mértékben veszített lendületéből, ami a magasabb importáraknak köszönhetően emelkedő fogyasztói infláció, a várakozásokkal kapcsolatos bizonytalanságoknak tudható be. A beruházási tevékenység egyre inkább lanyhul, ami szintén a várakozásokkal kapcsolatos bizonytalanságokkal, illetve a külső feltételek várt rosszabbodásával függ össze. Az export szempontjából – becslések szerint - már idén majdnem 2 milliárd font veszteséget jelentenek az európai és a kínai termékekre kirótt amerikai büntetővámok. A munkaerőpiacon még nem érzékelhetők a kedvezőtlen folyamatok: a betöltetlen állások aránya alacsony, a 2,9 százalékos munkanélküliségi ráta rekordalacsonynak számít.

Változatlanul a legfőbb probléma, hogy nem lehet tudni, milyen feltételekkel következik be a Brexit, így a várható hatásait is nehéz előrejelezni. A legfrissebb hírek ismét a közeli megállapodás reményével kecsegtetnek, de ugyanakkor a tárgyalások újbóli megakadása sem kizárt. Egyelőre abban lehet bízni, hogy az idén októberi csúcstalálkozón sikerül dűlőre jutni. Továbbra is a legkritikusabb pont az Ír Köztársaság és Észak-Írország határának majdani ellenőrzése. Ennek mikéntjére máig nem sikerült megoldást találni. A vámok és egyéb kereskedelmi akadályok várható megjelenése, egy megállapodás nélküli kilépés esetén, mindenképpen súlyos növekedési áldozattal járna. Az Oxford Economics modellszámításai azt mutatják, hogy megállapodás nélküli Brexit esetén a brit hazai össztermék (GDP) értéke 2020 végére 2,1 százalékkal, 2023-ra 2,7 százalékkal maradna el attól a szinttől, amelyet a baseline

szcenárió szerinti előrejelzése alapján a brit gazdaság e két évben megállapodásos Brexit esetén elérhetne

1.12. ábra: A Brexittel kapcsolatos várakozások lecsapódása a növekedési adatokban

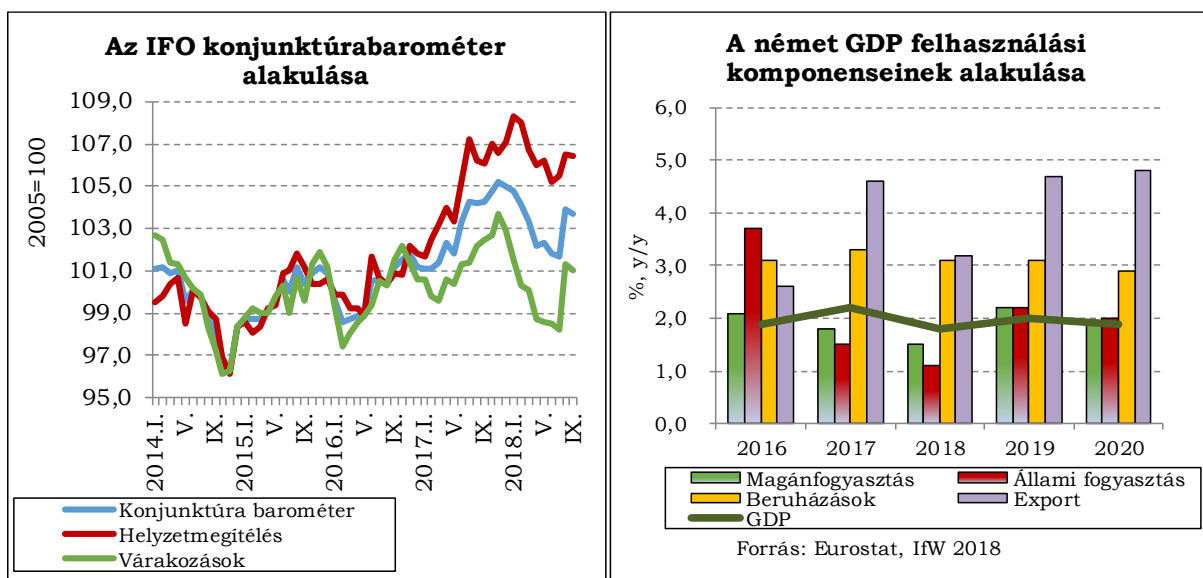
1.1.2.2.) Dinamikus gazdaság, politikai feszültségek Németországban

A német gazdaság továbbra is robusztus, ennek ellenére számos jel utal arra, hogy a globális lassulás, a külső környezetben megjelenő kedvezőtlen tendenciák a német dinamikát is lelassítják. Az IFO konjunktúra index, amely mintegy 8000 német vállalat véleményére alapozva jelzi a rövidtávú várakozásokat, illetve a jelenlegi helyzet megítélését, ugyan az utóbbi két hónapban kissé felfelé kapaszkodott, de előtte öt hónapon keresztül folyamatosan lefelé tendált, ami már érzékeltette a korábbiakhoz képest bizonytalanabbá váló befektetői hangulatot. Ezzel összhangban a vezető német gazdaságkutató intézetek hagyományos őszi közös jelentése (Gemeinschaftsdiagnose 2/18 [2018]) már a német gazdaságra vonatkozó idei előrejelzését is jelentősen visszavette (a tavaszi 2,2 százalékról 1,7 százalékra), s a német kormány is 1,8 százalékra csökkentette előrejelzését a korábbi 2,3 százalékról. Fontos kiemelni, hogy ennek oka csak részben a világgazdasági környezet kedvezőtlen irányú alakulása. Ugyancsak fontos szerepet játszik az egyre akutabbá váló munkaerőhiány, ami termelői oldalról jelent potenciális szűk keresztmetszeteket. A kapacitáskihasználtság továbbra is magas, noha nem növekszik tovább, és a kínálati oldalról a beszállítói kapacitások szűkös volta érezhető korlátot jelent, még akkor is, ha a rendelésállomány az utóbbi időben már inkább lefelé mutatott. Külön problémát jelentenek az autóiipari ágazat esetében a Diesel botrány tovagyrűző következményei, az új mérési, minőségbiztosítási eljárások bevezetésének költsége. Tekintve az ágazat nemzetgazdasági jelentőségét, az itt megmutatkozó (kül- és belföldi értékesítésben egyaránt jelentkező) visszaesés szintén hatással van következő évek gazdasági kilátásaira. Ugyanakkor az új Diesel kibocsátási előírások, amelyeket a régebbi gyártású Diesel meghajtású járművek nem tudnak teljesíteni, az új autók iránti keresletet már most is jelentősen megdobta (az előrehozott vásárlások átmeneti hatásaként), és ez a hatás a következő hónapokban is jelentkezhet.

A GDP bővüléseinek különböző komponenseit figyelve megállapítható, hogy az export növekedési üteme ugyan az idén némileg alábbhagy (a korábbi 4 százalékos fölötti ráták után most 3 százalékos alatti bővülés várható, ami jelentős mértékben az autóiipar mizériájára vezethető vissza), de az elkövetkező években (de inkább 2020-ban, vagy azt követően) újra megélnék, és a növekedés egyik legfontosabb bázisa marad. A beruházási tevékenység, ugyan a korábbiakhoz képest valamelyest mérsékeltebb ütemben bővül majd, de mivel a finanszírozási feltételek még mindig kedvezőek és a kapacitáskihasználtság nagyon magas, a beruházási kereslet élénk maradhat. Az építési beruházások továbbra is profitálnak a kedvező finanszírozási környezetből: mind a lakásépítés, mind pedig az állam építési beruházásai dinamikusabban nőnek. A magánfogyasztás – a kedvező munkaerőpiaci feltételeknek köszönhetően – továbbra is a konjunktúra egyik legfontosabb támasza marad.

Az infláció egyre erőteljesebb: a szeptemberben jelentett 2,3 százalékos áremelkedés az előző hónaphoz képest 2011 óta a legmagasabb érték. Különösen az energia és az élelmiszerárak emelkedtek erőteljesen.

1.13. ábra: Változó német növekedési előrejelzések

A német kormány szokásos éves jelentése az újraegyesítésről (BMW [2018]) megállapítja, hogy a keleti és a nyugati tartományok között még mindig jelentősek a különbségek, és a felzárkózás folyamata az utóbbi időszakban erősen lelassult. A keleti tartományokban az egy főre jutó GDP még mindig csupán 73 százaléka a nyugati tartományokban mért értéknek, az elégedetlenség nő, sokan ezzel magyarázzák az AfD térnyerését a keleti tartományokban. A szövetségi statisztikai hivatal (Destatis) kimutatása szerint több mint tíz százalékkal csökkent a lakosság Németország keleti tartományaiban, az ország 1990-es újraegyesítése óta. A munkanélküliség (a regisztrált munkanélküliek alapján számítva) ugyan történelmi mélypontra, 7,6 százalékra süllyedt a volt NDK területén, de így is jelentősen meghaladja a nyugati tartományokban regisztrált 5,3 százalékot. A legnagyobb piaci tőkeértékű német részvénytársaságok indexében, a frankfurti tőzsde DAX-30 mutatójában pedig továbbra sincs olyan vállalat, amelynek a keleti tartományokban lenne a központja. Ez a gazdasági kettészakadás nemcsak gazdasági, hanem politikai kockázatokat is jelent az amúgy is megtépzott reputációval rendelkező német kormány számára.

A német államháztartási egyenleg az elkövetkező években is többletet mutat, ami a fiskális politika számára az esetleges beavatkozások terén tág mozgásteret biztosít. A változatlanul kedvező munkaerőpiaci helyzet (az ILO módszer szerint 4 százalék körüli munkanélküliségi ráta), a foglalkoztatottak számának folyamatos emelkedése a magánfogyasztás alakulása szempontjából pozitív jelenség. Mivel a bérek emelkedését a folyamatosan gyorsuló, de egyelőre még továbbra is mérsékelt (2 százalék körüli) infláció nem teszi hatástalanná, a reáljövödelmek az elkövetkező években is növekedni fognak.

Külső kockázatként a kereskedelmi konfliktusok eszkalálódásának veszélye mellett, a rendezetlen Brexit következményei, illetve az olasz adóssághelyzet esetleges kezelhetetlenné válása játszanak szerepet. De a jelenlegi német belpolitikai helyzet, az új koalíciós kormány gyengesége, az erősödő konfliktusok a pártok között mind olyan tényezők, amelyek reálgazdasági hatásai nehezen előre jelezhetők, de mind a német, mind az európai stabilitás szempontjából – különösen a Brexit tárgyalások közepette – nem lebecsülendő kockázatot jelentenek.

1.2.) Új típusú kockázatok megjelenése az elmúlt öt évben

Az elmúlt öt évben a globális növekedést befolyásoló kockázatok jelentősen megváltoztak, kibővültek. Ahogy az előző fejezetekben is leírtuk, számos újfajta növekedési kockázat jelent meg.

Ebből az egyik legfontosabb a *kereskedelmi konfliktusok* élesedése, az amerikai fenyegetések valóra váltása, elsősorban a kínai exportot sújtó vámok bevezetése.

A *monetáris politika szigorításától* már régen tartanak, ez az elmúlt két évben mutatkozott meg az USA részéről erőteljesebben, és látszik a folytatás is. Ez előbb-utóbb magával hozza a többi fejlett országban is a monetáris politikai fordulatot. Az emelkedő kamatok a tőkét is nagyobb mozgásokra készítették: a feltörekvő országokból elkezdett kiáramlani a tőke a kevésbé kockázatos befektetési lehetőségek felé, ami az érintett országok számára nagyon súlyos következményekkel járhat (árfolyamturbulenciák, leértékelődés, drámai kamatemelések stb.). Az infláció eddig viszonylag mérsékelt maradt, azonban a fogyasztói árak egyértelműen megindultak felfelé, noha egyelőre mindenki arra számít, hogy – egyes országok kivételével, pl. Törökország vagy Argentína – nem szállnak el nagyon az árak. A részvények túlárzottsága már régóta téma, a részvényárfolyamok csökkenése nagyon könnyen a 2008-hoz hasonló folyamatokat indíthat el.

Az *olajárak emelkedése* 2017- második felében indult meg, de, hogy ilyen gyors ütemű lesz, arra igazából senki nem számított. Az olajár jövőjét illetően megbízható prognózisokat adni nehéz: egyelőre úgy tűnik, hogy jövőre tovább emelkedik a nyersolaj ára, s – az olajtermelő országok magatartása, illetve a kereslet alakulásától függően – 80 dollár/hordó körül stabilizálódhat. Az amerikai palaolajtermelés egyelőre nem bővül olyan gyorsan, mint kezdetben. A prognózisokat tekintve lefelé és felfelé mutató kockázatok egyaránt vannak, azonban a 100 dollár feletti olajárak időszak nagy valószínűséggel nem tér vissza.

A *kínai növekedés lassulására* már 2013-ban is számítottak, végül is ez az elmúlt öt évben megfelelt a várakozásoknak. Drámai lassulástól nem igazán kell tartani, mert ennek a kormány – különböző gazdaságösztönző intézkedésekkel – elejét veszi.

A *Brexit* 2016 júniusa óta téma, az, hogy ilyen lassan haladnak majd a tárgyalások, és az utolsó pillanatig nem látszik a megoldás, az napjaink fejleménye.

Egyes országok *adósságállományával kapcsolatos problémáktól* már korábban is lehetett tartani, akárcsak a vállalkozások és magánháztartások eladósodásától az alacsony kamatkörnyezet feltételei mellett. Egy potenciális kamatemelkedés következményeire, a *buborékok kipukkadásának* veszélyeire szakemberek régóta figyelmeztetnek, de úgy tűnik, a piaci szereplők viszonylag keveset tanultak a válság óta.

Öt évvel ezelőtt a munkaerőpiaci helyzet a fejlett országokban még sokkal kedvezőtlenebb volt, az azóta bekövetkezett javulásra mindenki számított. Arra azonban már kevésbé, hogy a *munkaerőhiány*, mint növekedést korlátozó tényező ennyire ki fog élesedni, mint ahogy az napjainkban helyenként jellemző. Ennek egy következménye lehet a bérek erőteljes emelkedése, ami nemcsak az inflációt lódíthatja meg, hanem komoly versenyképességi problémákat is vethet fel a vállalatok körében.

Végül ugyancsak nem lebecsülendő kockázat, hogy az alacsony kamatok és a kedvező konjunktúra feltételei mellett *nem indultak meg azok a strukturális átalakulási, alkalmazkodási folyamatok*, amelyekre az érintett országok előbb-utóbb rákényszerülnek. A kedvezőtlenebb körülmények között ezek a problémák élesebben merülhetnek fel, s súlyos konfliktushelyzeteket idézhetnek elő (lásd Olaszország).

Összességében öt évvel ezelőtt optimistábbak voltunk: azt hittük, hogy a válságot végre sikerült kiheverni és egy gyorsabb növekedés időszaka jön. Azzal mindenki egyetértett, hogy a válság előtti növekedési ütemek nem lesznek tarthatók, s ezek a várakozások be is igazolódtak.

1.2.1.) A világkereskedelem alakulása

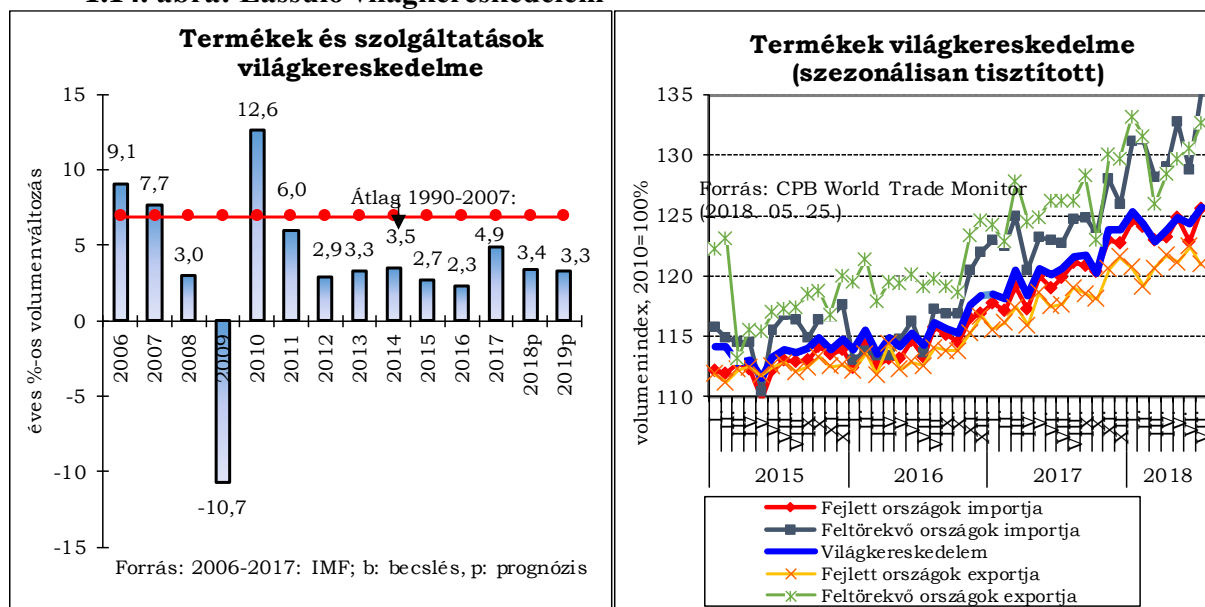
A világkereskedelem eddig átvészelte a kereskedelmi háború előszeleit, ám már az idén is jelentős mértékben veszíthet a dinamikájából. Ahogy már említettük, becslések szerint az USA és Kína közötti kölcsönös vámtarifa emelések a kínai exportot akár 20-30 százalékkal is csökkenthetik, aminek importvonzata is nagyjából hasonló mértékű. A világ legnagyobb exportőrének ilyen mértékű lassulása a világkereskedelmet már az idén 3,4 százalék körüli növekedési ütemre húzhatja vissza, szemben a tavalyi 5 százalék körüli dinamikáról.

Az elmúlt három hónap legfontosabb fejleményei a világkereskedelemben: az Európai Unió szabadkereskedelmi megállapodást kötött Japánnal; a Trump adminisztráció előbb vámok kivetését helyezte kilátásba az EU-val szemben, majd visszakozott, később pedig kínai áruk komoly mennyiségére vetett ki védővámot; végül újra kötötte a Mexikó-USA-Kanada szabadkereskedelmi megállapodást.

A Japánnal kötött megállapodás értelmében a vámok döntő többségét eltörlik a hatályba lépéstől számított 10 éven belül, az EU becslése szerint a megtakarítás így az európai félnek nagyjából 1 milliárd eurót jelent, ami igen csekély volumen az egyébként 60 milliárd eurós exporthoz képest. Feltehetően nagyobb megtakarítást jelent mindkét félnek a nem tarifális akadályok eltörlése, amely különösen azokban a feldolgozóipari ágazatokban lehet jelentős, ahol erős a szabványrendszer (járműipar, gyógyszeripar stb.). Egyes becslések alapján ez akár 20-30 százalékkal is emelheti a forgalmat mindkét irányban. Bár a vámok eltörlése előremutató, azonban a megállapodás elmarad a modern szabadkereskedelmi megállapodásoktól, mivel nem terjed ki teljeskörűen a közbeszerzésekre, és nem szabályozza a befektetésvédelmet. A Japánnal

kötött megállapodás közvetlen várható hatása hazánkra nézve tehát csekély, mivel a szigetországba irányuló áruexportunk 2017-ben nem érte el a fél milliárd eurót, miközben az import is csupán 1,2 milliárd euró volt. A közvetett hatás becslését rontja, hogy a szerződés az EU oldaláról elsősorban a japán mezőgazdasági szektor védelmének feltörését célozza, e tekintetben pedig a közvetett hatás Magyarországra nézve marginális.

1.14. ábra: Lassuló világkereskedelem

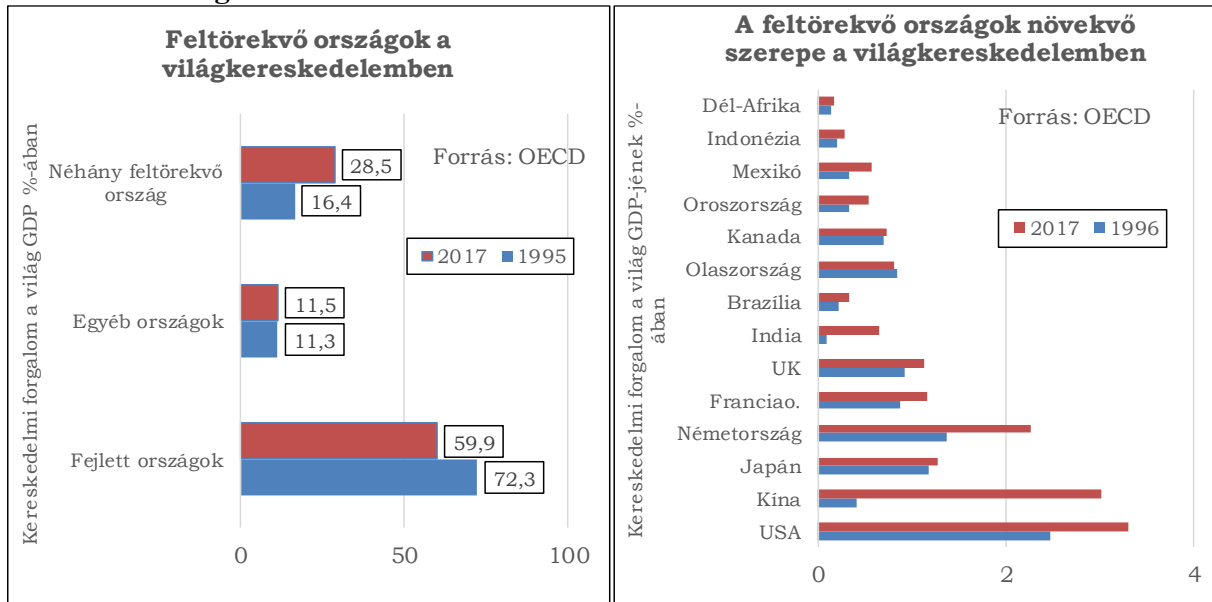

A EU-Japán megállapodás sokkal inkább tekinthető egyfajta válasznak arra, hogy az Egyesült Államok kivonult a TTIP és a TPP megállapodásokból is. Donald Trump régóta támadja az EU-t, amellyel az USA kereskedelmi mérlege súlyosan deficitese (különösen Németországgal szemben). Idén júliusban az elnök 20 százalékos védővám kivetését helyezte kilátásba az EU-ból érkező járművekre és alkatrészekre, amire válaszul az EU is hasonló mértékű tarifális akadályok felállítását szorgalmazta. A két fél végül megállapodott, hogy egyelőre nem terhelik meg a kereskedelmi forgalmat. A megegyezés mögött feltehetően a közeledő félidős választások állnak, illetve az, hogy Trump inkább USA-Kína kereskedelemre irányítja a támadást. Márciusban az Egyesült Államok 25 százalékos importvámot vetett ki az acél-, illetve 10 százalékos alumíniumimportra. Augusztusban kínai termékek egy csoportjára (34 milliárd dollár értékben, főleg feldolgozóipari termékek) 25 százalékos vámot vetettek ki. Az intézkedés komoly aggodalmat váltott ki, s a WTO többször is élesen kritizálta az USA lépéseit. A nyár folyamán a megemelt vámtarifa alá tartozó termékek körét többször is kibővítették, amire Kína hasonlóképpen reagált az USA-ból érkező importot megadóztatva. A kereskedelmi háborúnak egyelőre nem látni a végét, az azonban nagyon valószínű, hogy mindkét fél hosszú távon veszít rajta. A termelés Kínából való tömeges visszatelepülése az USA valószínűleg nem fog megtörténni, de a kínai növekedés várhatóan megérzi az export csökkenését.

A világkereskedelem növekedési üteme az USA által kivetett vámoaktól függetlenül is lassuló tendenciát mutatott az elmúlt időben, amit elsősorban a fejlett országok importjának csökkenése okoz. Az elmúlt év során a nyersanyagárak jelentősen emelkedtek, különösen az ipari fémek esetén. A devizapiacok kiszámíthatatlansága pedig arra kényszerítette a termelőket, hogy importfüggőségüket jelentősen csökkentsék. Ezen kívül folyamatosan lassítja a kereskedelmet a fogyasztási piac átalakulása, amelyben az árucikkeknek egyre kisebb szerep jut. A világkereskedelmet tehát továbbra is a feltörekvő országok húzzák elsősorban, amiben jelentős

szerepe van az intra-regionális kereskedelemnek. Ez utóbbi feltehetőleg tovább fog gyorsulni, mivel a Kínával szemben szankciók fényében felértékelődik a környező államok kereskedelmi jelentősége. A kereskedelmi háborúk az IMF szerint is hosszú távon növekedés gátlók, rövidtávú hatásukra az ideai lassulást követően a világkereskedelem jövőre tovább lassul, becslések szerint 3,3 százalékra.

1.15a. ábra: A feltörekvő országok teljesítménye egyre nagyobb hatással van a világkereskedelem alakulására

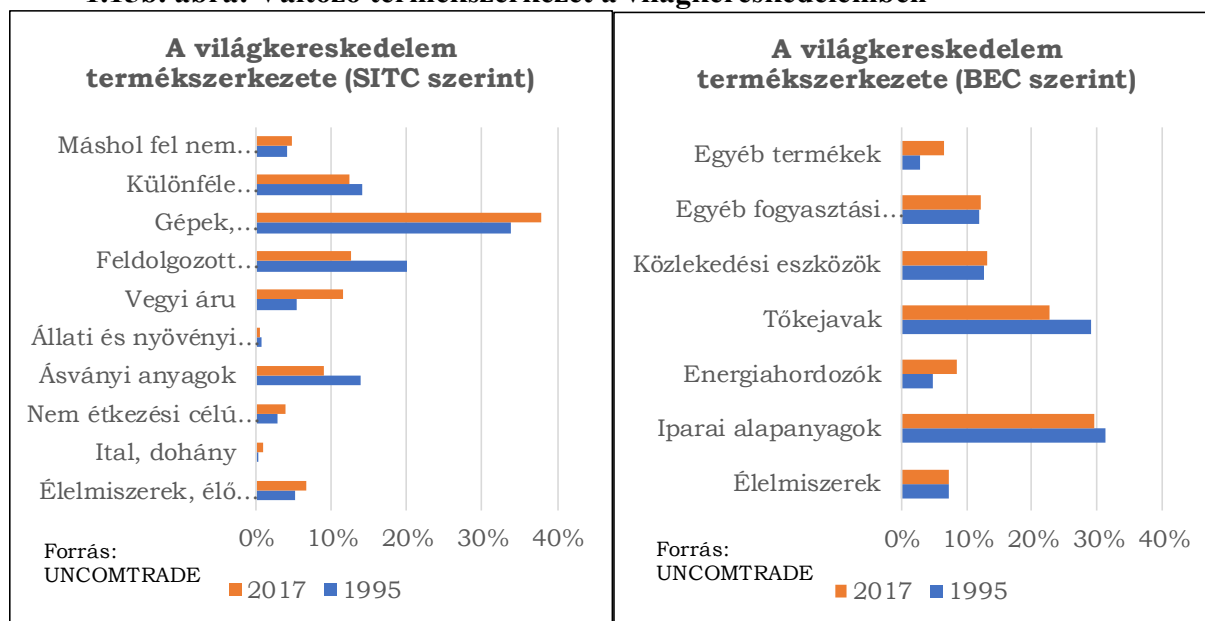

Ezzel együtt az a fajta korábban megindult átrendeződés, amelynek során a feltörekvő országok szerepe egyre nő a világkereskedelemben, folytatódik. Kína mellett, amely a világ második legnagyobb exportőre, India, Brazília, Oroszország szerepe is egyre nő.

Ezzel egyidejűleg átalakulóban van a kereskedelem áruszerkezete is, amely a technológiai változások mellett tükrözi a fogyasztási preferenciák változását, valamint a protekcionista magatartás térnyerését is. Ez utóbbi különösen a tőkejavak szerepének változásán keresztül figyelhető meg. Miközben egyre nő a fogyasztási célú közekedési eszközök ki (pl.: személygépkocsi) kivitelének részesedése, a beruházási cikkek áruexportjának aránya csökken. Ez egyrészt azt is tükrözi, hogy az eddig, elsősorban összeszerelésre szakosodott feltörekvő országok egyre nagyobb arányban adnak termékeikhez hazai hozzáadott értéket; másrészt azonban egyre erősebbek azok a kereskedelem ellen ható protekcionista intézkedések, amelyek a termelést belföldön kívánják tartani. Ez csökkentette a végső termék árához képest kisértékű alkatrészek világkereskedelmét.

A fogyasztási szerkezet változása különösen a szolgáltatás-kereskedelem térnyerésén érhető tetten. Elemzések szerint a világ lakosságának fogyasztásában egyre nagyobb szerep jut a szolgáltatásoknak, különösen az idegenforgalomnak. Bár súlya egyelőre még mindig alacsony, de gyorsan növekszik a különböző informatikai szolgáltatások szerepe is a szolgáltatások körében. 2000-ben még csak 2 százalék volt ennek a csoportnak a hányada a teljes szolgáltatás-kereskedelemben, 2016-ban már 8 százalékra emelkedett. Ebben komoly szerepe van az online terekben biztosított technológiai áramlásoknak, az okostelefonoknak, a felhő alapú rendszereknek, valamint az online bankolásnak.

1.15b. ábra: Változó termékszerkezet a világkereskedelemben

Mindazonáltal a protekcionista intézkedések visszafogják az értékláncok további szélesedését, ami elsősorban a fejlődő országokat érinti kedvezőtlenül. Az UNCTAD adatai szerint a legkevésbé fejlett országokban a hazai hozzáadott érték nagyjából a világtárlagnak felel meg, és ezen hozzáadott érték forrása szinte kizárólag az élömunka. A világkereskedelem lassulása ezekben az országokban komoly gátat szabhat a fejlődésnek, különösen, hogy a népesség szerkezetében nagyon nagy a 40 év alatti fiatalok aránya. A fejlett országok számára pedig komoly versenyképességi hátrányt jelent a kormányzatok azon törekvése, hogy olyan magasabb munkaerőköltségű országokba telepítsék vissza termelésüket, ahol a magasabb termelékenység nem kompenzálja eléggé az ebből származó hátrányokat. Az pedig igencsak bizonytalan, hogy a belföldi fogyasztók árérzékenysége nem tereli-e az import helyettesítő termékek felé a lakosságot. A protekcionista intézkedések ezért a fejlett országokat is negatívan érintik, mivel olyan termelési folyamatot kell újra integrálni rendszerükbe, amely egyébként alacsony hozzáadott értéket állít elő. Egy ilyen szituációban a kevésbé fejlett államok számára a termelékenység bővülése marad az egyetlen lehetőség arra, hogy meg tudjanak maradni a globális kereskedelemben. Erre elsősorban azon felzárkózó államoknak van esélyük, amelyek rendelkeznek az ehhez szükséges társadalmi intézményekkel (oktatás, egészségügy stb.) és finanszírozási lehetőségekkel.

A WTO által felügyelt világkereskedelmi rendszer egyelőre nem tud mit kezdeni a közelmúlt váltoásaival. Az USA által kivetett vámok a szövetséges országokat is érintik (tehát nincs szó katonai, politikai indíttatású embargóról), a Kínával folyó kereskedelmi vitákból pedig eddig kihagyták a Világkereskedelmi Szervezetet, amelynek egyébként egyik deklarált célja a kereskedelmi viták rendezése. Ráadásul tovább gyengíti a világszervezet erejét, hogy se az EU, se Japán nem tiltakozott eddig a Kínát sújtó intézkedéssorozat ellen. Ennek oka, hogy a világ legnagyobb exportőre devizájának folyamatos gyengítésével, továbbá nyilvánvaló állami szubvenciókkal valóban piactorzító magatartást folytat, amihez hozzájön még az amerikai adminisztráció által feltételezett szellemi tulajdonjogok megsértése is. Kínának hosszú távon nem érdeke a WTO szabályok puhán történő értelmezése, mivel egy esetleges felfüggesztés komolyan visszavetheti fejlődését. Ezzel szemben az Egyesült Államok WTO tagsága már nem tűnik 100 százalékban biztosnak, és egy – bár kevésbé valószínű – kiválással a világ-

kereskedelem sokat veszítene. Az USA bilaterális megállapodások révén ugyanis képes kikényszeríteni a számára kedvező megállapodásokat, így sok felzárkózó ország könnyen kiszorulhat a világkereskedelem sűrűjéből.

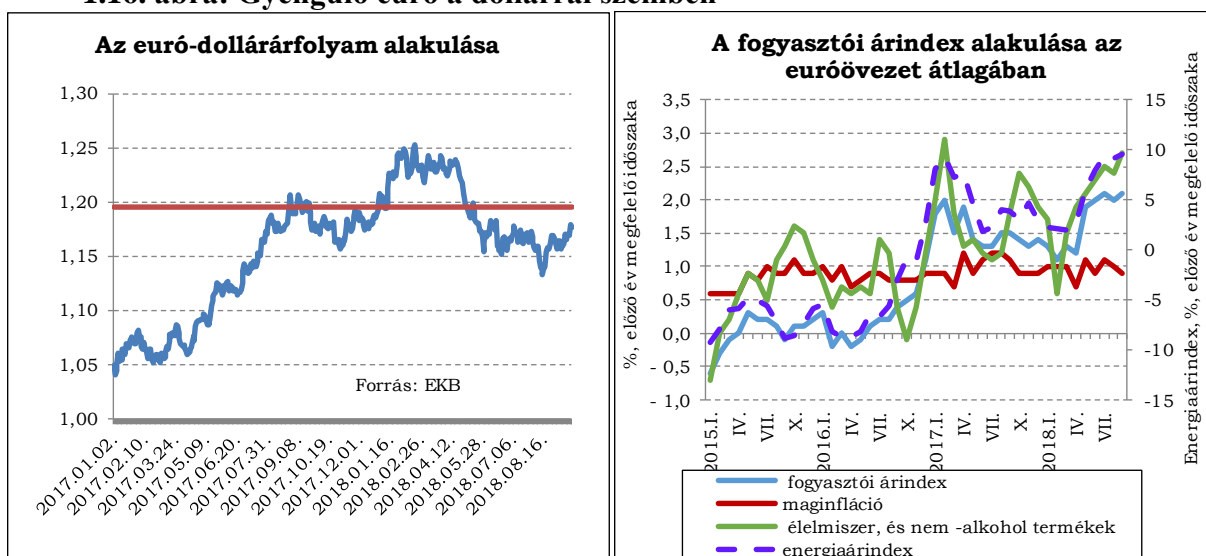
Nagy kérdés, hogy az EU-val szemben a továbbiakban milyen stratégiát folytat az Egyesült Államok, hiszen a TTIP tárgyalások megszakítása óta a teljes szabadkereskedelmi övezetre való esély szinte nullára csökkent. Az amerikai kormány azon törekvése, hogy az EU-val szembeni kereskedelmi mérleget az egyensúly felé billentse, egyelőre eredmény nélkül maradt és várhatóan valamilyen bilaterális kereskedelmi egyezmény megkötése nélkül soha nem is lesz sikeres. Valószínű azonban, hogy az amerikai elnökségi ciklusból hátralévő két évben ilyen jellegű megállapodásra már nem lesz mód.

1.2.2.) Növekvő árfolyammobilitás

Jelenleg 1 euró 1,15 USD körül mozog, némileg elmaradva az éves átlagtól. Az amerikai kamatemelések és a növekvő kamatkülönbség következtében az euró nyomás alá került. A jelenlegi előrejelzések – a korábbiakhoz képest – valamelyest gyengébb, éves átlagban 1,19 dollár/euró árfolyamot prognosztizálnak 2018-ra, ami jövőre esetleg tovább gyengülhet (1,18). Lefelé mutató kockázatok azonban vannak: így például a rendezetlen Brexit és a következményektől való félelem további nyomást gyakorolhat az euróra, vagy legalábbis jelentősebb átmeneti ingadozásokat idézhet elő.

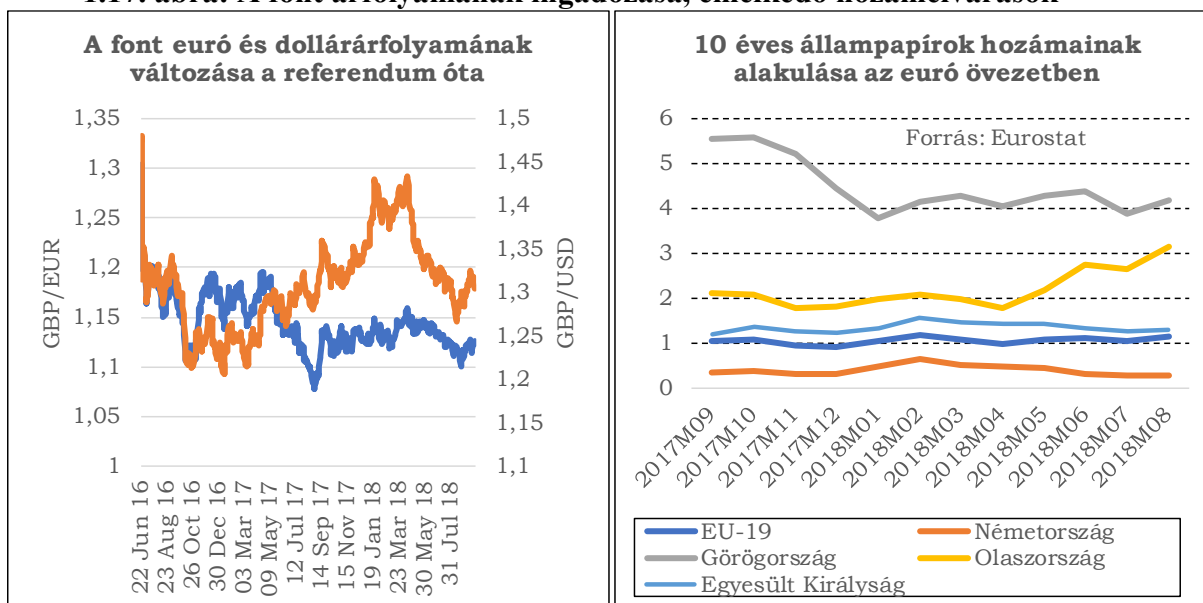
Az Egyesült Királyság a Brexit referendum óta szenved annak kedvezőtlen következményeit. A font azóta is gyengélkedik: a dollárral szemben elszenvedett 20 százalékos, az euróval szembeni 10 százalékos értékvesztést azóta sem sikerült legyűrni. A brit deviza volatilitását jelzi, hogy a legapróbb hír, például, hogy mégis lesz rendezett Brexit megállapodás, azonnal felfelé tolja a fontot. A részvénypiacok ugyan magukhoz tértek, alkalmazkodtak a helyzethez, de ezzel együtt a brit tőzsde teljesítménye jóval elmarad a korábbiakétól, vagy a többi fejlett gazdaságban tapasztalható tőzsdei eredményektől.

1.16. ábra: Gyengülő euró a dollárral szemben

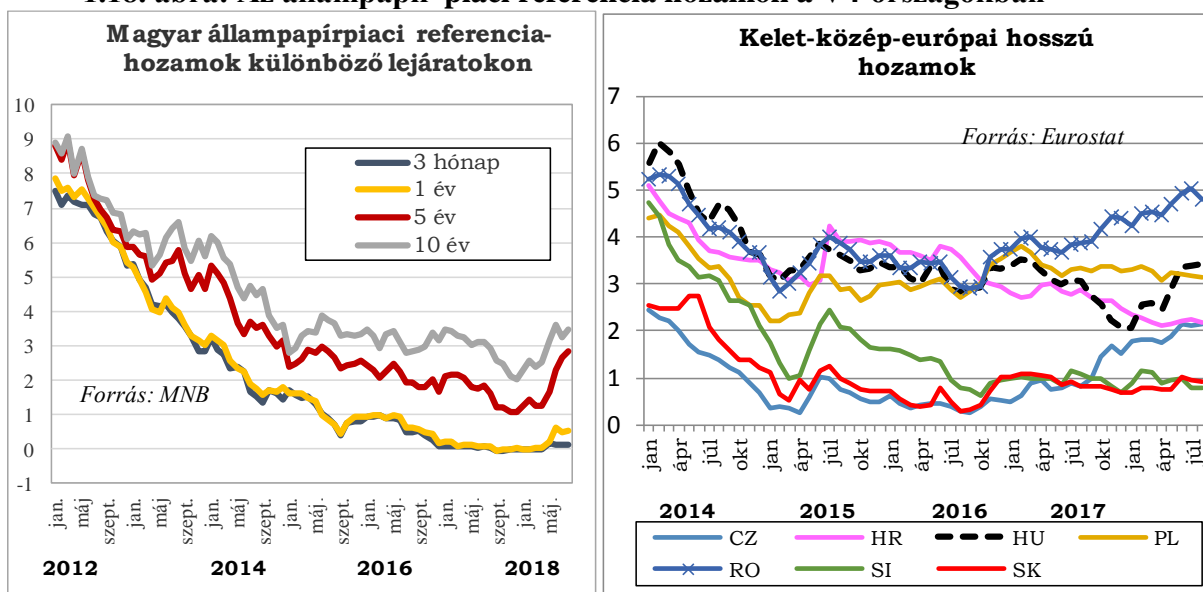
Az állampapírhozamok elindultak felfelé az utóbbi egy-két hónapban. Augusztusi adatok szerint a legnagyobb emelkedést tavaly évvégéhez képest Magyarországon (134 bázispont) és Olaszországban (136 bázispont) lehetett tapasztalni. Különösen Olaszország esetében félfő, hogy a populista kormánypolitika kockázatait látva elszállnak az állampapír hozamelvárások. Olaszországban a tavaly évvégi 1,8 százalékról idén augusztusra 3,16-ra emelkedett a tízéves állampapír kamata, s Görögország és Magyarország után itt a legmagasabb a kamatszint.

1.17. ábra: A font árfolyamának ingadozása, emelkedő hozamelvárások

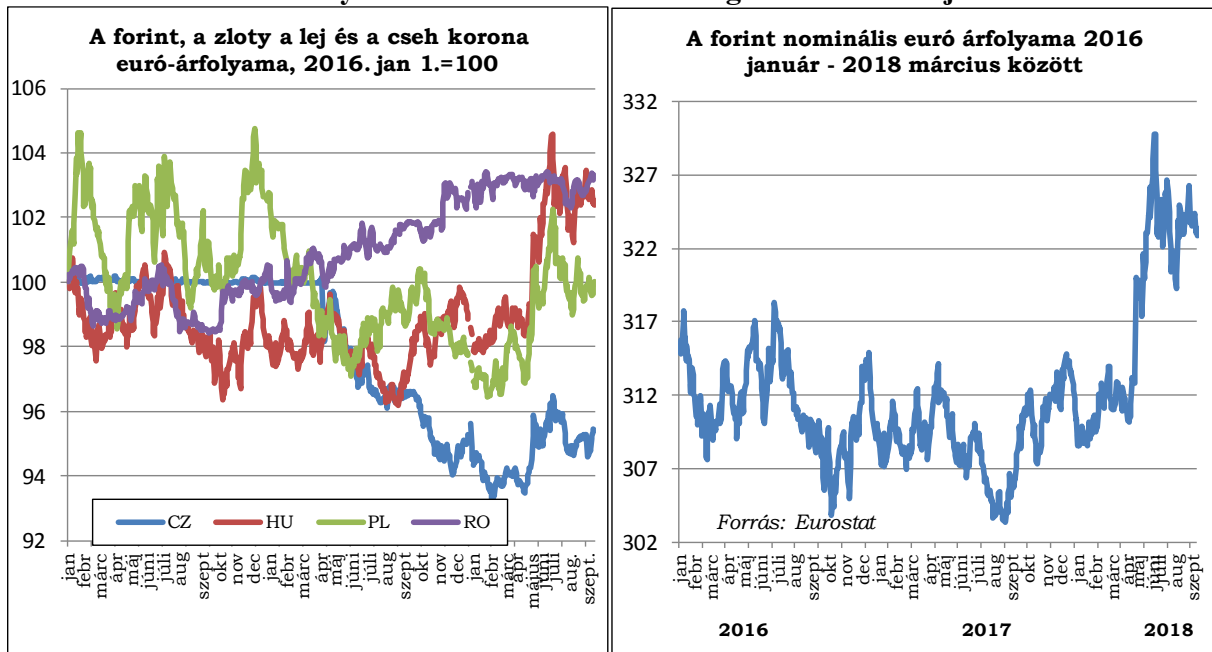
A magyar hosszú hozamok valamennyi V4 országénál is erőteljesebben emelkedtek 2018 elejétől. Míg 2017-ben a magyar hozam süllyedése volt a legmarkánsabb, addig az emelkedés itt volt a legnagyobb. 2018 augusztusában a magyar hosszú hozam volt a második legmagasabb, Románia után, ahol a hozamemelkedés már 2016 ősze óta tart. Jelentősen emelkedtek a cseh hosszú hozamok is: 2018. augusztusra 2 százalék fölé, ami határozott törést jelent az eddigi pénzügyi tendenciákban.

1.18. ábra: Az állampapír-piaci referencia hozamok a V4-országokban

Noha a kelet-európai árfolyamok gyengülése elsősorban a nemzetközi pénzügyi hatásoknak, a világszerte érvényesült laza monetáris politika némi szigorodásának és a dollár erősödésének tudható be, az elmúlt időszakban a forint gyengülésének a mértéke lényegesen meghaladta a cseh koronáét és a lengyel zlotyét. Az amerikai dollárnak az euróval szembeni erősödése következtében a forint dollár-árfolyama még nagyobb mértékben gyengült, mint az euróval szemben. 2018. október elejére a dollár forint-árfolyama 282 forint fölé kúszott, ami az év eleji szinthez képest 10 százalékos gyengülést jelent, miközben az euró-árfolyam ugyanebben az időszakban „csupán” 5 százalékkal gyengült. A svájci frankkal szemben a forint 7,7 százalékos veszített az értékéből az év eleje óta (október elején 284 forint).

1.19 ábra: Az árfolyamok alakulása a V4-országokban 2016 eleje óta

Ami a feltörekvő országok esetében az árfolyammozgásokat illeti, a nyarat elsősorban a török líra dollárral szembeni leértékelődése határozta meg. Az euróval szemben a líra mintegy 60 százalékos veszített értékéből egy év alatt, ami a még nem eurót használó regionális piacokon is meglehetősen nagy turbulenciákat okozott. A magyar forint több, mint 5 százalékkal értékelődött le, a lengyel zlotyi 2 százalékkal, a román lej pedig 1,5 százalékkal az egy évvel korábbi szintekhez képest, miközben a cseh korona 1,5 százalékos erősödött. Ezek az árfolyammozgások elsősorban az országok rövid távú kilátásait tükrözik: a befektetők igyekeznek a kamatemelés felé terelni a nemzeti bankokat, azonban a kedélyeket egyelőre a jegybanki kommunikáción keresztül sikerült megnyugtani, kérdés azonban, hogy ez meddig tartható fenn. A régió növekedési kilátásai nem rosszak, de a növekedés határozottan lassul, így a devizák továbbra is ki van téve a piac volatilitásának, és nem kizárt, hogy a nyár elején tapasztalt hirtelen gyengülések a későbbiekben gyakoribbá válnak.

1.3.) A nemzetközi pénzügyi környezet jelenlegi trendjei

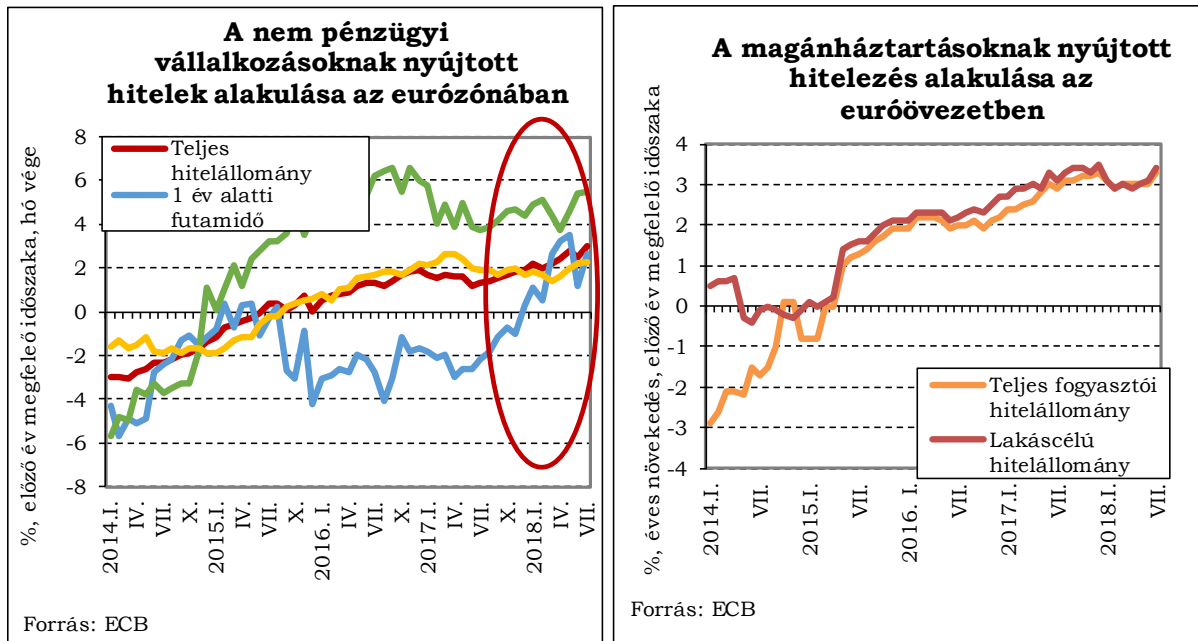
Az amerikai kamatok folyamatosan emelkednek. Szeptemberben a piaci várakozásoknak megfelelően 25 bázispontos kamatemelést hajtott végre a *FED*. Ennek megfelelően jelenleg az irányadó kamat a 2-2,25 százalékos sávban mozog. A döntéshozók legfrissebb kamatpálya-

előrejelzése alapján idén további egy, jövőre három 25 bázispontos kamatemelés jöhet. A FED Nyíltpiaci Bizottsága által nyilvánosságra hozott kommunikéból ugyan a „támogató” (accomodative) kifejezés kimaradt, de a jegybank elnök szerint ez nem jelenti azt, hogy drasztikus váltás következett volna be az amerikai monetáris politikában. Mivel az amerikai gazdaság dinamikus növekszik, és nincsenek egyértelmű inflációs kockázatok, a fokozatos kamatemelés politikája indokolt. A jegybankelnök úgy véli, hogy a jelenlegi körülmények eléggé kedvezőek ahhoz, hogy a költségvetési politikát fenntarthatóbb pályára állítsa a kormány, hiszen a túlköltekezésnek hosszabb távon súlyos következményei lehetnek az amerikai növekedésre nézve. A várakozásokat felülmúló inflációs adatok is inkább arra készíthetnék a jegybankot, hogy a tervezettnél gyorsabban szigorítson a monetáris politikán, ami szöges ellentétben áll a kormány elképzeléseivel. Ez utóbbi attól tart, hogy a kamatemelkedés a hitelfelvételek megdrágításán keresztül fékezheti a gazdasági növekedést. Ugyan a FED a növekedési várakozásokat lefelé korrigálta, az inflációs várakozásait változatlanul hagyta: az a vélemény, hogy a feszes munkaerőpiac, illetve az emelkedő nyersanyagárak ellenére az áremelkedés nem lesz erőteljes.

Annak ellenére, hogy szeptemberben 2,1 százalékkal emelkedett az infláció az előző év megfelelő időszakához képest az EKB továbbra sem nyúl hozzá az irányadó kamatokhoz, így azok változatlanul 0 százalékon mozognak, ami azt jelenti, hogy az amerikai és az európai kamatkülönbség egyre nő. Mario Draghi, az EKB elnöke a kormányzótanács szeptemberi kamatdöntő ülését követően megerősítette, hogy a továbbra is fennálló kockázatok dacára az euróövezeti gazdasági növekedés fenntartható, s az inflációs célt egyre inkább elérő infláció mellett az év végén lehetővé válik a gazdaságösztönző célú eszközvásárlási program kivezetése. Az EKB elsődleges célja az árstabilitás fenntartása, ennek jegyében arra törekszik, hogy az infláció középtávon 2 százalék közeli értéken maradjon. Jelenleg ez a feltétel teljesült, de mivel a maginfláció továbbra is alacsony, szeptemberben 0,9 százalékra esett vissza, de korábban is csak 1 százalék körül mozgott, nincsen szükség erőteljesebb beavatkozásra. Mivel a külső kockázatok nőnek, a jegybank továbbra is inkább óvatos marad, és a lassú ütemű monetáris szigorítást preferálja. Sikerként könyveli el, hogy a hitelezés egyértelműen élénkült mind a vállalati, mind a magánháztartások körében. Mind a vállalkozások, mind a magánháztartások számára a hitelkamatok továbbra is nagyon kedvezőek, de azzal kell számolni, hogy lassan bekövetkezik a fordulat. Az EKB eszközvásárlási programjának volumenét októbertől 15 milliárd euróra csökkenti és az év végével kivezeti ezt a programot. Az eszközvásárlási program keretében augusztusig mintegy 2,5 milliárd euró volumenű értékpapír került megvásárlásra.

Az EKB legfrissebb jelentése szerint a hitelkihelyezés egyre inkább gyorsul az euróövezet országaiban. Éves összehasonlításban júliusban 3 százalékkal nőtt a vállalatok hitelezése, szemben a júniusban mért 2,5 százalékos emelkedéssel. Az euróövezeti bankjainak lakossági hitelezése 3,3 százalékkal bővült, 0,3 százalékponttal haladta meg a júliusban mért 3,0 százalékot. Összességében a magánszektor hitelezése – gyorsuló ütemben – több mint 3 százalékkal növekedett. Ez a trend is abba az irányba mutat, hogy az EKB lassan megkezdheti a gazdaságösztönző célú eszközvásárlási program teljes kivezetését.

1.20. ábra: Élénkülő hitelezés az euróövezetben

A brit monetáris politika óvatos marad. A *Bank of England* – a várakozásoknak megfelelően – szeptemberi kamatdöntő ülésen 0,75 százalékon változatlanul hagyta az irányadó kamatot. A Bank of England tavaly novemberben, tíz év után először emelt az alapkamaton, 0,25 százalékponttal 0,50 százalékra, amit augusztusban újabb 0,25 százalékpontos emelés követett. A piaci szereplők várakozása az, hogy a Bank of England a brit EU-tagság jövő márciusban esedékes megszűnéséig (Brexit) nem hajt végre újabb kamatemelést. A jegybank monetáris tanácsának közleményében is szerepel olyan utalás, amely alátámasztja ezt a várakozást: a kommuniké szerint a brit gazdaság kilátásait jelentősen befolyásolhatják a háztartások, az üzleti vállalkozások és a piacok reakciói a brit kilépési folyamattal összefüggő fejleményekre. A közlemény hangsúlyozza azt is, hogy a monetáris tanács előző ülése óta növekedtek a Brexit-folyamat jövőbeni fejleményeivel kapcsolatos bizonytalanságok. A font árfolyama érzékenyen reagál minden hírre: így az újra éledő remény, hogy belátható időn belül lesz megállapodás, azonnal a font euróval szembeni erősödéséhez vezetett.

Japánban változatlanul marad az expanzív monetáris politika, amely 2013 óta jellemző. Az infláció változatlanul jóval a 2 százalékos jegybanki célérték alatt mozog, növekedés továbbra is mérsékelt. 2016 februárja óta a jegybanki betéti kamat negatív. A jegybank jelenlegi kommunikációja szerint a belátható időn belül nem várható semmiféle szigorítás.

A *feltörekvő országok* esetében más a helyzet: így Törökországban szeptemberben brutális kamatemelésre került sor; a líra árfolyamesésére és az infláció erősödésére reagálva a török jegybank 17,75 százalékról, 24,00 százalékra emelte meg a török bankrendszer napi likviditási igényeinek fedezésére használt kamatlábat. Törökországban augusztusban már közel 15 éves csúcsra emelkedett az infláció: év/év alapon 17,9 százalékkal, júliushoz képest pedig 2,3 százalékkal nőttek a fogyasztói árak, szeptemberben már 24,5 százalékos fogyasztói árindexet mértek, az előző évhez képest 6,3 százalékos volt az emelkedés, ami minden várakozást felülmúlt. Argentínában idén augusztusban 15 százalékponttal, 60 százalékra emelték az alapkamat, amely a leküzdhetetlen válságot, az ország csödközeli állapotát jelzi. Oroszországban szeptemberben 25 bázisponttal 7,5 százalékra emelték az irányadó kamatlábat, s továbbra is marad a szigorú monetáris politika.

1.4.) Növekedési kilátások és kockázatok

Összességében megállapítható, hogy a növekedési kilátások tavasz óta minden régióban jelentősen romlottak. A jelenlegi (IMF, OECD, WTO) által elkészített prognózisok a következő évekre egy 3 százalékos körüli globális növekedésből indulnak ki, s egy nagyjából ilyen dinamikát várnak a világkereskedelem alakulása szempontjából is. Azonban hangsúlyozzák, hogy a lefelé mutató kockázatok felerősödtek. Legnagyobb kockázatként a kereskedelmi háború elmérgesedését jelölik, amely áttételes hatásokon keresztül főleg a feltörekvő országot, de a fejlett országokat is sújtani fogja. Az általános növekedés lassulása pedig azokat az országokat (s nem egy fejlett ország is közöttük van), amelyek régóta megoldatlan strukturális problémákat cipelnek magukkal, akár recesszióba is húzhatja. A monetáris politika normalizálódására tett intézkedések pedig egy ilyen környezetben visszajára fordulhatnak, és a válság súlyosbodását hozhatják magukkal, különösen azon országok számára, amelyek az emelkedő kamatok mellett egyre drágábban tudják magukat finanszírozni. Emelkedő kamatkörnyezetben a kockázatkerülő magatartás és a bizalmatlanság a befektetők részéről erősödhet, ami éppen a sérülékeny, amúgy is eladósodott országokat fogja még nehezebb helyzetbe hozni. Az elmúlt évek alacsony kamatkörnyezetében a részvények túlértékelődtek, egy piaci korrekció viszont jelentős veszteségeket hozhat majd magával az érintett vállalatok, vállalatcsoportok számára. Hasonlóképpen az eszközárak (például lakásárak) az elmúlt években erőteljesen emelkedtek, éppen azért, mert a befektetők keresték a nagyobb hozammal járó befektetési lehetőségeket. A kereskedelmi bankok hitelkihelyezéseiknél ugyan óvatosabbak, mint a 2008. évi válság idejében voltak, s szigorúbb előírásokat kell követniük, de ezzel együtt a magánháztartások és a vállalatok eladósodása olyan mértékű az országok többségében, ami emelkedő kamatok közepette már problémákhoz vezethet. A fent, illetve a tanulmány többi részében felsorolt kockázatok együttes bekövetkezése nagyon kedvezőtlen folyamatokat indíthat el a világgazdaságban. nem véletlen tehát, hogy nemzetközi intézmények mellett elismert szakemberek, pénzügyi szakértők is folyamatosan riogatnak, s a különböző veszélyekre hívják fel a figyelmet.

1.5.) Növekedési multiplikátorok az Európai Unióban

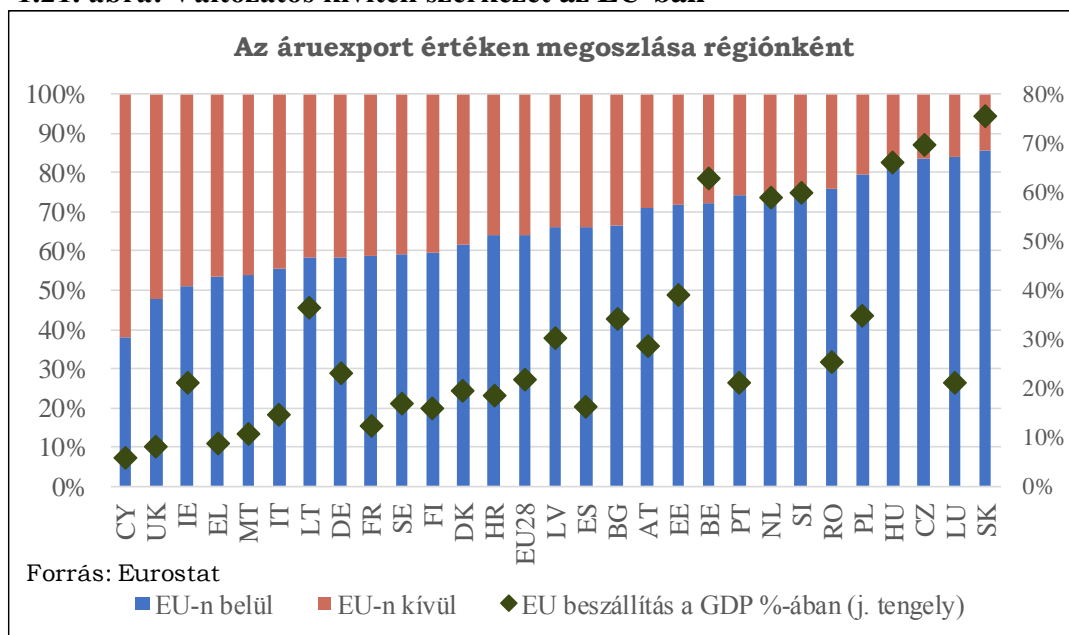
Az európai uniós tagállamok növekedési szerkezeteiben erősek az interdependenciák. A 2008-as gazdasági válság idején tapasztalták meg a világ országai, különösen az Egyesült Államok és az EGT országok, hogy az országok közötti gazdasági csatornákon keresztül a negatív növekedési impulzusok ugyanolyan könnyen átterjednek egyik tagállamról a másikra, mint a pozitív hatások. *Ozkan és Unsal* (2012) tanulmányukban egy exogén válság hatását elemezték kis, nyitott gazdaság esetén. Megállapították, hogy a külföldi kibocsájtás zsugorodása igen gyorsan átterjed a hazai gazdaságra a csökkenő exportkeresleten keresztül, ami tovább csökkenti a hazai termékek iránti aggregált keresletet is, súlyosabbá téve a gazdaság zsugorodását mindkét fél számára. A tanulmány legfőbb megállapítása szerint a világgazdaságba való mélyebb integráltság nem jelent védelmet az exogén válságok ellen, mivel a kisebb országok sokkal hevesebben reagálnak a külső sokkokra, mint a nagyobbak. *Pritsker* 2000-ben (az LTCM csődje kapcsán) vizsgálta a pénzügyi fertőzéseket. Elemzése szerint a sokkok könnyen terjednek a pénzügyi piacokon, illetve a pénzügyi intézeteken keresztül egyszerre, vagy csak egy-egy csatornán keresztül. Véleménye szerint a pénzügyi piacnak olyan belső automatizmusa van, amely csak irracionális viselkedés esetén ad teret a fertőzéseknek. Ez a típusú irracionális azonban könnyen felütheti a fejét, amit az LTCM példája is megerősít⁴.

Az Európai Unió egy igen zárt integrációnak tekinthető. 2017-ben a tagállamok teljes exportjának (árúk és szolgáltatások) 62 százaléka irányult a közösségen belülré. Összehasonlításképpen az USA teljes exportjának csupán 26 százaléka jut az egykori NAFTA (Kanada és Mexikó) államokra. Leginkább a kelet-európai új EU tagállamok vannak integrálódva az Európai Közösség áruforgalmi rendszerébe. A V4 országok áruexportjának több, mint 80 százaléka számít EU beszállításnak, ezzel szemben a régi tagállamok jellemzően 50-70 százalékban függenek a belső EU-s exportkereslettől. A kelet-európai térségben az EU áruexporttól való függés különösen jelentős: Magyarországon, Csehországban és Szlovákiában az Unióba történő beszállítás értéke meghaladja a GDP 65 százalékát (északi szomszédunk esetében 76 százalék). Lengyelországban a növekedés szerkezete eltér a többi visegrádi országtól, esetükben az EU-ba történő export a GDP-nek csupán 35 százalékát teszi ki. Általánosságban elmondható azonban, hogy minél inkább integrált az EU belső kereskedelmi rendszerébe egy tagállam, annál jelentősebb az export szerepe a nemzeti össztermékben.

A kereskedelmi függőség Európában Németországra, Franciaországra és Olaszországra, mint integrátorokra koncentrálódik, emellett erősek a szomszédsági kapcsolatok is. Az USA és Kanada csak korlátozottan jelenik meg ebben a rendszerben, egyedül Írországgal ápolnak tekintélyes kereskedelmi kapcsolatokat; az ír (többnyire szolgáltatás-) export 25 százaléka irányul az USA-ba. Ezen kívül jelentős importőr országnak számít az Egyesült Államok Anglia, Luxemburg, Hollandia, Franciaország és Németország számára, ezek a kapcsolatok azonban jóval gyengébbek, mint az EU-s tagállamokhoz fűződő viszony.

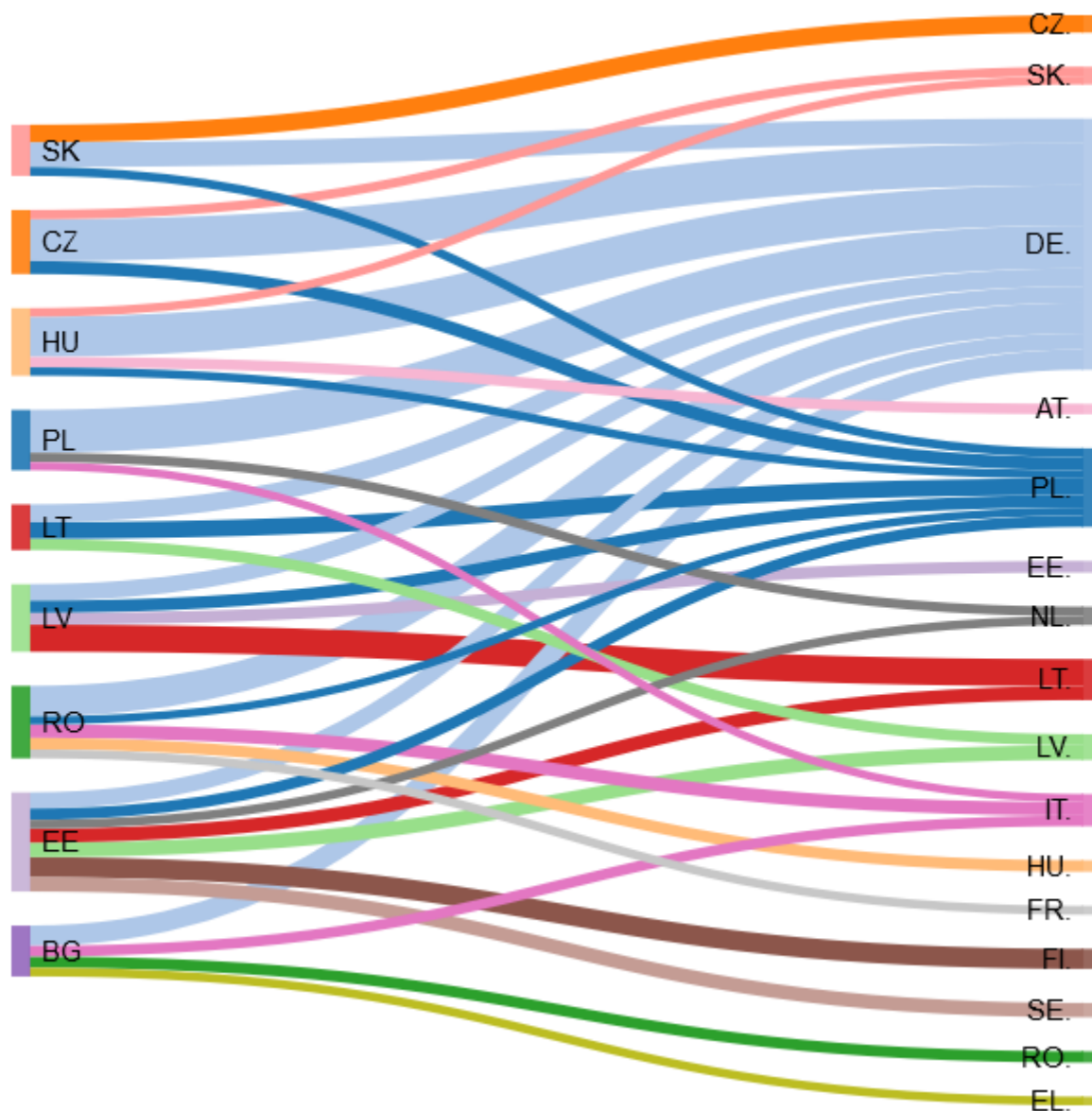
⁴ Igen tanulságos, hogy *Pritsker* (2000) úgy fejezi be tanulmányát, hogy nem látja biztosítottak, hogy a pénzügyi rendszer a későbbiekben ellen tud állni a fertőzéseknek.

1.21. ábra: Változatos kiviteli szerkezet az EU-ban

A kelet-európai új EU tagállamok számára Németország tölti be a legfőbb integrátor szerepét, de kiemelt helyzete van Lengyelországnak és Olaszországnak is. Ez utóbbi Bulgáriának, Romániának és Lengyelországnak is fontos exportpartnere (a teljes áru és szolgáltatásexport legalább 5 százaléka ide irányul). Magyarország csupán Románia számára jelent erős függőségi viszonyt (a teljes román export 7,3 százaléka irányul hazánkba), míg számunkra Németország mellett Szlovákia, Lengyelország (5,3-5,3 százalék) és Ausztria (6,7 százalék) is kiemelten fontos partner. Érdeemes kiemelni még a Balti államokat (amelyek önmagukban is egy kisebb kereskedelmi övezetet jelentenek), azon belül is Észtországot, amelynek kereskedelmi kapcsolatai a legdiverzifikáltabbaknak számítanak a térségben. Németország mellett erősen kötődik még Svédországhoz, Litvániához, Lettországhoz, Finnországhoz, Hollandiához és Lengyelországhoz is, miközben az új tagállamok többsége legfeljebb 3-4 másik tagállammal ápolnak olyan mértékű kereskedelmi kapcsolatot, hogy teljes exportjuknak legalább 5 százaléka oda irányul. A koncentráltság tehát az egész EU-ban jelen van, ami a multiplikátorhatások szempontjából nem számít egyértelműen pozitív jelenségnek, mivel erős kiszolgáltatottságra utal.

1.22. Az új EU tagállamok jelentősebb importpartnerei az EU-n belül

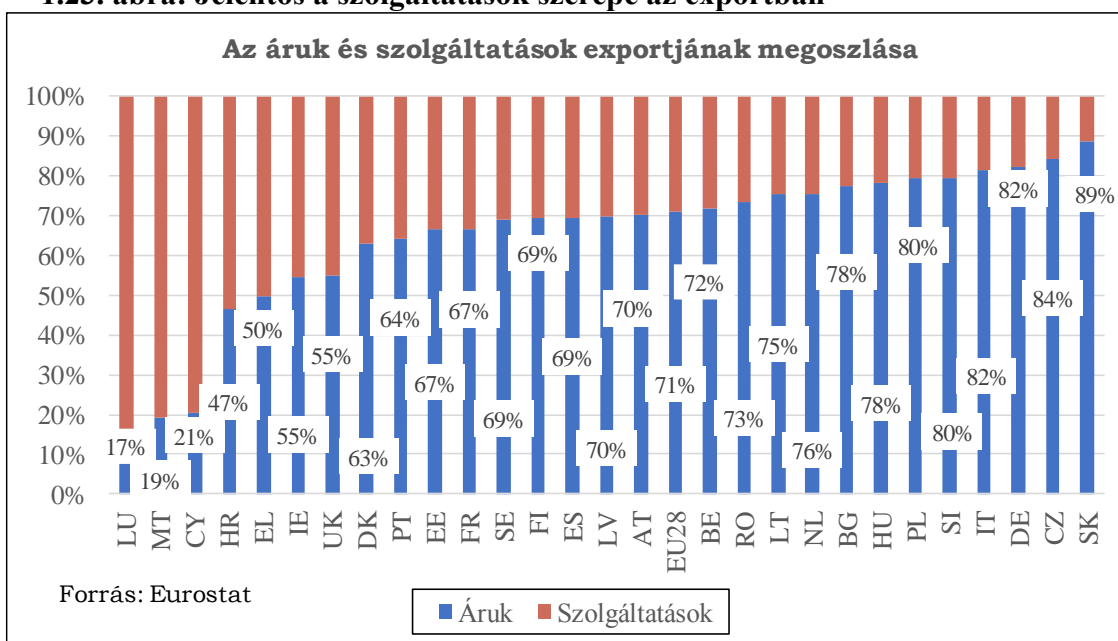
Forrás: Kopint-Tárki (Eurostat adatok alapján)

Megjegyzés: a teljes (árúk + szolgáltatások) importban legalább 5%-os részesedéssel bíró országok. A vonalak vastagsága a kapcsolat erősségére utal.

Ez a fajta függőség ad okot arra, hogy a tagállamok között meglévő interdependenciákat vizsgáljuk. Egy ország importkeresletének megemelkedése növekedést indukál az exportőr országban, amely növekedés nagysága attól függ, hogy a beszállító mekkora hozzáadott értéket állít elő az exportcikkben. A nagy exportkitettség jellemzően alacsony hozzáadott értéket takar, ami visszafogja a növekedés dinamikáját, ugyanakkor egy válság esetén valamelyest védi is az országot a súlyosabb recessziótól akkor, ha kellően nagy a belső kereslet által biztosított kompenzáció. Egy robusztus magánfogyasztási, illetve beruházási kereslet útját tudja állni a kereskedelmi csatornákon keresztül érkező fertőzésnek (a pénzpiaci kitettségnek azonban már nem tud ellenállni). Ebben a fejezetben egy egyszerű modell segítségével azt vizsgáljuk meg, hogy a külkereskedelmi transzmissziós csatornák az EU-ben milyen növekedési multiplikátor mellett működnek.

A kiadási-jövedelmi multiplikátorok módszertanáról kiváló leírást ad *Koppány* (2017). A megközelítés azon az összefüggésen alapul, hogy egy régióban, az egymással kereskedő országok kölcsönösen exportkeresletet teremtenek a régió államaiban azáltal, ha saját belső vagy külső keresletük emelkedik. A korabeli modellek csupán az áruforgalomra korlátozták a külkereskedelmet, napjainkban azonban a szolgáltatáskereskedelem is szerves részét képezi a külpiaci kapcsolatoknak. 2017-ben az EU teljes exportjának 30 százaléka volt szolgáltatás. Az, hogy a teljes exportban az áruk súlya alacsonyabb csak 5 tagállamban fordul elő; ezekben az országokban jellemzően az idegenforgalom és a pénzügyi szolgáltatások exportja dominál az áruforgalom helyett. Az, hogy egy ország termékek vagy szolgáltatások termelésére szakosodik, nem magyarázható meg teljesen az adott tagállam reálfejlettségével, méretével, vagy éppen természeti adottságaival. A globális termelési struktúrában betöltött pozíció kialakulásában feltehetően nagy szerep jut a korai klasszikus komparatív előnyöknek is, így alakulhatott ki, hogy az Egyesült Királyságban a szolgáltatások teszik ki a teljes export 45 százalékát, miközben Németországban csupán 18 százalék ugyanez.

1.23. ábra: Jelentős a szolgáltatások szerepe az exportban

Az adatok

Egy ország által generált kiadási multiplikátor nagysága attól függ, hogy mekkora az ország importhányada, és milyen intenzív a kereskedelmi kapcsolata partnerországaival. Egy erősen interdependens régióban a tagállamok jellemzően egymással kereskednek magas importhányad mellett, miközben a régió kívülről kevés input áramlik a térségbe, vagyis ilyen esetben az exogénnek tekintett világ többi országának („rest of the world”) hatása nagyon kicsi. Az országok közötti jövedelemáramlás felfelé vagy lefelé korrigálja a GDP-t (és a GNI-t). Ez kisebb, nyitottabb ország esetén komoly eltéréseket tud okozni (különösen Luxemburg esetében). Az EU tagállamok közötti áru- és szolgáltatásforgalomra vonatkozó adatok korlátozottan, de elérhetőek, a jövedelmek áramlásáról azonban nem áll rendelkezésre kellő mennyiségű statisztikai adat, így ezt kihagytuk a vizsgálatból. Megjegyezzük azonban a külkereskedelem által generált parciális multiplikátor hatást mindez természetesen nem érinti.

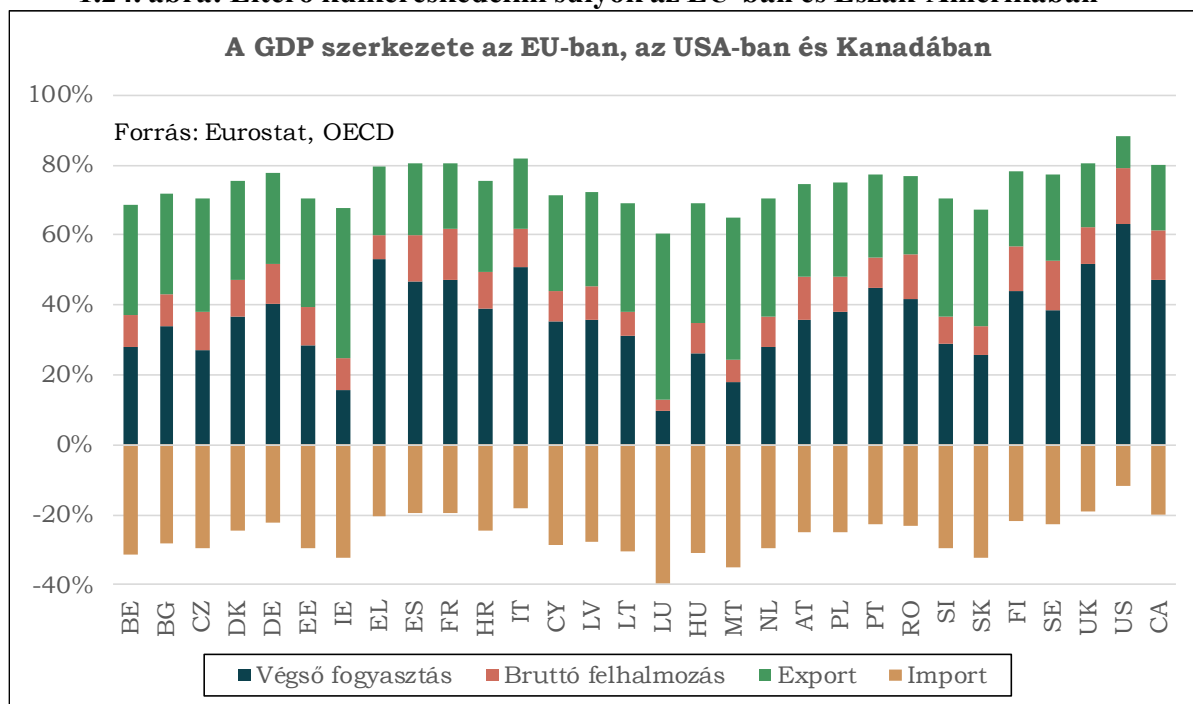
Az általunk épített modell statikus, azaz nem veszi figyelembe az indirekt gazdasági kapcsolatokat és a tovagyrúzó, túlcsoordulási hatásokat, mivel ezek számszerúsítése jelentősen túlmutatott volna e tanulmány témáján. A statikus multiplikátorok azonban kiválóan alkalmasak arra, hogy a bilaterális kapcsolatokat elemezzük.

Az EU tagállamok mellett integráltuk a modellbe az Amerikai Egyesült Államokat és Kanadát is, ezzel majdnem teljesen lefedve a G8 országokat. Japán kimaradt a modelltől, mert szolgáltatáskereskedelméről *nem* volt kellő mennyiségű és minőségű adat. A modellben szereplő országok exportja (árúk és szolgáltatások együtt) így a teljes világexport közel 50 százalékát lefedi. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy az USA-ba és Kanadában irányuló EU export a teljes EU-n kívüli exportnak csupán 25 százalékát fedi le. Ugyanakkor egyetlen további országnak sincs önmagában ekkora részesedése az észak-amerikai kivitelben. Azon országok adatait, amelyek nem szerepelnek tételesen a modellben, a „rest of the world” változó tartalmazza, amely önálló régióként, az autonóm keresletben jelenik meg (ilyen például Kína, Oroszország stb.). Ez a többi ország multiplikátor szintjét ebben a statikus modellben nem érinti.

A modellépítés során feltételeztük, hogy a külkereskedelmi statisztika szimmetrikus, azaz bilaterális viszonylatban az *egyik* ország exportjának értéke megegyezik az import értékével. Mivel adataink tartalmazzák a szolgáltatásokat is, így forrásként a fizetési mérleget használtuk, így eltekinthettünk a f.o.b. és c.i.f. határparitások közötti különbségektől. Az Eurostat az intra-EU kereskedelemről relatíve jó részletezettségű adatokat közöl. A hiányzó értékeket a nemzeti bankok, statisztikai szolgálatok, illetve az OECD adatbázisából pótoltuk, ahol ez lehetséges volt. Csupán néhány esetben kellett becslést alkalmaznunk, ami a legtöbbször a korábbi értékek extrapolálását jelentette. Az amerikai, illetve kanadai viszonylatban az ENSZ Comtrade adatbázisa, illetve a nemzeti statisztikai hivatalok szolgáltatták az adatokat. A monetáris értékek a modellben euróban szerepelnek, a dollárban denominált adatokat az éves átlagos árfolyammal váltottuk át.

A külkereskedelem szerepe az EU tagállamaiban jóval jelentősebb, mint az USA-ban, és Kanadában. Az exporthányad szintje az EU28-ban átlagosan 45 százalék körül van, ám a szórás igen nagy. Ezzel szemben az észak-amerikai *országokban* ugyanez átlag 20 százalék. A végső fogyasztás azonban jóval magasabb az USA-ban, mint bármely más vizsgált országban, ehhez pedig arányaiban a legalacsonyabb import-, és az egyik legmagasabb beruházási hányad tartozik. Európában a nettó exporttöbblet 2017-ben átlagosan a GDP 3,7 százalékát tette ki, ami lényegesen meghaladja az egyébként deficités amerikai (3 százalékos hiány) és kanadai (2,3 százalékos hiány) egyenleget. Kis, és nyitott ország lévén Magyarország azon országok csoportjába tartozik az EU-n belül, ahol az exporthányad meghaladja a fogyasztási hányadot, ami egyértelműen a hazai piac szükségével magyarázható. Hasonlóan alakul az import-hányad/fogyasztási hányad arány is. A hazánkhoz hasonló tagállamok csoportja fokozatosan ki van téve a nemzetközi áramlásoknak, multiplikátorhatásoknak: Belgium, Csehország, Észtország, Írország, Litvánia, Luxemburg, Málta, Hollandia, Szlovénia, Szlovákia.

1.24. ábra: Eltérő külkereskedelmi súlyok az EU-ban és Észak-Amerikában

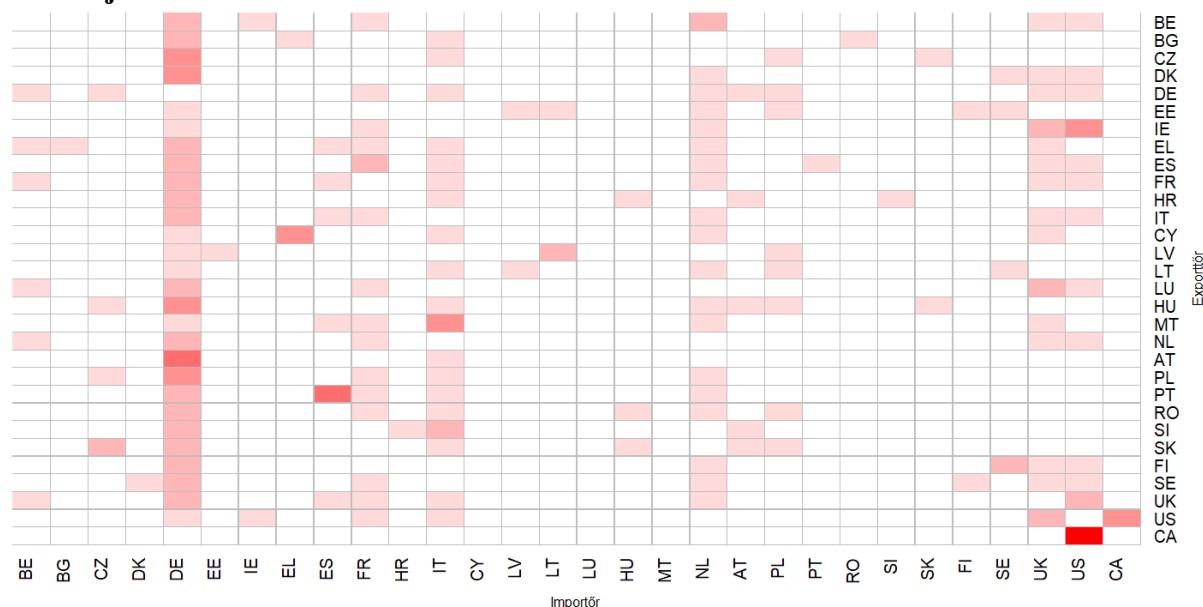
Bilaterális kapcsolatok elemzése

Ahogy azt már fentebb megjegyeztük a kelet-európai tagállamok számára Németország és Lengyelország tölti be az integrátori szerepet. Amennyiben ezt a vizsgálatot kiterjesztjük az általunk vizsgált 30 országra (EU, USA és Kanada), akkor a kép már sokkal összetettebb. Németország szinte az összes ország számára a legfontosabb exportőr, de emellett az európai kereskedelemben jelentős integrátori szerepe van Franciaországnak, Olaszországnak, Hollandiának, az Egyesült Királyságnak és az USA-nak. Az amerikai beszállításnak számos tagállamban komoly súlya van az importban; nem csupán az angolszász európai országok (Írország és az Egyesült Királyság), hanem szinte az összes nyugat-európai tagállamban. A kelet-európai EU tagok egyike sem tudott jelentősebb mértékben közvetlen kapcsolatokat kialakítani az Egyesült Államokkal. Ciprus, Luxemburg és Málta pedig egy tagállamban sem tudott komoly mértékű beszállítóvá válni, ami a méreteket tekintve nem meglepő.

Magyarország importjában, ahogy azt az 1.25-ös ábra is mutatja Németország mellett Lengyelországnak, Szlovákiának és Ausztriának van 5 százalékos meghaladó súlya. Más országok importjában jelentős magyar súly csak Szlovákiában, Romániában és Horvátországban van csupán. A V4 országok közül csak Csehországnak és Lengyelországnak sikerült a német importban jelentősebb részt megszerezni. Az előbbi a teljes német import 4 százaléka, az utóbbi 4,5 százaléka teszi ki. Méretei miatt Románia meglepetésnek számít, mivel csak a bolgár importban van számottevő (7 százalékos) súlyuk, miközben a román importban 7,3 százalék a magyar tartalom és 5,1 százalék a lengyel. Ezen országok esetében a méretbeli különbségek nem magyarázzák meg a jelenséget úgy, mint Málta esetén. A termelékenységben meglévő különbségek, valamint a némileg kedvezőbb földrajzi adottságok vélhetően komoly befolyással vannak arra, hogy egy ország mennyire tud részévé válni a nyugat-európai kereskedelmi hálózatnak. Minél inkább beszállítóvá tud válni egy állam egy fejlettebb

országban, annál nagyobb impulzusokat kaphat a kiadási (kereskedelmi) csatornákon keresztül, ami hatással van a növekedésére⁵.

1.25. ábra: Beszállítói (árúk és szolgáltatások együtt) kapcsolatok mélysége 2017-ben az EU, USA és Kanada kereskedelmi rendszerben az exportőr teljes kivételnek százalékában

Forrás: Kopint-Tárki (Eurostat, OECD adatok alapján)

Megjegyzés: A sötétebb szín mélyebb kapcsolatra utal. Csak az 4%-nál nagyobb import részarányok jelennek meg az ábrán.

Az ábra jobb alsó sarkában látható, hogy Kanada csak az USA-val alakított ki mélyebb beszállítói kapcsolatot. Érdekes, hogy Kanadának 2017-ben az EU tagállamok közül Máltán volt a legnagyobb részaránya a teljes importban (2 százalék), miközben például a teljes német importban az észak-amerikai ország részaránya alig éri el 0,3 százalékot. Ezek az adatok arra engednek következtetni, hogy a nemrég megkötött EU-Kanada szabadkereskedelmi egyezmény közvetlen jövedelemteremtő hatása (ha csak a kereskedelmi csatornákat nézzük) nagy valószínűséggel csekély mértékű. Az Egyesült Államokkal sokáig tárgyalt befektetési és szabadkereskedelmi megállapodás (TTIP) pozitív hozadéka minden bizonnyal nagyobb lett volna, mivel az USA az Angliának, Olaszországnak, Franciaországnak, Írországnak és Németországnak is fontos külkereskedelmi partnere, továbbá több nyugat-európai országban van jelen, mint jelentős beszállító.

Az Egyesült Királyság kilépése az Európai Unióból, feltehetően komoly érvágás lesz a belső uniós kereskedelem szempontjából. Amennyiben az áruk szabad mozgása, mint EU-s alapelve nem teljesül az új felállásban, és Anglia kikerül a vámunióból, úgy a magasabb importárak miatti keresletkiesés szinte az összes EU-15 tagállamban éreztetni fogja közvetlen hatását. Nagy részarányuk miatt különösen érzékenyen érinti a kiválás a skandináv országokat,

⁵ Ilyen például Belgium és Hollandia, amelyek kis méretük ellenére meghatározó beszállítók Nyugat-Európában.

⁶ Segítség az ábra értelmezéséhez: A színek az x tengelyen található országok részarányát mutatja y tengelyen látható országok teljes exportjában. Például a Németországba (x tengely) történő magyar (y tengely) export a teljes kivételünk 25%-át teszi ki, ezért a szín piros. Megfordítva azonban a magyar import nagysága a német importban nem éri el a 4%-ot, ezért a szín az ábrán fehér.

Franciaországot és Hollandiát. Angliának jelentős a szolgáltatáskereskedelemben betöltött szerepe a kisebb tagállamokban, úgymint Luxemburg, Ciprus és Málta. Külön ki kell emelni Írországot, amelynek teljes exportjában 15 százalék az Egyesült Királyság részesedése. Ha az angol kereslet csökken, az komoly hatással lesz az ír gazdaságra. Másik oldalról nézni az angol export több, mint fele EU tagállamokba áramlik. A vámok miatt magasabb importárak, valamint a vám eljárás jelentette költségemelkedés visszafoghatja az angol termékek iránti keresletet az EU-ban. Az Egyesült Királyság ekkor növelheti a belső keresletet, vagy változtathat árfolyampolitikáján, hogy enyhítse a vámunió elhagyásából fakadó veszteségeket.

A multiplikátor hatások becslése

Jellemzően a saját beruházási kereslet, valamint a harmadik országokba irányuló export van a legnagyobb hatással a vizsgált országokra, ami eredmény nem számít meglepőnek. A hatás azonban annál alacsonyabb, minél nagyobb az ország GDP arányos exporthányada. Különösen igaz ez a kelet-európai tagállamokra, ahol magas az exportkitettség. Itt az autonóm⁷ növekedési multiplikátor jóval kisebb hatást tud elérni, mint azokban az államokban, ahol a növekedésben kisebb az export szerepe. Az Egyesült Államok kilóg ebből a sorból; alig 12 százalékos GDP arányos exportja következtében a világ egyik legzártabb gazdaságának számít, növekedését a belső erőforrásokra való támaszkodás határozza meg. Írország pedig jól példázza a meglévő termelékenységi különbségeket közte és az új EU tagállamok között. Bár GDP arányos exporthányada a világon az egyik legmagasabb, de ennek ellenére az autonóm multiplikátor hatás is viszonylag magas, megközelítve például a dán szintet (lásd 1.26-os ábra x tengely).

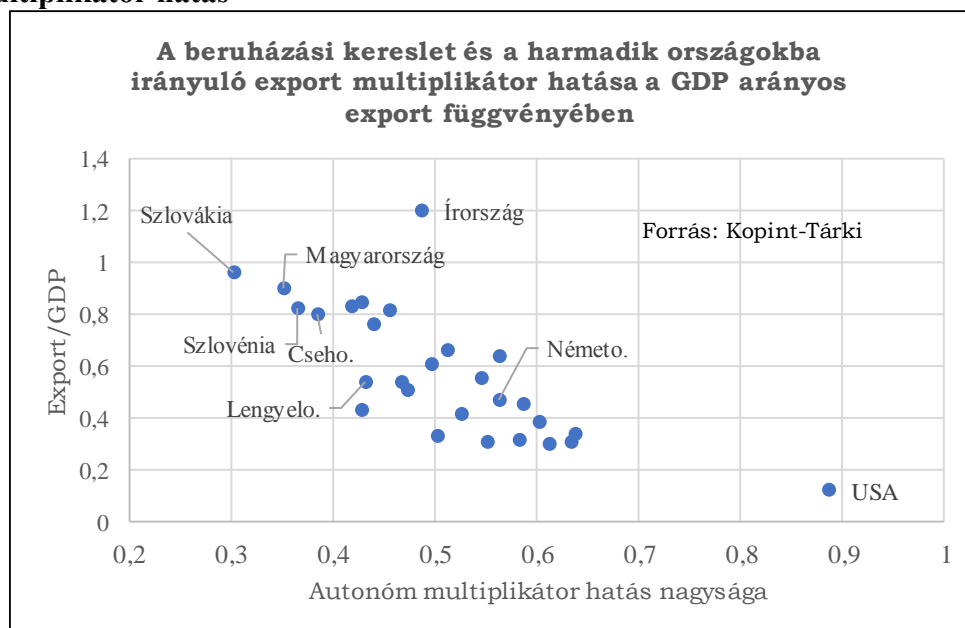
A regionális különbségek ezen a téren igen jelentősek. A beruházási kereslet és a harmadik országokba irányuló export 1 százalékos növekedése a német GDP-t 0,56 százalékkal emeli, miközben a magyar nemzeti össztermék hasonló impulzusra csak 0,35 százalékkal növekszik. Ennél csak a szlovák „belső multiplikátor” hatás a gyengébb, csupán 0,3 százalék. Lengyelországban 0,43 százalékkal tudja növelni a GDP a belülről és harmadik országokból származó növekedési impulzus, míg Csehországban 0,38 százalékkal. Érdeemes megemlíteni még Romániát, ahol az export szerepe jóval alacsonyabb, mint a V4 országokban. A nagy hazai piac nagyobb multiplikátor hatást generál, mintegy 0,52 százalékot. Ezt erősíti a beszállított hozzáadott érték statisztikai is, amely szerint a román járműipari export a világon a legnagyobb arányban tartalmaz hazai hozzáadott értéket. Ugyanakkor az exportált román termékek volumene igen csekély mértékű, így igazából nem tud komoly hatást gyakorolni a gazdaságra. Az a tény azonban, hogy a hazai gyártású járművek nagy arányban tartalmazzak román hozzáadott értéket, komoly multiplikátor hatással bír, mivel a kibocsájtás több, mint felé Romániában értékesítik.

A jövedelmi hatás másik forrása a partnerországok importkeresletének növekedése. Ebben az esetben feltételezzük, hogy a fogyasztási, felhasználási szerkezet nem változik meg (ami a statikus modellből is következik), így az importőr ország növekedése a kereskedelmi csatornákon keresztül közvetlenül jövedelmet generál az exportőr országban. Általánosságban elmondható, hogy minél nagyobb értékben szállít be egy ország, annál nagyobb mértékben

⁷ Az egyszerűség kedvéért a beruházási keresletet, valamint a harmadik országokba irányuló exportot multiplikátor hatását autonóm multiplikátorhatásnak nevezzük.

részesül a partner által generált multiplikátor hatásból. A modellben szereplő makrogazdasági változók euróban denomináltak, így az árfolyamhatást nem modellezzük.

1.26. ábra: Nagyobb exportkitettség mellett kisebb az autonóm multiplikátor hatás⁸

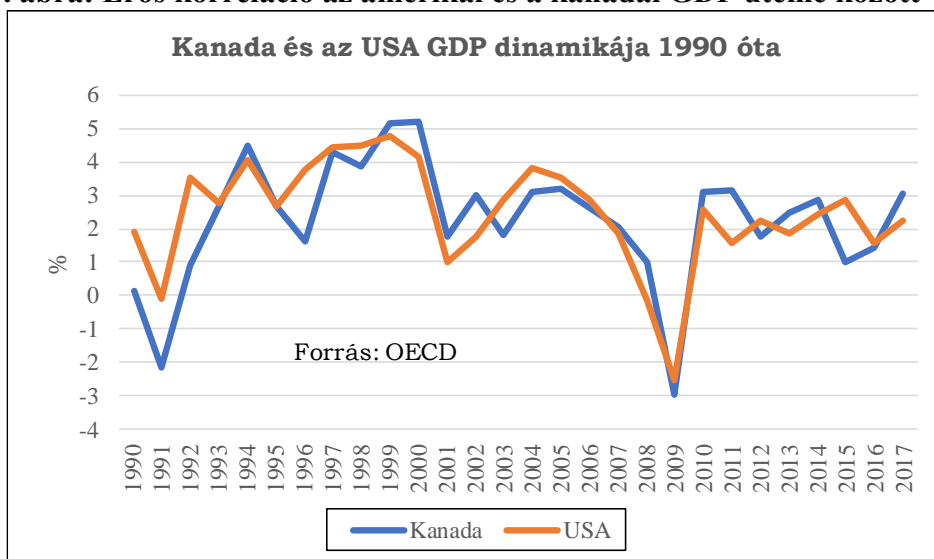

Vizsgált országaink közül a legnagyobb hatást multiplikátor hatást az Egyesült Államok fejt ki Kanadában; egy százaléki növekedés az USA-ban nagyjából azonos mértékben növeli a kanadai GDP-t. Fordítva azonban a hatás eltűnik, 1 százaléki növekedés a kanadai GDP-ben alig érzékelhető hatást gyakorol az amerikai gazdaságra. Ennek oka, hogy amíg Kanada teljes exportjának közel fele az USA-ba irányul, addig a kanadai import az USA teljes importjának alig több, mint 10 százaléka. Az USA fizetési mérleg többlete Kanadával szemben pedig 13 milliárd dollár volt 2017-ben. A két ország közötti szoros kapcsolatot az alábbi ábra is megerősíti (a korreláció értéke a két idősor között 0,8).

A multiplikátorok nagysága attól függ, hogy az exportőr ország mennyire fontos kereskedelmi partnere az importőr országnak, ahonnan az impulzust kapja. Minél kisebb a súlya az exportőrnek, az importőr ország keresletbővüléséből annál kisebb mértékben részesedik. Például a francia GDP 1 millió eurós bővülése Málta számára csupán marginális 500 eurónyi növekedést indukál. Ezzel szemben, ha a máltai GDP 1 millió euróval emelkedik, abból Franciaország kb. 117 ezer eurónyi bővülésre tesz szert. A kulcs a kereskedelmi kapcsolatokban van; míg a francia importnak csupán 0,1 százaléka származik Máltáról, addig a máltai importnak 4,2 százaléka érkezik Franciaországból. Abszolút értékben ugyan a francia „nyereség” nagyobb, a saját GDP-hez viszonyítva a különbség elhanyagolható, a két multiplikátor hatása nagyjából azonos.

⁸ A könnyebb értelmezhetőség kedvéért a hatást 1 milliárd eurónyi beruházási kereslet és harmadik országokba irányuló export növekedésről 1%-os növekedésre konvertáltuk.

1.27. ábra: Erős korreláció az amerikai és a kanadai GDP üteme között

A jelentős méretbeli és import diverzifikáltsági okok miatt Németország egy országban sem adja a legnagyobb multiplikátor hatást. Franciaország esetén Belgiumból származik a legnagyobb növekedési impulzus, 1 millió eurós belga növekedésből kb. 230 ezer eurónyi jövedelem keletkezik Franciaországban (ahol az import 12 százaléka származik Belgiumból). Ezzel szemben hasonló mértékű német növekedésből csupán 100 eurónyi multiplikátor hatás keletkezik Franciaországban, mivel a teljes német importnak csak 6 százaléka érkezik onnan.

Természetesen más képet festenek a hatások, ha figyelembe vesszük, hogy 1 százalékos német növekedés 32 milliárd euró jelent, míg 1 százalék belga bővülés csak 4 milliárdot, vagyis az előbbiből Franciaország „haszna” kb. 3 milliárd euró, az utóbbiból pedig csupán 1 milliárd. Ez a típusú megközelítés azonban a nagyobb gazdaságok felé billenti a mérleget. Példánkban az 1 százalékos növekedésekből Franciaország az USA esetén „profitál” a legtöbbet, mintegy 6 milliárd eurót.

Lengyelország számára a legnagyobb külföldi multiplikátorokat a Balti országok esetében mérhetjük: Litvánia (0,14), Lettország (0,12) és Észtország (0,1). Csehország (0,096) a negyedik, Szlovákia (0,08) az ötödik, Magyarország (0,079) a hatodik legnagyobb multiplikátort adja. Németország a 11. (0,05). Relatív alapon való megközelítésben a legnagyobb impulzust 1 százalékos növekedéssel Németország jelenti 1,6 milliárd euróval szemben a litván 60 millió eurós multiplikátorával.

Csehország nemzetközi multiplikátorai közül a szlovák becslés kiemelkedik (0,09) a többi közül. A második magyar adat (0,04) ennek csupán a felét teszi ki, a lengyel ennél is kevesebbet (0,03). Németország a hetedik (0,029) Románia után (0,03). Az 1%-os növekedések mentén Németország jelenti Csehország számára a legnagyobb multiplikátort, közel 1 milliárd euróval, a szlovák 1 százalékos növekedés pedig csupán 80 millió eurónyi jövedelmet jelent északi szomszédjánál.

Szlovák szemszögből a magyar multiplikátor számít a legnagyobbknak (0,04), amit a cseh követ (0,039), a lengyel (0,018) a román után (0,019). Németország a tizedik (0,01), ám százalékos megközelítésben a legnagyobb hatást gyakorolja a szlovák gazdaságra, ami 335 millió eurónyi keresletnövekedést könnyvelhet el (a magyar 1 százalék csak 48 millió eurót jelent Szlovákiának).

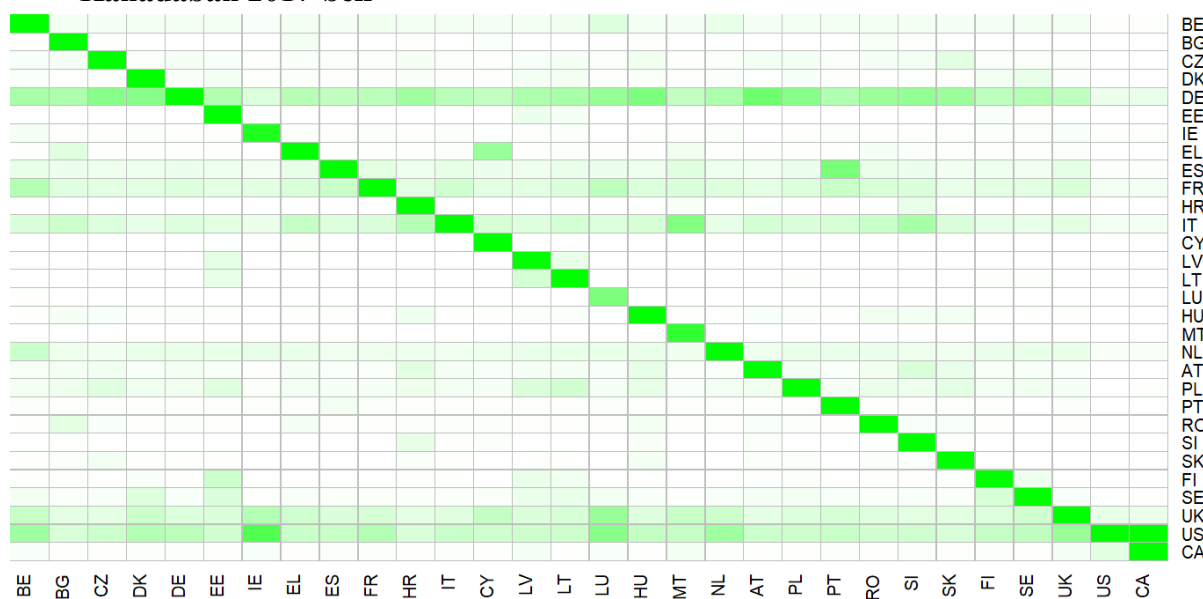
Magyarország számára abszolút értékben a horvát növekedés jelenti a legtöbbet (0,05), amelyet a román (0,05) és a szlovák (0,04) követ. Ausztria a hatodik (0,023), Csehország a hetedik (0,022), amelyet Lengyelország (0,017) és Németország (0,015) követ. Ez utóbbi 1 százalékos növekedése természetesen többet jelent bármely más országnál; 520 millió eurónyi jövedelem keletkezik 1 százaléknyi német növekedés után, míg a horvát után csak 25 millió.

1.2. táblázat: A 10 legfontosabb jövedelmi multiplikátor Magyarország számára

	Abszolút multiplikátor	Relatív multiplikátor ⁹ millió euró (a GDP %-ában)
Magyarország	0,899	1110,4 (0,90%)
Németország	0,016	520,6 (0,42%)
USA	0,002	347,2 (0,28%)
Olaszország	0,011	194,0 (0,16%)
Franciaország	0,008	179,3 (0,15%)
Egyesült Királyság	0,007	172,3 (0,14%)
Románia	0,049	91,7 (0,07%)
Spanyolország	0,008	91,2 (0,07%)
Ausztria	0,024	87,5 (0,07%)

Forrás: Kopint-Tárki, saját számolás

1.28. ábra: Abszolút növekedési multiplikátorok az EU-ban, az USA-ban és Kanadában 2017-ben¹⁰

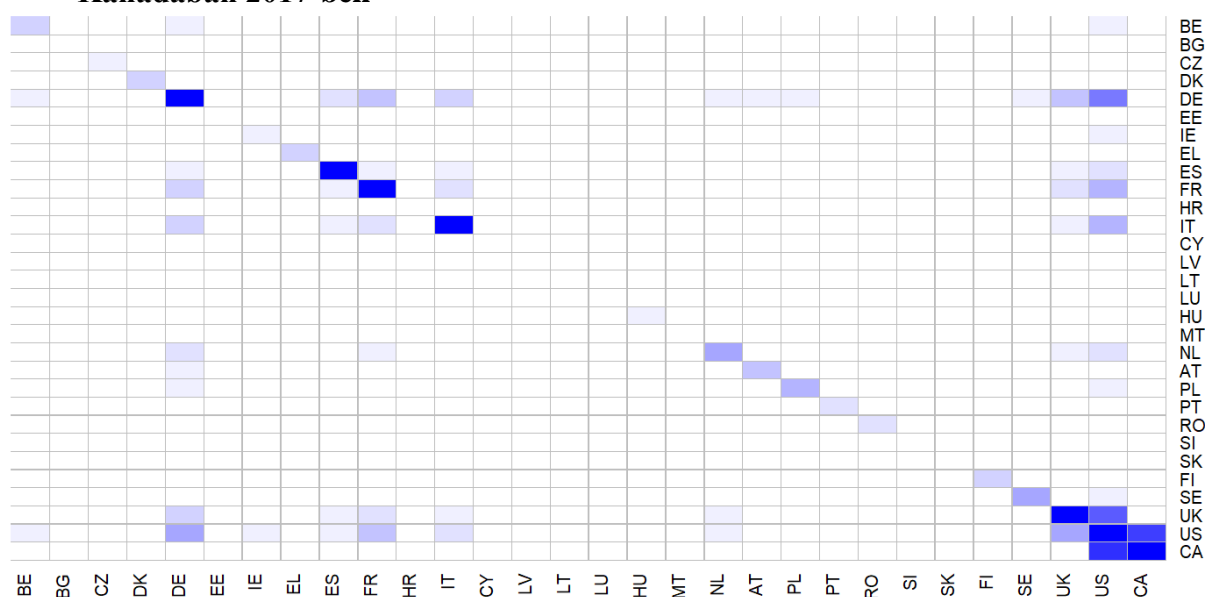
Forrás: Kopint-Tárki

Megjegyzés: a sötétebb zöld szín a nagyobb hatást jelenti.

⁹ A gazdaság 1%-os növekedése ennyi eurónyi jövedelmet generál Magyarországon.

¹⁰ Segítség az ábra értelmezéséhez: Az x-tengelyen szereplő ország által generált abszolút növekedési multiplikátor az y-tengelyen szereplő országban.

1.29. ábra: Relatív növekedési multiplikátorok az EU-ban, az USA-ban és Kanadában 2017-ben¹¹

Forrás: Kopint-Tárki

Megjegyzés: a sötétebb kék szín a nagyobb hatást jelenti.

A fenti ábrán látható, hogy az Egyesült Államokon kívül jelentős relatív növekedési multiplikátort Németország mellett csupán Spanyolország, Franciaország és Olaszország tud generálni más országokban. A nyugat-európai tagállamok szoros kapcsolatrendszere és a gazdaság kiterjedtsége olyan mértékű jövedelmet képes generálni, amely mellett a Kelet-Európában közvetített impulzusok elenyészők. Térségünkben pedig egyedül Lengyelországról mondható el, hogy számottevő relatív hatást tud elérni Németországban. A teljes multiplikátor hatás táblázata a mellékletben található.

A fenti eredmények, bár a világ GDP-jének közel felét lefedik, csak aggregáltan veszik figyelembe az nagy gazdaságok hatását, mint Kína vagy Oroszország (az autonóm keresleten keresztül). A modell nem számol a megnövekedett jövedelem importvonzatával, ezért nem állítható, hogy a multiplikátor nagysága azonos a generált növekedéssel. Adathiány miatt szintén nem vizsgáltuk az országok közötti jövedelemáramlást, amely akár meg is fordíthatja a multiplikátor hatását. Eredményeink azonban alkalmasak arra, hogy képet adjanak a vizsgált országok impulzus-reakció relációról, arról, hogy potenciálisan milyen kapcsolat van közöttük és nagyságrendileg milyen hatást tudnak egymásra gyakorolni.

¹¹ Segítség az ábra értelmezéséhez: Az x-tengelyen szereplő ország 1%-os növekedése által generált növekedési jövedelmi multiplikátor az y-tengelyen szereplő országban.

2.) A magyar külkereskedelmi kapcsolatok regionális jellemzői – régi és új tendenciák

A tanulmány második blokkja a magyar termélexport és -import regionális folyamatait, országstruktúráját tekinti át, és bemutatja piaci részesedésének változását a fontosabb kereskedelmi partnerországokban a 2008-2017 közötti évek adatai alapján. Az elemzésben, elsősorban az import piaci részesedések számítása és nemzetközi összehasonlítása miatt, a US dollárban nyilvántartott értékadatokat használjuk.

2.1.) A magyar export regionális szerkezete, földrajzi koncentrálttsága, különös tekintettel a növekedési pólusokra

A magyar export földrészek közötti megoszlása az elmúlt néhány évben (is) viszonylag stabil volt. A 2008. évi rekord-magas export és a 2009-es export-zuhanás után Ázsia és Amerika részaránya Európa rovására valamelyest növekedett ugyan, ez azonban érdemben nem befolyásolta Európa dominanciáját. Sőt, 2016-ban és 2017-ben – az előző évihez viszonyítva – az Európába irányuló export részaránya kismértékben emelkedett. (2.1. számú táblázat.)

Az elmúlt tíz év (2008-2017) folyamán Európa részesedése a magyar exportból 2015-ben 85,6 százalékkal a legalacsonyabb, 2008-ban 89,5 százalékkal a legmagasabb volt. 2017-ben 86,6 százalékkal részesedett, amely az előző öt év (2012-2016) átlagos részesedését fél százalékkal meghaladta. Az arányszámok azt is jelentik, hogy a négy másik földrész súlya együtt egyetlen évben sem érte el a 15 százalékot. Az amerikai földrészre irányuló kivitel (alacsony bázison) kifejezetten dinamikusán bővült, súlya 3 százalékról – hullámvások után – 2017-re 4,5 százalékra emelkedett.

2.1. számú táblázat: A magyar export földrészek szerint

Összes export US\$-ban =100%

Földrészek	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2012-2016	2017
Óceánia	0,1	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4
Afrika	0,9	0,8	0,9	1,3	1,5	1,3	1,2	1,1	1,0	1,2	0,8
Amerika	3,0	3,0	3,0	2,9	3,7	4,4	4,9	5,0	4,9	4,6	4,5
Ázsia	6,4	6,8	8,1	9,2	7,9	7,8	7,2	7,7	7,8	7,7	7,7
Európa	89,5	89,1	87,6	86,2	86,6	86,2	86,2	85,6	85,9	86,1	86,6
<i>Az összes export értéke, mrd US\$</i>	108,2	82,6	94,75	111,2	102,8	108,0	112,5	100,3	103,1	*	113,4

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

Európán belül a magyar kivitel meghatározó része az Európai Unióba kerül: a 2008 és 2017 közötti években az EU tagországok az Európába irányuló magyar exportból 89-92 százalékkal részesedtek (2.2. számú táblázat).

2.2. számú táblázat: Az összes és az Európába irányuló magyar export megoszlása országcsoportok között
(Export USD-ban =100%)

Országcsoportok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2012-2016	2017
Az összes magyar export megoszlása, %											
EU28 tagországok	79,9	80,4	78,6	77,6	77,5	77,0	78,1	79,1	79,4	78,2	79,6
EFTA tagországok	1,5	1,4	1,2	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1	1,2	1,0
Egyéb országok	18,6	18,2	20,2	21,3	21,3	21,8	20,7	19,7	19,5	20,6	19,4
Az Európába irányuló magyar export megoszlása, %											
EU28 tagországok	89,2	90,3	89,8	90,1	89,5	89,3	90,6	92,3	92,5	90,8	91,9
EFTA tagországok	1,7	1,6	1,4	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	1,3	1,4	1,2
Egyéb országok	9,1	8,1	8,8	8,6	9,1	9,2	8,0	6,3	6,2	7,8	6,9

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

A magyar export Európa-, illetve EU-centrikus voltából következően a legfontosabb felvevőpiacok EU tagállamok. A TOP10-ben szereplő országok pozícióját 2016-ban és 2017-ben, valamint a 2017-et megelőző öt év átlagában a következő táblázat mutatja:

2.3. táblázat: A legfontosabb felvevőpiacok a magyar export számára

Országok	2012-2016	Országok	2016	Országok	2017
Németország	26,6	Németország	27,5	Németország	27,3
Románia	5,5	Románia	5,0	Románia	5,2
Ausztria	5,3	Szlovákia	4,9	Olaszország	5,1
TOP3	37,4	TOP3	37,4	TOP3	37,6
Szlovákia	5,2	Franciaország	4,8	Ausztria	4,8
Olaszország	4,7	Olaszország	4,8	Szlovákia	4,7
TOP5	47,3	TOP5	47,0	TOP5	47,2
Franciaország	4,6	Ausztria	4,7	Franciaország	4,4
Csehország	3,9	Csehország	4,1	Csehország	4,3
Egyesült Királyság	3,9	Lengyelország	4,1	Lengyelország	4,1
Lengyelország	3,9	Egyesült Királyság	3,9	Egyesült Királyság	3,5
USA	3,2	USA	3,4	Hollandia	3,4
TOP10	66,7	TOP10	67,3	TOP10	66,9

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

A felvevőpiacok között Németország vezető pozíciója erős és stabil. A magyar kiszállítások több mint negyedének németországi címzettje volt 2017-ben, a 27,3 százalékos részarány azonban a legfontosabb felvevőpiacra vonatkozóan nem különösebben magas – Csehország exportjában 32,8 százalék, Ausztriában 29,0 százalék, Lengyelországéban 27,2 százalék volt Németország súlya. Nemzetközi összehasonlításban ezeknél jóval magasabb részarányokkal találkozhatunk a fő-piacot illetően: például a mexikói export 80 százaléka, a kanadai 76 százaléka került az USA-ba 2017-ben.

A felvevőpiaci rangsorban a Németországot követő négy ország exportrészesedése alig különbözött egymástól az elmúlt években és bár az országok sorrendje változott, jellemzően ugyanaz a négy ország szerepelt a legfontosabb piacok között: a két hagyományosan fontos piac, Ausztria és Olaszország és az egyre fontosabb partnerré váló Románia és Szlovákia. Az

öt legfontosabb felvevőpiacra a magyar export csaknem fele, a tíz legfontosabbra pedig az export kétharmada került 2017-ben és a megelőző öt évben is.

Az EU-t elhagyni készülő Egyesült Királyság kevésbé fontos piac volt a magyar termékek számára 2017-ben, mint 2016-ban és mint 2012-2016 között. Az országok rangsorában ugyan 2016-ban és 2017-ben is a kilencedik, részesedése azonban 3,9 százalékról 3,5 százalékra csökkent. (2.3. számú táblázat.)

A magyar export tíz legfontosabb felvevőpiaca közé a nem EU tagországok köréből 2017-ben egyetlen ország sem került. Az USA, amely a megelőző öt év exportja alapján és 2016-ban is a felvevőpiaci rangsor 10. helyezettje volt, kicsúszott a TOP10-ből. (2017-ben a 11. helyen szerepelt, a 12. helyen álló Spanyolországgal azonos részesedéssel.)

A magyar export országszerkezete diverzifikáltnak tekinthető, az export felvevőpiaci koncentrátsága az elmúlt öt-hat évben nem változott. A TOP3-TOP5 arány az EU csatlakozást követően csökkent valamelyest és változott az ország-összetétel, amit főképpen az magyaráz, hogy egyes termelési fázisokat, elsősorban a régi EU tagállamokból, különböző kelet-európai országokba telepítettek, illetve bizonyos termeléseket egy-egy új tagországba koncentráltak, eseteként másik új tagállamból is.

2.1.1.) Kiszállítások az Európai Unió tagországaiba

Magyarország az EU tagországokba 2017-ben exportjának 79,6 százalékát szállította, összesen 90,3 milliárd US dollár értékben. Ez az Európába irányuló összes kivitel 91,9 százalékát jelentette. Az EU tagországok súlya az exportban az elmúlt négy évben kismértékben emelkedett: az elmúlt tíz év mélypontját jelentő 2013. évi 77 százaléknál 2,6 százalékponttal lett magasabb 2017-ben.

2.4. táblázat: Az EU tagországok fontossága a magyar kiszállítások alapján 2008-ban és 2017-ben, valamint az magyar export értéke

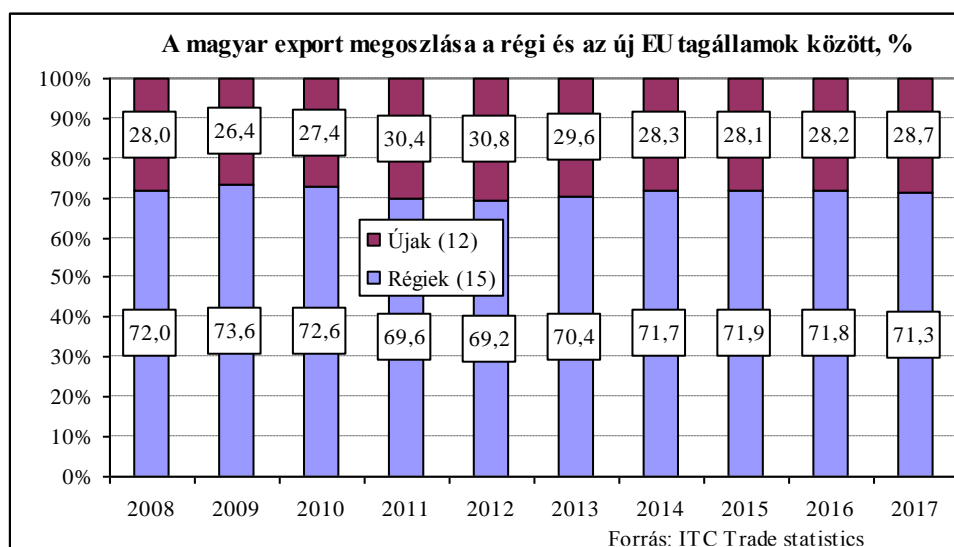
Sorrend a 2017. évi kiszállítások alapján	2008	2017	2008	2017
	<i>helyezés</i>		Milliárd US dollár	
Németország	1	1	28,909	31,010
ROMÁNIA	3	2	5,740	5,864
Olaszország	2	3	5,764	5,791
Ausztria	4	4	5,304	5,488
SZLOVÁKIA	5	5	5,105	5,374
Franciaország	6	6	5,073	4,978
CSEHORSZÁG	8	7	4,306	4,879
LENGYELORSZÁG	9	8	4,302	4,673
Egyesült Királyság	7	9	5,056	3,947
Hollandia	10	10	3,088	3,899
Spanyolország	11	11	3,011	3,170
Belgium	12	12	1,833	2,133
HORVÁTOR SZÁG	13	13	1,707	1,794
Svédország	16	14	1,101	1,570
BULGÁRIA	15	15	1,110	1,312
SZLOVÉNIA	14	16	1,255	1,259
Dánia	17	17	0,779	0,875
Portugália	19	18	0,569	0,467
Görögország	18	19	0,660	0,431
Finnország	20	20	0,549	0,372
LITVÁNIA	22	21	0,289	0,277

Sorrend a 2017. évi kiszállítások alapján	2008	2017	2008	2017
	helyezés		Milliárd US dollár	
LETTORSZÁG	23	22	0,181	0,200
Írország	21	23	0,439	0,180
ÉSZTORSZÁG	24	24	0,144	0,167
Luxemburg	25	25	0,101	0,087
CIPRUS	26	26	0,060	0,055
MÁLTA	27	27	0,009	0,018

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

A teljes magyar kivitel országstruktúrája alapján (2.3. táblázat) láttuk, hogy a TOP10 országok közé kizárólag EU-partnerországok kerültek, képviselve 2017-ben az összes export 66,9 százalékát. Az EU-partner-országok teljes listája alapján az első 10 helyezett után még hat ország következik, amelyekbe a magyar exportértékesítések meghaladták az egy milliárd USD-t, majd tizenegy ország szerepelt az utolsó blokkban. Ez utóbbiakba a kiszállítások nem érik el az egy milliárd USD-t, lévén kicsi vagy/és relatíve távoli országok. (2.4. táblázat.) A TOP10-ben, a követő hatban és a rangsor harmadik csoportjában lévő 11 ország között egyaránt szerepeltek régi és új tagállamok.

2. 1. ábra: Régi és új tagállamok súlya Magyarország EU-ba irányuló exportjában

A magyar kiszállítások 2008-2017 között a régi és az új tagállamok között nagyjából 70:30 arányban oszlottak meg.¹² Az arányok nagyobb mértékben korábban, az EU csatlakozást követő néhány évben változtak: 2002-2006 közötti időszakban a régi tagországok súlya 82 százalék volt, amely 10 százalékponttal, 72 százalékra csökkent 2008-ra, a következő években viszont már csak kismértékű hullámzott. Mint a 2.1. ábra mutatja, 2008-ban és 2017-ben a régi és az új tagállamok részesedése csaknem azonos volt: 72:28, illetve 71:29.

¹² A régi és új tagországokba szállított összes kivitel értéke mindig tartalmazza a 27 partnerországba irányuló kiszállítást, függetlenül a tagsági viszony kezdetétől. Az új tagországok közé az a 13 ország tartozik, amelyik 2004-ben, vagy később lett az EU tagállama. *Kereskedelmi partnerként Magyarországnak értelemszerűen 15 régi és 12 új partnerországa volt 2017-ben.*

2.5. táblázat: Az EU-ba irányuló magyar kivitelből a régi tagországok részesedése, %

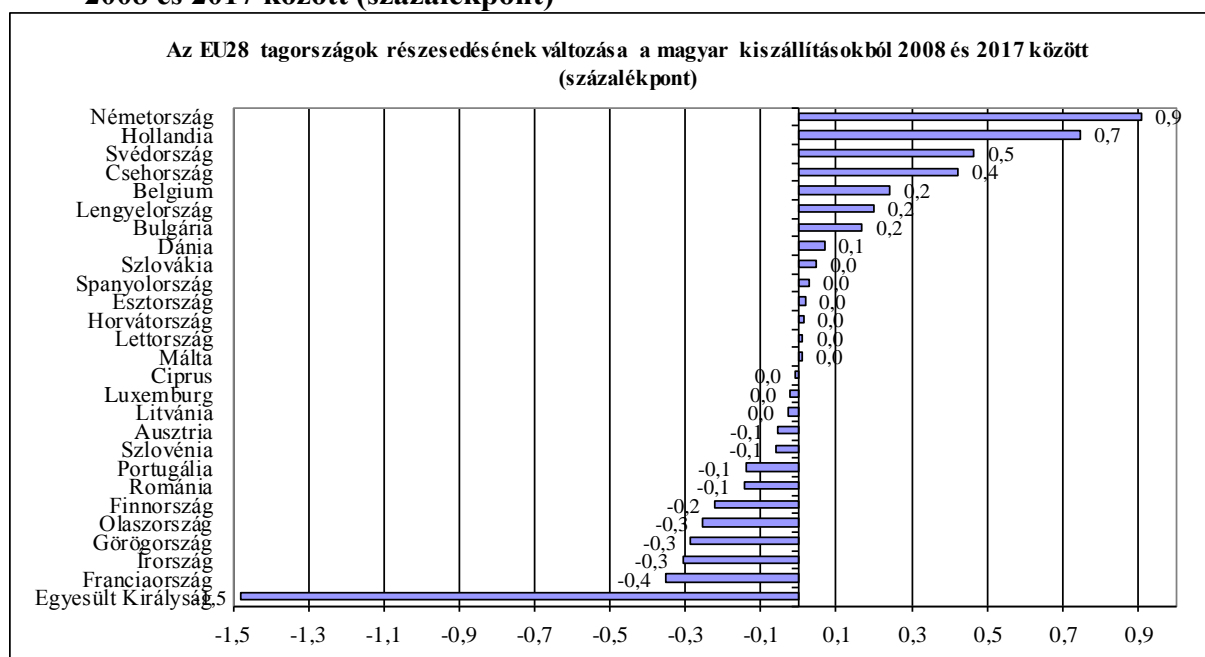
Felvevőpiac- fontossága (2017)	Régi tagországok	2008	2012- 2016 átlag	2016	2017	Változás (2017) – (2008)	Változás (2017)– (2016)
		részesedés, %				százalékpont	
Kiemelkedően fontos	Németország	33,4	34,0	34,6	34,4	0,9	-0,3
Részesedés 4% és 6,5% között (nagyon fontos)	Olaszország	6,7	6,0	6,0	6,4	-0,3	0,4
	Ausztria	6,1	6,8	6,0	6,1	-0,1	0,1
	Franciaország	5,9	5,9	6,0	5,5	-0,4	-0,5
	Egyesült Királyság	5,8	5,0	4,9	4,4	-1,5	-0,5
	Hollandia	3,6	3,8	4,0	4,3	0,7	0,4
Részesedés 1% és 3,5% között (fontos)	Spanyolország	3,5	3,5	3,9	3,5	0,0	-0,4
	Belgium	2,1	2,2	2,3	2,4	0,2	0,1
	Svédország	1,3	1,4	1,5	1,7	0,5	0,2
	Dánia	0,9	0,9	0,8	1,0	0,1	0,1
Részesedés 1% alatt (kevésbé fontos)	Portugália	0,7	0,4	0,5	0,5	-0,1	0,1
	Görögország	0,8	0,5	0,5	0,5	-0,3	0,0
	Finnország	0,6	0,4	0,4	0,4	-0,2	0,0
	Írország	0,5	0,2	0,2	0,2	-0,3	0,0
	Luxemburg	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

2017-ben a régi tagállamok közül a magyar EU kiszállításokból Németország 34,4 százalékkal részesedett, mögötte négy és hat százalék közötti részesedéssel öt ország, Ausztria, Olaszország, Franciaország, az Egyesült Királyság és Hollandia következett – ugyanazok, mint 2008-ban. Közülük 2008-hoz képest a TOP5-ben Németország és Hollandia pozíciója erősödött, a többieké gyengült. kevésbé fontos felvevőpiacok közül Svédország, Belgium és Dánia tartozott még a súlyát valamelyest növelő országok közé, a csökkenés az Egyesült Királyság esetében volt a legnagyobb (1,5 százalékpont). Az előző évhez képest ugyanakkor 2017-ben a fontos országok közül Olaszország és Ausztria, valamint Hollandia súlya növekedett. (2.4. táblázat.)

Az előző évhez képest ugyanakkor 2017-ben a fontos országok közül Olaszország és Ausztria, valamint Hollandia súlya növekedett. (2.5. táblázat.)

2. 2. ábra: Az EU tagországok részesedésének változása a magyar kivitelben 2008 és 2017 között (százalékpont)

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

Az új tagállamok közül a magyar kivitel felvevőpiacaként a Visegrádi partnerországok és Románia szerepe kiemelkedő, a négy ország az öt-hat százalékos részesedéssel rendelkezők „klubjába” tartozik. A visegrádiak részesedése az elmúlt tíz évben alig változott: Csehorszáé és Lengyelorszáé enyhén emelkedett, Szlovákiáé inkább változatlan maradt. Románia erős felvevőpiaci pozíciója inkább gyengült. (2.6. táblázat.) A balti államok, valamint Málta és Ciprus súlya jelentéktelen volt és maradt az elmúlt évtizedben.

2.6. táblázat: Az EU28-ba irányuló magyar kivitelből az új tagországok részesedése, %

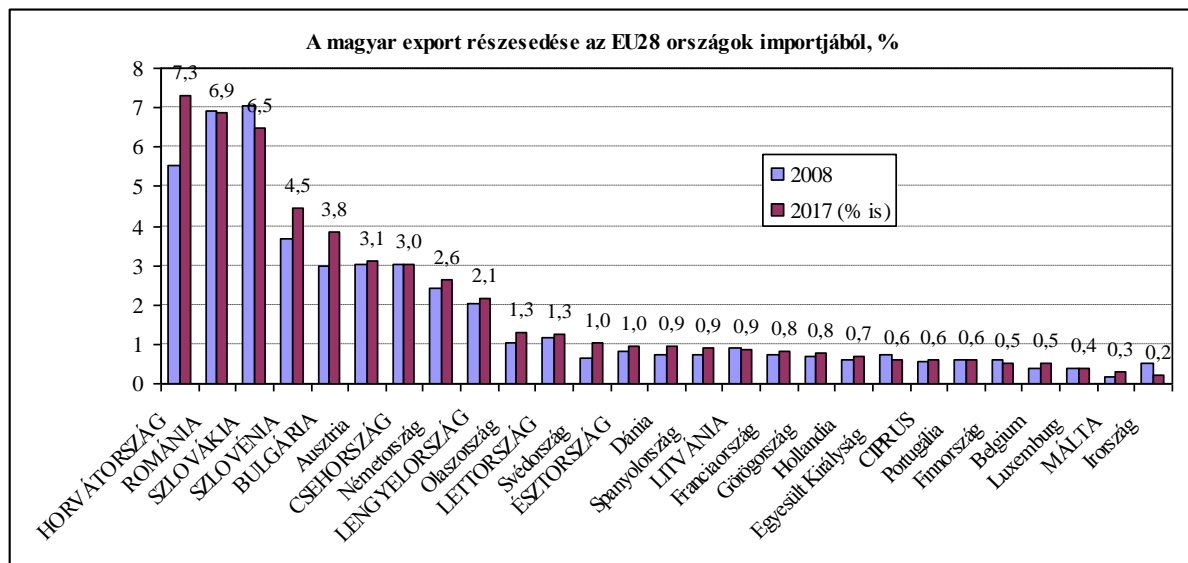
Felvevőpiac-fontossága (2017)	Régi tagországok	2008	2012-2016 átlag	2016	2017	Változás (2017) – (2008)	Változás (2017)– (2016)
		részesedés, %				százalékpont	
Részesedés 5% és 7% között	Románia	6,6	7,0	6,3	6,5	-0,1	0,2
	Szlovákia	5,9	6,7	6,2	6,0	0,0	-0,2
	Csehország	5,0	5,0	5,2	5,4	0,4	0,2
	Lengyelország	5,0	4,9	5,1	5,2	0,2	0,1
Részesedés jellemzően 1% és 2% között	Horvátország	2,0	1,9	1,8	2,0	0,0	0,2
	Bulgária	1,3	1,3	1,3	1,5	0,2	0,1
	Szlovénia	1,5	1,4	1,3	1,4	-0,1	0,1
Részesedés 0,5% alatt	Litvánia	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0	0,0
	Lettország	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0
	Észtország	0,2	0,3	0,4	0,2	0,0	-0,2
	Ciprus	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0
	Málta	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

A magyar export súlyát tekintve az EU országok felvevőpiacain (a számításhoz az exportot és az importot is a jelentő ország értékeivel figyelembe véve), a piaci részesedések

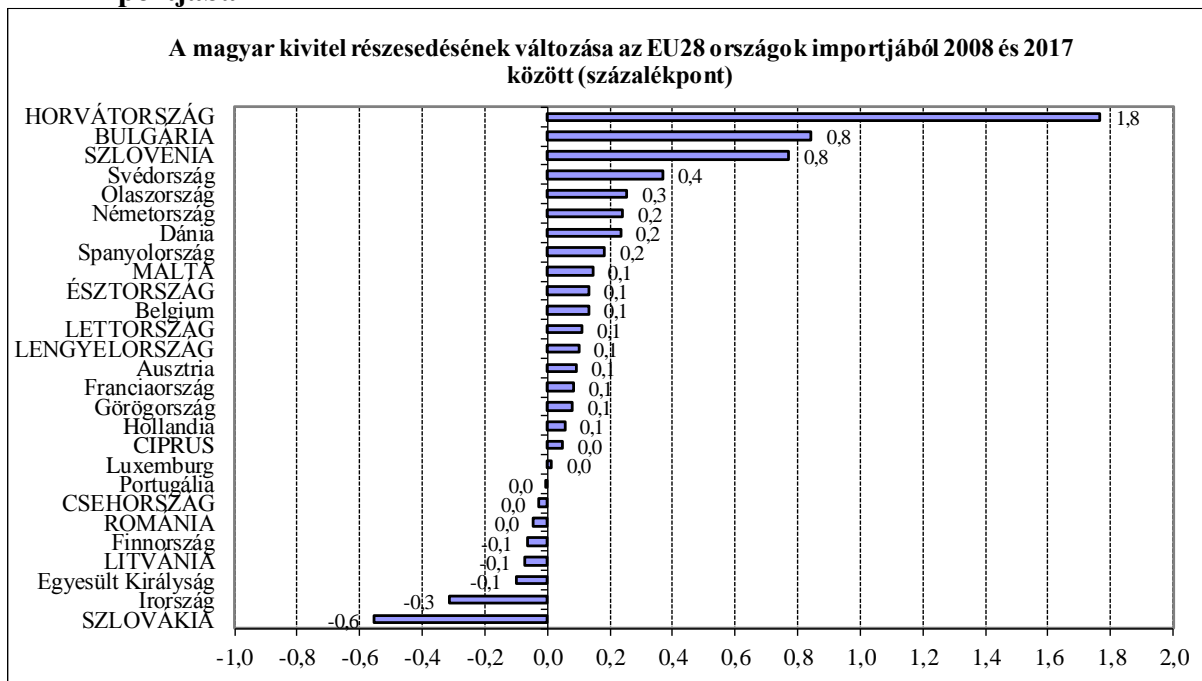
rangsorában az első öt helyet 2017-ben új tagállamok foglalták el, majd Ausztria következett és a hetedik helyen Csehország állt. (2.3. ábra.)

2.3. ábra: A magyar export részesedése az EU tagországok importjából

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

2.4. ábra: A magyar export részesedésének változása az EU tagországok importjában

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

A magyarországi exportőrök importpiaci pozíciója 2008 és 2017 között az EU tagországok közül főképpen három balkáni ország, Horvátország, Bulgária és Szlovénia felvevőpiacán erősödött és javult – kisebb mértékben – Olaszországban és Svédországban is (2.4. ábra). Kedvező, hogy a rangsor hatodik helyén az export értékét tekintve kiemelkedő súlyú Németország szerepel. A piaci részesedést tekintve öt országban gyengült valamelyest a magyar exportőrök pozíciója (2.4. ábra) az elmúlt tíz évben, leginkább Szlovákiában, amely ezzel a 0,6

százalékpontos csökkenéssel 2017-ben - szemben a 2008 évvel - elvesztette első helyét a magyar kivitel felvevőpiaci-részarányainak rangsorában. (Horvátország és Románia mögé került, a magyar részesedés azonban változatlanul magas.)

2.1.2.) Az EU-n kívülre irányuló export regionális szerkezete, piaci részarányok

Az elmúlt 10 évben magyar export mintegy ötöde (2017-ban 113,4 milliárd US dollárból 23,1 milliárd US dollár, 20,4 százalék) irányult EU tagországokon kívüli piacokra. Az EU-n kívülre irányuló kivitel az egyes éveket tekintve csak kismértékben hullámzott, a maximális részesedést a 2012. évi 22,5 százalék, a minimálisát a 2009. évi 19,6 százalék jelentette. (2.7. táblázat.)

2. 7. számú táblázat: Az összes, az EU28-ba és az EU28-on kívülre irányuló export

Országcsoportok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2012-2016	2017
Export értéke, milliárd USD											
EU28 tagországok	86,4	66,4	74,5	86,3	79,7	83,2	87,9	79,3	81,9	82,4	90,3
Egyéb országok	21,8	16,2	20,2	24,9	23,1	24,8	24,6	21,0	21,2	22,9	23,1
Export megoszlása, százalék											
EU28 tagországok	79,9	80,4	78,6	77,6	77,5	77,0	78,1	79,1	79,4	78,2	79,6
Egyéb országok	20,1	19,6	21,4	22,4	22,5	23,0	21,9	20,9	20,6	21,8	20,4

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

A vizsgált évek (2008-2017) alatt az export számos országba, különböző jogállású területre került, a nem EU tagország felvevőpiacok száma 190 körül ingadozott. A diverzifikáltság sok kis felvevőpiacot jelentett, számottevő súlya azonban csak néhány országnak volt. A TOP5 ország az EU-kívüli kivitel mintegy felét, a TOP10 mintegy 70 százalékát vette fel (2.8. táblázat).

2.8. táblázat: A magyar export legfontosabb EU-n kívüli felvevőpiacai

A: részesedés a teljes exportból, B: részesedés az EU28-on kívülre irányuló exportból, %

Importáló országok	2008		Importáló országok	2012-2016*		Importáló országok	2017	
	A	B		A	B		A	B
Oroszország	3,6	17,8	Egyesült Államok	3,2	14,7	Egyesült Államok	2,8	13,8
Egyesült Államok	2,3	11,4	Oroszország	2,4	11,2	Kína	2,3	11,5
Ukrajna	2,0	9,9	Kína	1,9	8,7	Törökország	1,9	9,1
TOP3	7,9	39,1	TOP3	7,5	34,6	TOP3	7,0	34,5
Szerbia	1,4	7,1	Ukrajna	1,9	8,7	Ukrajna	1,7	8,4
Svájc	1,3	6,3	Törökország	1,8	8,4	Oroszország	1,7	8,3
TOP5	10,6	52,5	TOP5	11,2	51,6	TOP5	10,4	51,1
Törökország	1,3	6,2	Szerbia	1,5	6,9	Szerbia	1,6	8,0
Kína	1,0	5,1	Svájc	0,9	4,4	Svájc	0,9	4,2
Egyesült Arab Em.	0,6	2,9	Japán	0,7	3,1	Mexikó	0,8	4,1
Bosznia-Hercegovina	0,5	2,7	Mexikó	0,6	2,5	Japán	0,6	3,1
Japán	0,5	2,3	Egyesült Arab Em.	0,5	2,5	Koreai Köztársaság	0,4	2,1
TOP10	14,4	71,6	TOP10	15,5	71,0	TOP10	14,8	72,6

* Éves átlag öt év exportjának értéke alapján

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

Nyolc ország, nevezetesen az Egyesült Államok, Kína, Törökország, Ukrajna, Oroszország, Szerbia, Svájc és Japán mind 2008-ban, mind 2017-ben a nem EU felvevőpiacok rangsorában az első tizenben szerepelt. 2008-ban mellettük TOP10-es volt az Egyesült Arab Emírségek (0,5 százalék a teljes exportból) és Bosznia-Hercegovina (0,5 százalék), 2012-ben pedig Mexikó (0,8 százalék) és a Koreai Köztársaság (0,4 százalék).

A 2008-ban és 2017-ben is a legfontosabb tíz EU-n kívüli piac között szereplő nyolc közül öt ország felvevőpiaci fontossága a magyar export számára növekedett, háromé csökkent.

A tíz év alatt fontosabb piaccá vált:

- 1) Kína (részesedése 1 százalékról 2,3 százalékra emelkedett),
- 2) Törökország (1,3 százalékról 1,9 százalékra),
- 3) Egyesült Államok (2,3 százalékról 2,9 százalékra)
- 4) Szerbia (1,4 százalékról 0,9 százalékra).
- 5) A tíz év alatt veszített súlyából:
- 6) Oroszország (részesedése 3,6 százalékról 1,7 százalékra csökkent),
- 7) Svájc (1,3 százalékról 0,9 százalékra),
- 8) Ukrajna (2,0 százalékról 1,7 százalékra).

A részesedés-csökkenés az Oroszországba irányuló exportnál volt a legjelentősebb, amelyet az EU kiviteli korlátozás, valamint az orosz embargó 2014 közepétől meghatározott agrártermékekre magyaráz. (2.8. táblázat.)

A legfontosabb nem EU tagország felvevőpiacok között óriás-gazdaságok és kicsik, közeli és távoli egyaránt szerepeltek a vizsgált tíz évben, így a magyar export súlya importjukban széles sávban szóródott. A magyar export 2017-ben Szerbia importjának 8,3 százaléka, Ukrajnáénak 3,9 százaléka, míg az Egyesült Államokénak és Kínáénak 0,1 százaléka volt, éppúgy ahogyan Japánénak és a Koreai Köztársaságénak is. (2.9. táblázat.)

2.9. számú táblázat: A TOP10-be tartozó EU-n kívüli felvevőpiacokon a magyar export részesedése a partnerország összes importjából, %

(TOP10 ország a 2017. évi a magyar export értéke alapján csökkenő sorrendben)

	Importálók	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	Egyesült Államok	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1
2	Kína	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
3	Törökország	0,7	0,8	0,9	0,8	0,7	0,8	0,9	1,0	1,0	0,9
4	Ukrajna	2,5	2,8	3,2	2,7	2,7	3,4	3,9	3,7	3,9	3,9
5	Oroszország	1,4	1,7	1,5	1,2	1,0	1,1	1,0	0,9	0,9	0,8
6	Szerbia	6,7	6,0	6,9	7,8	8,5	8,0	8,7	7,9	7,7	8,3
7	Svájc	0,7	0,6	0,5	0,5	0,3	0,3	0,4	0,4	0,3	0,4
8	Mexikó	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2
9	Japán	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
10	Koreai Köztársaság	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

2008 és 2017 között a magyar export súlya a legfontosabb piacok közül valamelyest növekedett Szerbia, Ukrajna és Törökország, valamint Mexikó piacán, az orosz és a svájci piacon csökkent, a többin gyakorlatilag változatlan maradt.

A magyar export importpiaci részesedése alapján rangsorolva az országokat, a nem EU tagországok között is a szomszédos, illetve kvázi szomszédos országok állnak az élen: Szerbia, Macedónia, Ukrajna és Bosznia-Hercegovina az első négy, majd Moldova, Albánia és Montenegró következik. (2.10. táblázat.) Ebben a hét országban a magyar részesedés az importban meghaladja az egy százalékot.

2.10. táblázat: Nem EU tagországok, amelyek importjából a magyar export részesedése 2017-ben a legmagasabb volt, %

(a táblázatban szereplő országokban a magyar részesedés legalább 0,5% volt)

	Importálók	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	Szerbia	6,7	6,0	6,9	7,8	8,5	8,0	8,7	7,9	7,7	8,33
2	Makedónia (FYROM)	...	2,9	2,5	2,1	2,4	2,3	2,5	2,7	3,4	4,15
3	Ukrajna	2,5	2,8	3,2	2,7	2,7	3,4	3,9	3,7	3,9	3,91
4	Bosznia- Hercegovina	4,8	4,1	3,8	3,2	3,7	4,0	3,7	3,7	3,5	3,47
5	Moldova	2,0	2,0	2,1	2,2	2,0	2,0	2,3	2,3	2,4	2,15
6	Albánia	1,7	1,6	1,7	1,4	1,3	1,3	1,2	1,4	1,6	1,79
7	Montenegró	1,9	1,7	2,0	1,9	4,0	3,0	2,8	2,3	1,7	1,73
8	Törökország	0,7	0,8	0,9	0,8	0,7	0,8	0,9	1,0	1,0	0,90
9	Oroszország	1,4	1,7	1,5	1,2	1,0	1,1	1,0	0,9	0,9	0,84
10	Grúzia	0,6	0,6	0,6	0,5	0,6	0,7	0,7	0,6	0,6	0,67
11	Jemen	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,61
12	Azerbajdzsán	1,2	1,4	1,2	0,8	0,5	0,6	0,8	0,7	0,5	0,53
13	Üzbegisztán	0,3	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,5	0,4	0,4	0,50

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

2.2.) A magyar import regionális szerkezete, földrajzi koncentrálttsága

A magyar importnak 84,1 százaléka érkezett 2016-ban és 2017-ben is Európából. (A 2012-2016 közötti öt évben az átlag 83,9 százalék volt.) A 2017. évi Európa-részarány pontosan 3 százalékponttal magasabb a 2008. évinél, azaz Európából az átlagost meghaladó ütemben bővült az import, miközben Ázsia súlya a behozatalban ez idő alatt 3,5 százalékponttal alacsonyabb lett. Az Afrikából és Óceániából érkező import – valamelyest növekedve – jelentéktelen volt és maradt. Az Amerikából érkező import aránya összességében alig változott. (A 2008. évi 2,4 százalékos minimum és a 2013 évi 3,7 százalékos maximum részesedés után 2017-ben 2,6 százalék volt.)

A magyar regionális importszerkezet földrészek szerint kismértékben különbözik az exportétól: a kivitelben 2017-ben Ázsia súlya 5,3 százalékponttal kisebb, az összes többi kontinensé viszont magasabb volt. (2.1. és 2.11. táblázatok.)

2.11. számú táblázat: A magyar import földrészek szerint

Összes import US\$-ban =100%

Földrészek	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2012-2016	2017
Óceánia	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Afrika	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3
Amerika	2,4	2,7	2,5	3,3	3,5	3,7	2,5	2,7	2,8	3,0	2,6
Ázsia	16,5	18,3	18,9	14,9	13,6	12,7	12,1	13,2	13,0	12,9	13,0
Európa	81,1	78,9	78,5	81,6	82,7	83,4	85,3	83,8	84,1	83,9	84,1

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

Az Európából érkező import döntő része a vizsgált években az EU tagországokból érkezett és a tagországok pozíciója erősödött 2008 és 2017 között. A nem EU-ból érkező import részesedése a magyar importból 2008-ban még meghaladta a 30 százalékot, 2016-ban azonban már csak 22 százalék, 2017-ben 23,3 százalék volt. A csökkenésben az alacsonyabb energiahordozó árak és a magyar feldolgozóipari struktúra átrendeződése egyaránt szerepet játszott.

2.12. számú táblázat: Az összes, az EU-ba és az EU-n kívülre irányuló import

Országcsoportok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2012-2016*	2017
Import értéke, milliárd US dollár											
EU tagországok	74,7	53,4	59,6	70,8	66,8	71,1	78,2	69,8	71,8	71,5	80,0
Egyéb országok	34,1	23,9	27,8	30,6	27,5	28,2	26,0	21,0	20,2	24,6	24,2
Összesen	108,8	77,2	87,4	101,3	94,3	99,3	104,2	90,8	92,0	96,1	104,3
Export megoszlása, százalék											
EU tagországok	68,7	69,1	68,2	69,8	70,8	71,6	75,1	76,9	78,0	74,5	76,7
Egyéb országok	31,3	30,9	31,8	30,2	29,2	28,4	24,9	23,1	22,0	25,5	23,3

* Öt év átlaga

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

Az import országstruktúrája az elmúlt években diverzifikáltnak volt tekinthető: mintegy negyedét szállította Németország, a TOP5 országhoz a behozatal fele volt köthető, a TOP10-hez 71-72 százaléka. (2.13. táblázat.) Az EU magas (és emelkedő) részesedése alapján nem meglepő, hogy a behozatal legfontosabb feladó országai EU tagok.

2.13. táblázat: A magyar import legfontosabb származási/feladási országai

Országok	2008	Országok	2012-2016	Országok	2016	Országok	2017
Németország	25,5	Németország	25,5	Németország	26,4	Németország	26,5
Oroszország	9,3	Ausztria	6,8	Ausztria	6,4	Ausztria	6,2
Ausztria	6,2	Oroszország	6,3	Lengyelország	5,6	Lengyelország	5,6
TOP3	41,0	TOP3	38,7	TOP3	38,4	TOP3	38,3
Kína	5,6	Szlovákia	5,5	Szlovákia	5,3	Szlovákia	5,4
Hollandia	4,5	Kína	5,3	Kína	5,3	Kína	5,1
TOP5	51,2	TOP5	49,5	TOP5	49,0	TOP5	48,8
Franciaország	4,3	Lengyelország	5,2	Csehország	4,9	Hollandia	5,0
Olaszország	4,2	Olaszország	4,5	Hollandia	4,9	Csehország	4,9
Lengyelország	4,0	Csehország	4,4	Franciaország	4,9	Olaszország	4,8
Csehország	3,8	Hollandia	4,3	Olaszország	4,8	Franciaország	4,0
Szlovákia	3,5	Franciaország	4,2	Románia	3,1	Oroszország	3,4
TOP10	71,1	TOP10	72,0	TOP10	71,6	TOP10	71,0

Magyarázat: országnév színes alapon: nem EU tag; dőlt betű: új EU tagország

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

A TOP10 ország-körben 2008-ban és 2017-ben is csak két nem EU tagország szerepelt, Oroszország (kék színnel jelölve a 2.13. táblázatban) és Kína (piros szín). 2016-ban csak egy, mivel az alacsony energiahordozó árak következtében Oroszország kiszorult a tíz legnagyobb szállító közül, egyedül Kína maradt beékelődve az EU tagországok közé.

2.2.1.) A régi és az új EU tagállamokból érkező import (intra-import) ország-struktúrája

A magyar intra-importban a régi és az új tagországok aránya a válság előtt, a 2008-as kereskedelmi csúcsevben 75:25, azaz háromnegyed egynegyed arányban oszlott meg, majd lassan csökkenő néhány év után nagyjából 70:30 arányra állt be. Az import US dollár értékét tekintve 2017-ben a régi tagországokból a behozatal nem érte el a 2008. évit, az újakból érkező meghaladta azt – ez utóbbinak köszönhetően 2017 az első év volt, amelyben a magyar import több volt a 2008. évinél. (2.15. és 2.16. táblázat.)

2.14. táblázat: A régi és az új EU tagországokból érkező magyar import értéke, milliárd USD

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Régi EU tagországok (15 ország)	56,25	39,81	43,05	49,76	47,32	49,61	54,77	48,74	50,18	55,43
Új EU tagországok (12 ország)	18,45	13,59	16,55	21,02	19,47	21,50	23,46	21,03	21,64	24,60
EU összesen	74,70	53,40	59,59	70,78	66,78	71,11	78,23	69,77	71,82	80,04

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

2.15. táblázat: A régi és az új EU tagországokból érkező magyar import részesedése az összes EU-ból érkező importban, %

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Régi EU tagországok (15 ország)	75,3	74,6	72,2	70,3	70,9	69,8	70,0	69,9	69,9	69,3
Új EU tagországok (13 ország)	24,7	25,4	27,8	29,7	29,1	30,2	30,0	30,1	30,1	30,7

Forrás: indexek a 2.15. táblázat alapján

A régi tagországok körében a magyar vásárlások meghatározó része 2017-ben, hasonlóan, mint a korábbi években, öt országba, nevezetesen (elsősorban) Németországba, Ausztriába, Olaszországba, Hollandiába és Franciaországba koncentrált. Az öt ország részesedése a magyar teljes importból 46,5 százalék, az intra-importból 60,6 százalék volt. A többi ország súlya szállítóként (is) jóval kisebb a Németország mögött sorjázó négy régi tagországénál. (2.16. táblázat.)

Az új tagállamok közül négy országból érkezett az elmúlt tíz évben jelentős értékű áru: a visegrádi partnerektől (Szlovákia, Csehország és Lengyelország) és Romániából. A négy ország 2008-ban az intra-behozatal 19,5 százalékát, 2012-2016 átlagában 24 százalékát és 2017-ben 24,1 százalékát indította. A többi (nyolc) új tagország együtt 2017-ben a magyar intra-behozatal 6,6 százalékát adta, kevesebbet, mint Lengyelország vagy Szlovákia egyedül. (2.16. táblázat.)

2.16. táblázat: A magyar intra-behozatal* megoszlása a feladó országok között, %

(az országok a 2017. évi intra-behozatal értéke alapján csökkenő sorrendben)

	Feladó ország*	2008	2012-2016 átlag	2016	2017	(2017) - (2008)	(2017) - (2016)
1	Németország	37,2	34,2	33,9	34,6	-2,6	0,7
2	Ausztria	9,0	9,1	8,2	8,0	-0,9	-0,2
3	Lengyelország	5,8	6,9	7,1	7,3	1,5	0,2
4	Szlovákia	5,1	7,4	6,8	7,1	1,9	0,3
5	Hollandia	6,6	5,7	6,3	6,6	0,0	0,3
6	Csehország	5,5	5,9	6,3	6,4	0,9	0,1
7	Olaszország	6,2	6,1	6,2	6,2	0,0	0,0
8	Franciaország	6,3	5,9	6,3	5,2	-1,1	-1,0

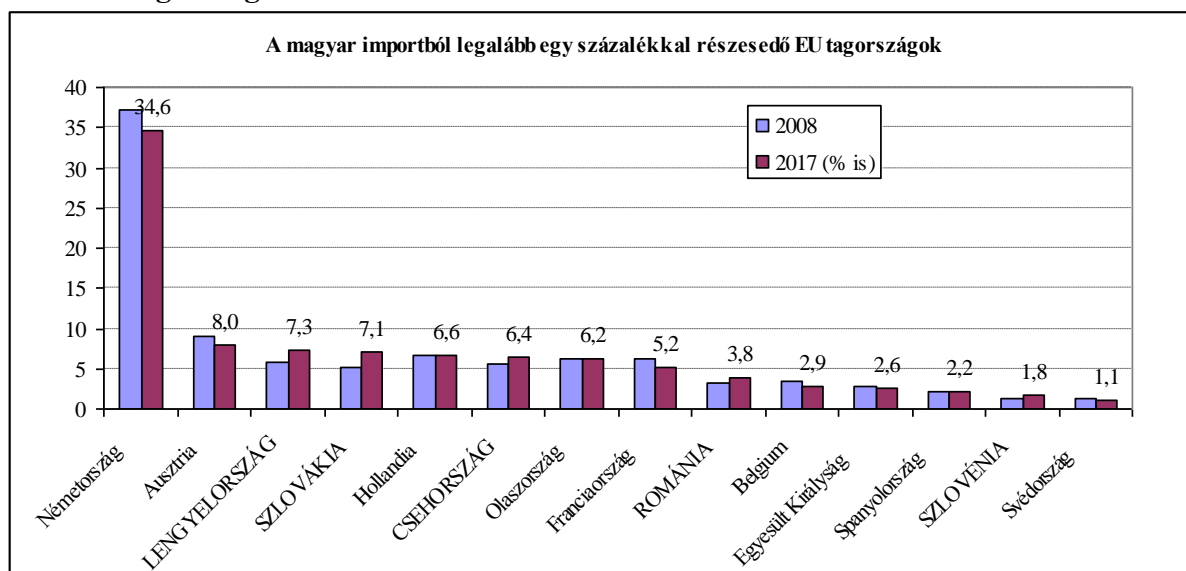
	Feladó ország*	2008	2012-2016 átlag	2016	2017	(2017) - (2008)	(2017) - (2016)
9	Románia	3,1	4,0	3,9	3,8	0,7	-0,1
10	Belgium	3,4	3,1	3,0	2,9	-0,5	-0,1
11	Egyesült Királyság	2,8	2,5	2,5	2,6	-0,2	0,1
12	Spanyolország	2,1	2,0	2,2	2,2	0,0	0,0
13	Szlovénia	1,3	1,7	1,8	1,8	0,5	0,0
14	Svédország	1,3	1,3	1,2	1,1	-0,2	-0,2
15	Horvátország	0,5	0,7	0,7	0,8	0,3	0,1
16	Dánia	1,0	0,9	0,9	0,8	-0,2	0,0
17	Írország	0,6	0,7	0,8	0,7	0,1	-0,1
18	Bulgária	0,2	0,5	0,5	0,5	0,3	0,0
19	Finnország	1,1	0,5	0,4	0,4	-0,7	0,0
20	Portugália	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0	0,0
21	Litvánia	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0
22	Görögország	0,1	0,1	0,1	0,2	0,0	0,0
23	Luxemburg	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
24	Ciprus	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
25	Észtország	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
26	Lettország	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
27	Málta	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

*Új tagállamok vastagított betűtípussal

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

Az intra-behozatal országstruktúrájában két ország, Németország és Ausztria stabil pontot jelentett a vizsgált években: sem Németország vezető pozícióját, sem Ausztria második helyét egyetlen ország sem fenyegette, bár 2017-re (a 2008. év és az előző év bázisán egyaránt) mindkettő részaránya csökkent.

2.5. ábra: A magyar importból 2017-ben legalább egy százalékkal részesedő EU tagországok részesedése 2008-ban és 2017-ben

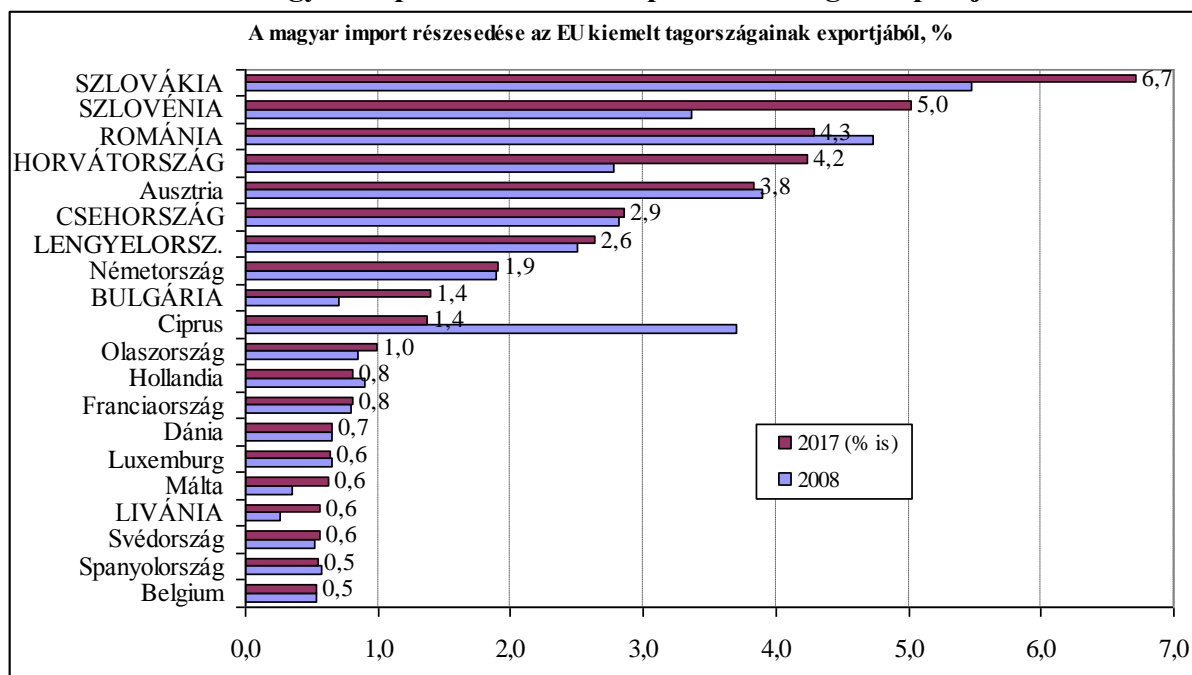

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

Mint a 2.15. táblázat mutatja, az új tagállamok szállításai összességükben erőteljesebben növekedtek a régi tagországokénál, az új tagállamok növelték súlyukat a magyar intra-importban. 2008 és 2017 között a részesedés az intra-behozatalból az újak mindegyikénél emelkedett, a régiek közül viszont csak az import értékét tekintve kis szállító Írország növelte

részesedését, és - a német és az osztrák mellett - elsősorban a francia, belga és finn eladóktól érkező behozatal súlya csökkent. (2.14. tábla és 2.5. ábra.)

2.6. ábra: A magyar import részesedése a partnerországok exportjából

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

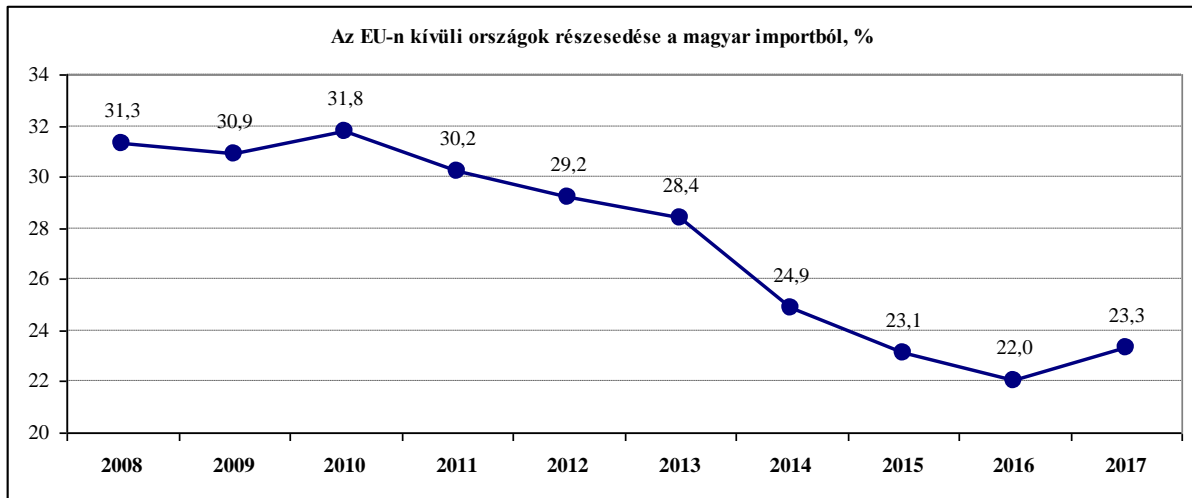
A részesedés a magyar importpiacból az EU tagországok közül csak néhány ország esetében jelentős: 2017-ben Szlovákia, Szlovénia, Románia és Horvátország exportjában haladta meg a Magyarországra irányuló kivitel aránya a négy százalékot, míg az osztrák, lengyel és cseh exportban 2-4 százalék között volt. A legnagyobb szállító Németország teljes exportjából a Magyarországra indított kiszállítások 1,9 százalékot jelentettek. (Lásd a 2.6. ábrában a 2017-ra vonatkozó százalékokat.)

A tendenciát tekintve a magyarországi eladások fontossága (2017-ben 2008-hoz viszonyítva) Szlovénia, Horvátország és Szlovákia számára növekedett, míg Románia (és Ciprus) számára csökkent. (2.6. ábra.)

2.2.2.) Az EU-n kívülről érkező import (extra-import) regionális szerkezete

2008-ban a magyar behozatalból az EU-n kívüli országok 31 százalékkal részesedtek, 2017-ben 23,3 százalékkal. (A legalacsonyabb részesedés a 2016. évi 22 százalék volt.). A tendencia egyértelműen csökkenő, a magyar vásárlások értéke az EU-n kívüli országokból a 2008. évi 34 milliárd US dollárról 2017-ben 24 milliárd US dollárra esett vissza. (2.12. táblázat és 2.7. ábra.)

2.7. ábra: Az EU-n kívülről érkező import (extra-import) regionális szerkezete

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

Az EU-n kívüli import csaknem 190 országból érkezett, jelentős értékű behozatal azonban legfeljebb tízegynéhány országból volt az elmúlt években. 2017-ben a teljes magyar importból legalább egy százalékkal mindössze öt EU-n kívüli ország részesedett, nevezetesen Kína (5,1 százalék), Oroszország (3,4 százalék), Ukrajna (1,8 százalék), Japán (1,4 százalék) és Korea (1,2 százalék), a tizedik legnagyobb szállító Tajvan részesedése 0,7 százalék volt.

A két fő szállító közül Kína a vizsgált időszakban folyamatosan 5-6 százalék körül részesedett a magyar importból, míg Oroszország részesedése a 2008. évi 9,3 százalékról 3,4 százalékra esett vissza, elsősorban az alacsonyabb energiaárak következtében.

2.17. táblázat: Az EU-n kívülről érkező magyar import fontosabb szállító országainak részesedése az összes importból, % (legalább fél százalékos részesedés 2017-ben, sorrend az import-értéke szerint csökkenő)

	Országok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	Kína	5,63	6,40	7,06	6,00	5,74	5,40	4,93	5,26	5,29	5,07
2	Oroszország	9,34	7,35	7,81	8,76	8,78	8,60	7,00	4,01	2,86	3,43
3	Ukrajna	1,44	0,90	1,00	1,35	1,66	1,66	1,65	1,24	1,32	1,75
4	Japán	2,58	2,52	2,17	1,57	1,35	1,25	1,18	1,38	1,49	1,36
5	Koreai K.	1,69	2,63	3,29	2,07	1,54	1,14	1,37	1,58	1,08	1,23
6	Szerbia	0,33	0,42	0,42	0,50	0,49	0,63	0,56	0,66	0,75	0,95
7	Törökország	0,55	0,52	0,48	0,49	0,55	0,74	0,67	0,84	0,86	0,89
8	Svájc	0,89	0,81	0,76	0,77	0,68	0,64	0,67	0,73	0,71	0,70
9	Hong Kong	1,20	1,26	1,66	1,12	0,84	0,68	0,59	0,64	0,74	0,69
10	Tajvan	1,80	1,48	1,56	1,29	1,25	1,00	0,77	0,73	0,70	0,66

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

A Magyarországra értékesítés 2017-ben az EU-n kívüli országok közül néhány nyugat-balkáni ország és Ukrajna – összesen hat ország - exportőrei számára fontos, a következő ország kivételéből a részesedés nem haladja meg az egy százalékot. (2.18 táblázat.)

2008 és 2017 között a nyugat-balkáni országokban – Bosznia-Hercegovina kivételével - a Magyarországra értékesítés fontossága emelkedett, Oroszországban csökkent. (2.18 táblázat.)

2.18. táblázat: Az EU-n kívülről érkező magyar import a szállító országok exportjában, %

(a 2017. évi magyar import részesedése az adott ország exportjából; legalább fél százalékos részesedés)

	Országok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	Montenegró	1,40	4,60	8,23	10,87	14,50	0,98	0,21	0,89	12,08	8,76
2	Szerbia	3,27	3,85	3,76	4,30	4,08	4,28	3,91	4,47	4,67	5,82
3	Ukrajna	2,33	1,76	1,69	2,00	2,28	2,60	3,19	2,96	3,35	4,21
4	Bosznia-Hercegovina	3,78	1,72	2,16	2,16	1,81	2,01	2,20	2,19	2,26	2,74
5	Makedónia (FYROM)	---	0,16	0,25	0,21	0,27	0,20	0,32	0,42	1,02	1,64
6	Albánia	0,48	0,19	0,11	0,07	0,07	0,06	0,11	0,81	0,97	1,09
7	Oroszország	2,17	1,88	1,72	1,72	1,58	1,62	1,46	1,06	0,92	1,00
8	Izland	0,14	0,13	0,19	0,16	0,04	0,49	1,01	0,85	0,94	0,88
9	Kazahsztán	0,16	0,14	0,16	0,13	0,10	0,06	0,05	0,04	0,20	0,83
10	Makaó (Kína)	1,03	1,03	0,53	0,21	0,49	---	0,64	0,52	0,97	0,70
11	Törökország	0,45	0,40	0,37	0,37	0,34	0,48	0,44	0,53	0,56	0,59

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

2.3.) A magyar export illeszkedése a világgazdasági áttrendeződésekhez

A globális kereskedelem növekedése a válság utáni években lassult, regionális szerkezetének változása folytatódott. A következőkben először a világimport és a magyar export 2008 és 2017 közötti alakulását és regionális változásait hasonlítjuk össze, majd a magyar kivitel pozíciójának változását mutatjuk a nagy importőr országok, valamint Magyarországgal szomszédos országok importjában.

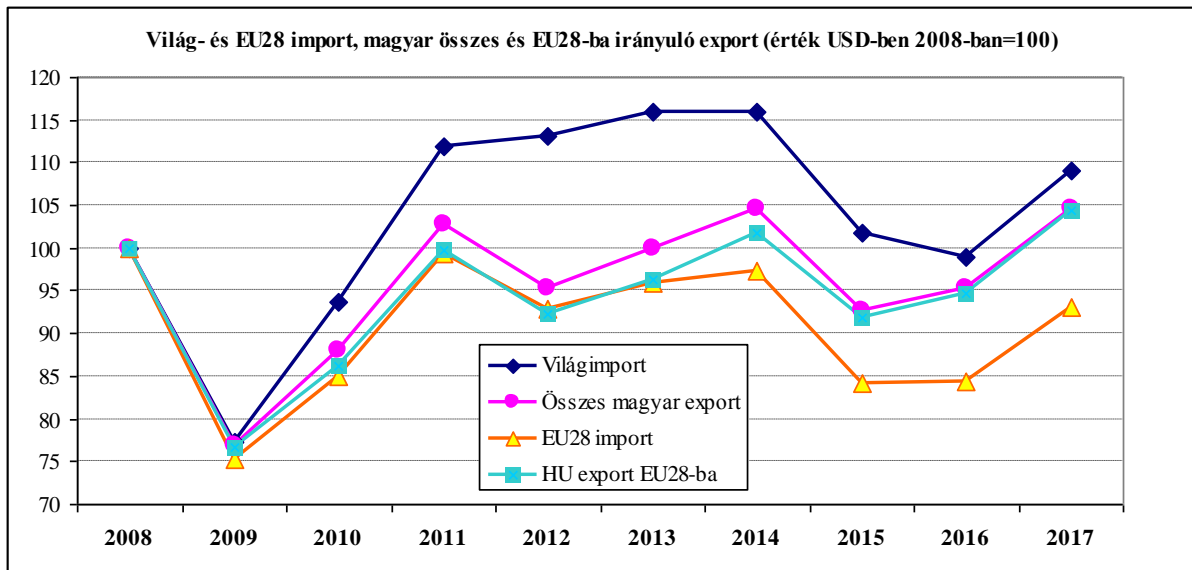
2.19. táblázat: A világimport és a magyar export értéke 2008 és 2017 között

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Világimport, milliárd USD	14 099	16 351	12 628	15 318	18 306	18 480	18 956	18 965	16 632	16 165	17 836
Magyarország exportja, milliárd USD	95	108	83	95	111	103	108	113	100	103	113
Magyarország/Világ, %	0,67	0,66	0,65	0,62	0,61	0,56	0,57	0,59	0,60	0,64	0,64

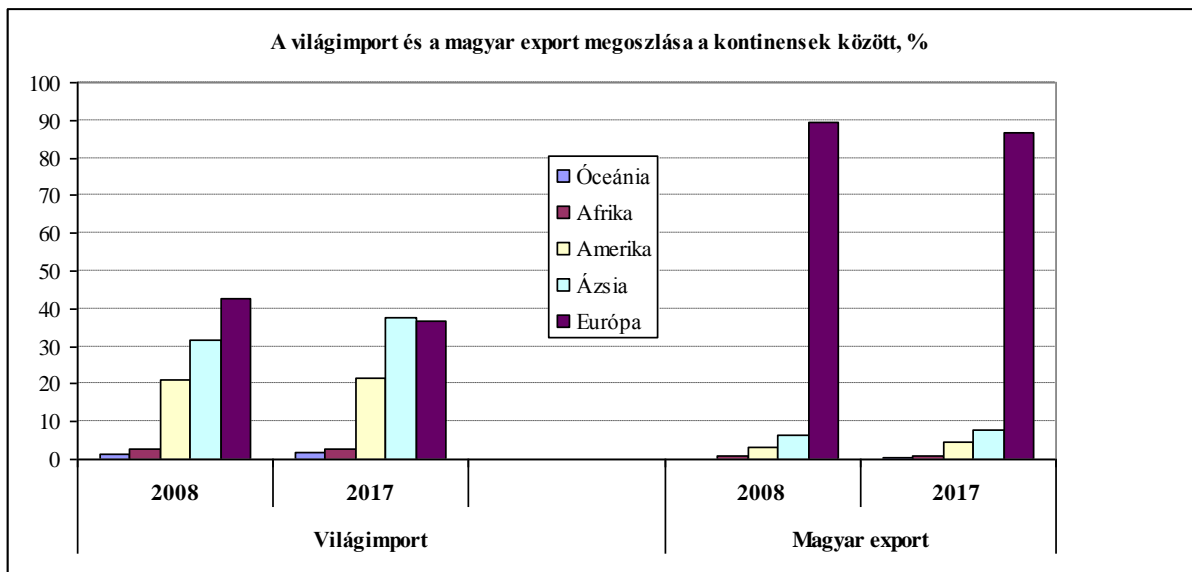
Forrás: ITC Trade Statistics alapján

2017-ben, a világimport USD értéke 9,1%-kal, a magyar exporté 4,8%-kal haladta meg a 2008. évit, így a magyar export részesedése a tíz évet tekintve valamelyest csökkent. Az EU-ba irányuló magyar kiszállítások ugyanezen idő alatt magasabb ütemben emelkedtek az EU összes intra behozatalánál, így a magyar pozíció egyértelműen erősödött (2.8. ábra).

A tíz éves periódust tekintve 2012-ben volt a legkisebb súlya a magyar exportnak a világimportban (0,56 százalék), 2012 után azonban a magyar export a világimportnál relatíve dinamikusabb volt, világgazdasági részesedése évről évre emelkedett, illetve 2017-ben az előző évvel azonos maradt (0,64 százalék).

2.8. ábra: A világimport és a magyar export alakulása 2008 és 2017 között

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

2.9. ábra: Kontinensek a világimportban és magyar exportban, %

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

Az egyes földrészek importjának értéke az elmúlt tíz évben is nagyon különböző ütemben bővült. (A forgalom értékében a szerkezeti változások mennyiségi, ár- és árfolyam-változások nyomán keletkeztek.) A 2008 és 2017 között a folyó USD-ban mért import növekedése a kontinensek közül Ázsiában volt a legdinamikusabb, és Európa volt a sereghajtó. (2.20. táblázat), azaz folytatódott az erőteljes eltolódás Ázsia javára és Európa rovására. A részarányt tekintve az elmozdulás a magyar export szerkezetében megegyezett a világimportéval, azaz csökkent Európa és növekedett Ázsia és Amerika részesedése (2.9. ábra.)

2.20. táblázat: A világimport és a magyar export folyó USD értékének alakulása földrészenként

Világimport	2008=100%								
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Óceánia	83,6	99,1	118,8	125,4	119,7	119,8	105,4	100,4	114,4
Afrika	92,5	109,9	129,9	132,7	137,3	134,4	116,0	106,9	110,0
Amerika	75,1	93,2	109,2	112,5	113,1	115,1	107,5	103,5	111,4
Ázsia	77,7	101,3	124,3	134,2	138,3	138,0	119,4	115,2	129,3
Európa	74,8	85,1	100,4	96,0	99,0	98,8	84,6	84,9	93,8
Összes	77,2	93,7	112,0	113,0	115,9	116,0	101,7	98,9	109,1
Magyar export	2008=100%								
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Óceánia	181,1	213,8	254,3	158,9	184,2	326,1	327,1	340,5	322,4
Afrika	61,7	87,5	147,2	157,9	141,2	136,5	109,5	98,9	91,2
Amerika	76,9	87,3	100,7	117,1	147,6	169,5	155,6	155,0	157,4
Ázsia	81,5	111,3	147,4	117,8	121,5	117,2	112,0	115,6	125,5
Európa	75,9	85,7	98,9	91,9	96,1	100,2	88,7	91,4	101,3
Összes	76,3	87,5	102,7	95,0	99,8	104,0	92,7	95,2	104,8

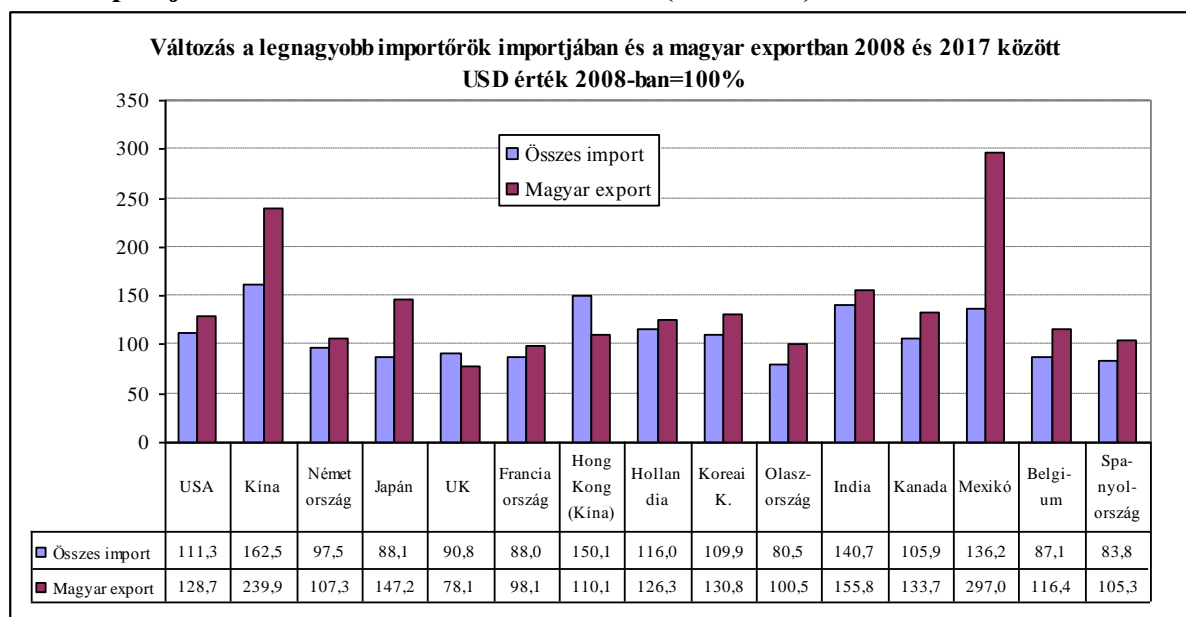
Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

A globális és a magyar forgalom megoszlására és dinamikájára vonatkozó indexek (2.9. ábra és 2.20. táblázat) egyaránt azt mutatják, hogy a magyar exportáló vállalkozások kihasználták az importpiacok bővüléséből adódó lehetőségeket: a magyar export Amerika és Európa esetében 2008 és 2017 között dinamikusabban bővült az adott kontinens importbővülésénél, a többi földrésznél sokkal dinamikusabb Ázsia esetében pedig attól alig elmaradva. Az Afrikába irányuló magyar export az elmúlt két évben visszaesett, de tekintettel a földrész kicsi súlyára (2017-ben 0,8 százalék), hatása csekély volt. Ugyanez állítható az elmúlt években szárnyaló óceániai magyar exportról is (0,4%-os részesedés 2017-ben).

A világimport bővülése szempontjából az utóbbi évek fejlődése alapján is a nagy feltörekvő – és számos súlyos problémával küzdő – országok mellett egyre fontosabb a kiemelkedő importvásárlóerőt képviselő fejlett térségek/országok vásárlásának alakulása. Kiválasztottuk a 2017-ben a világimportban legjelentősebb 15 országot (importjuk a világimportnak legalább 2%-a volt), és megnéztük, hogyan alakult az odairányuló magyar export. (2.10. ábra.)

A dinamikus magyar exportbővülés eredményeképpen a kiválasztott 15 ország közül – mindössze kettőben, az Egyesült Királyságban és Hong-Kongban volt a magyar export bővülése a tíz év alatt kisebb az adott ország importjának bővülésénél. A többi (13) nagy importőr országban növekedett a magyar (esetenként nagyon kicsi) piaci részesedés. Egyértelműen pozitív eredmény, hogy a nemcsak a nagy feltörekvő országokban (Kína, India), de a fejlettekben (Japán, Korea, Kanada, USA) is eredményesek a magyar exportbővítési, illetve piacmegtartó erőfeszítések

2.10. ábra: A magyar export és a legnagyobb importőr országok importjának változása 2008 és 2017 között (2008=100)

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

A nagy és távoli piacokon gyakran nagy potenciális értékesítési lehetőségek látszanak, a magyar export felvevőpiacai között azonban kiemelkedően fontosak a szomszédos országok, legyenek az EU régi, vagy új tagállamai, vagy éppen EU-n kívüliek. A szomszéd-országok többségében a gazdaság viszonylag gyorsan bővül, fogyasztásuk, az importtermékeké is, emelkedik. Emellett a kis- és közepes vállalkozások számára sem – szemben a távoli, ismeretlen piacokkal – elérhetetlenek.

2.21. táblázat: A szomszédos országok részesedése a magyar exportból

Szomszédos országok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Románia	5,3	5,3	5,4	6,1	6,0	5,7	5,4	5,3	5,0	5,2
Ausztria	4,9	4,5	4,9	5,7	5,7	5,6	5,5	4,8	4,7	4,8
Szlovákia	4,7	5,0	5,4	5,9	5,9	5,4	4,9	5,0	4,9	4,7
Ukrajna	2,0	1,5	2,0	2,0	2,2	2,4	1,9	1,4	1,5	1,7
Szerbia	1,4	1,2	1,2	1,4	1,6	1,5	1,6	1,4	1,4	1,6
Horvátország	1,6	1,5	1,2	1,4	1,6	1,4	1,4	1,5	1,4	1,6
Szlovénia	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,1	1,0	1,0	1,1
Fentiek összesen	21,1	20,0	21,1	23,6	24,1	23,0	21,8	20,4	20,1	20,8

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

A lista első három helyezettje a Németország mögötti legnagyobb piacok közé tartozott az elmúlt években és a többi ország részesedése is 1-1,5 százalék között mozgott a magyar kivitelből. 2017-ban a szomszédos hét országba a magyar export ötöde került (2.21. táblázat). Tekintettel arra, hogy a szomszédok között nincs kifejezetten nagy gazdasággal rendelkező ország (Ukrajna nagy ország kis gazdasággal), ez az arány magasnak tekinthető.

Az elmúlt három évben a szomszédos országok részesedése a magyar exportból 20-21 százalék volt (2017-ben kicsit emelkedett az előző évhez képest), ami a 2008-2010 évek arányához hasonló. (A közbelső négy évben a részesedés magasabb, 22-24 százalék volt).

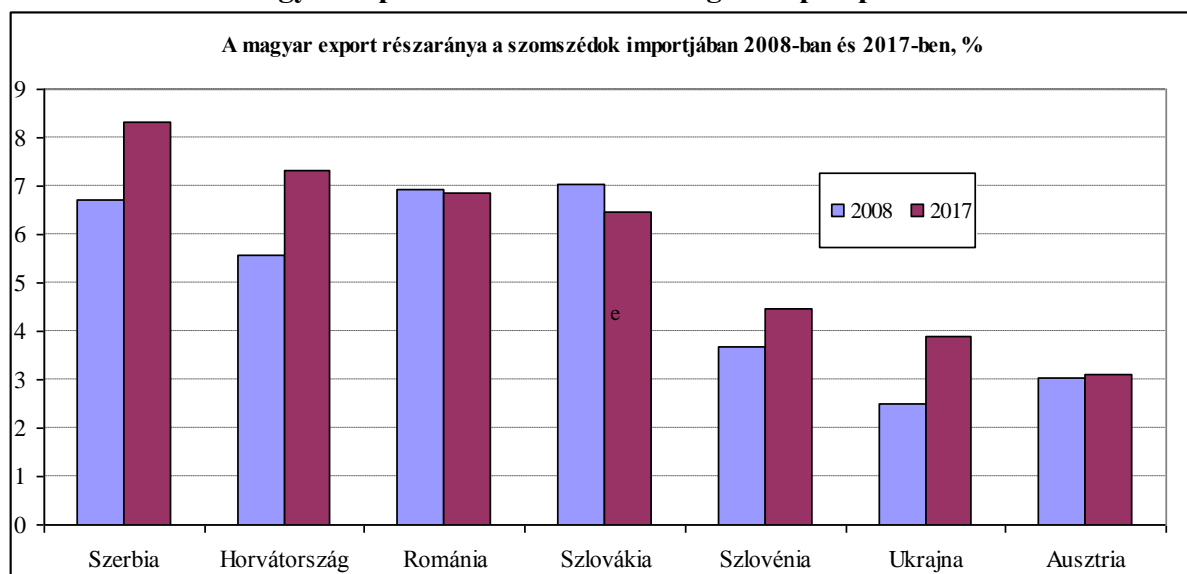
2.22. táblázat: A magyar export részaránya a szomszéd országok importjában, %

Importálók	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Szerbia	6,7	6,0	6,9	7,8	8,5	8,0	8,7	7,9	7,7	8,3
Horvátország	5,6	5,7	5,7	7,1	7,8	6,8	6,9	7,3	6,8	7,3
Románia	6,9	8,0	8,2	8,9	8,7	8,3	7,9	7,7	6,9	6,9
Szlovákia	7,0	7,5	7,9	8,5	7,9	7,1	6,8	6,8	6,7	6,5
Szlovénia	3,7	3,8	3,8	3,9	4,2	4,3	4,1	3,8	4,0	4,5
Ukrajna	2,5	2,8	3,2	2,7	2,7	3,4	3,9	3,7	3,9	3,9
Ausztria	3,0	2,8	3,1	3,4	3,5	3,3	3,4	3,1	3,1	3,1

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

A szomszédos országok import-piacán a magyar termékek pozíciója (2.22. táblázat és 2.11. ábra) inkább erősödött, mint gyengült: 2017-ben 2008-hoz viszonyítva a hét szomszédos ország importjából a magyar részesedés 12-2016-ban az előző öt országban emelkedett (Szerbia, Horvátország, Szlovénia, Ukrajna, Ausztria), Romániában változatlan maradt, Szlovákiában csökkent.

2.11. ábra: Magyar export a szomszédos országok importpiacán

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics alapján

A magyar export tendenciái összességükben megegyeztek az import globális tendenciáival, a szerkezeti eltolódások összhangban voltak a felvevőpiaci változásokkal. A magyar export nemcsak hosszabb távon, de az elmúlt néhány évben is (részben az ár- és árfolyamváltozásoknak köszönhetően) az importbővülést meghaladó exportnövekedést ért el a partnerországok többségében. A tradicionálisan – földrajzi, természeti és gazdaság-szerkezeti adottságokból következő – Európa-centrikus exportstruktúra nem változott ugyan nagymértékben, a kismértékű változások azonban általában pozitívak voltak, az erőteljesen bővülő felvevőpiaci lehetőségek kihasználását jelezték.

Pozitív, hogy a szomszédos országokba irányuló export a 2016. évi kis csökkenés után újra emelkedett 2017-ben. A szomszédos országok preferálása mellett érvek szólnak: ezek az országok a hazai piac természetes kiterjesztését jelentik, ahol nemcsak a tranzakciós költségek alacsonyabbak, de a sikeres üzlethez nélkülözhetetlen piacismeret is általában rendelkezésre áll (pl. a termékhez és az üzletkötéshez kapcsolódó helyi igények és követelmények, a kultúra, a szokások, nyelv ismerete). Ezekben az országokban, ahol a magyar exportálók már (érzékelhetően) jelen vannak, a piacok megtartása, nem beszélve bővítésükről, legalább annyira (sőt, inkább) támogatandó, mint távoli, egzotikus piaci rések, gyakran drága és időleges, megszerzése.

3.) A magyar export és import áruszerkezete, változó súlypontok

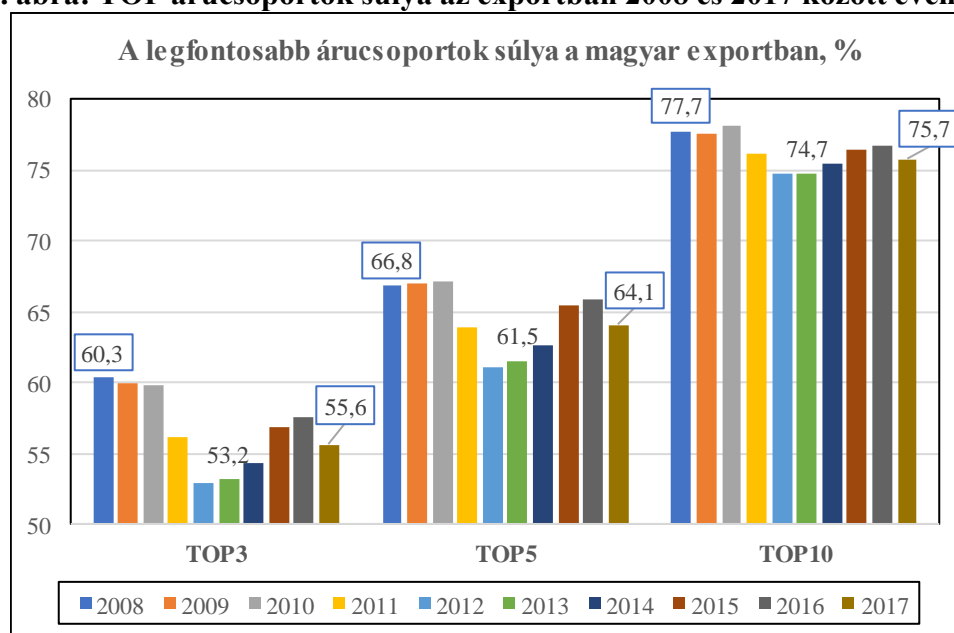
A harmadik fejezet a magyar kivitel áruszerkezeti sajátosságait vizsgálja, különös tekintettel a fontos termékcsoportok piaci részarányának változására és a termékszerkezet relációs különbségeire.

A teljes magyar exportban 2008 és 2017 között ugyanaz a három árucsoport, ugyanabban a sorrendben rendelkezett a legnagyobb részaránnyal:

- Elektromos gépek, berendezések, elektronikus készülékek és alkatrészeik (HS 85)
- Gépek és mechanikus berendezések és részeik, kazánok, nukleáris reaktorok (HS 84)
- Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével (HS 87).

A fenti három árucsoportot magában foglaló TOP3 részesedése az elmúlt tíz évben csökkent: 2008-ban 60,3, 2017-ben 55,6 százalék volt. Ugyancsak csökkent az elmúlt tíz év alatt a 2017-ben a TOP5-ben és a TOP10-ben szereplő termékcsoportok súlya is, az előbbieké 66,8 százalékról 64,1 százalékra, az utóbbiaké 77,7-ről 75,7 százalékra (3.1. ábra). A mélypontot a koncentrációt illetően 2012 jelentette, az utána következő éveket emelkedés jellemezte egészen 2017-ig, amikor a TOP-ok súlya az előző két évhez viszonyítva csökkent. A koncentráció mértéke egyetlen évben sem tekinthető kiemelkedően magasnak.

3.1. ábra: TOP árucsoportok súlya az exportban 2008 és 2017 között évente

A teljes exportot tekintve a 2008-ban még jelentős különbség a TOP3-as árucsoportok exportrészesedése között 2017-re lecsökkent. 2008-ban az elektromos és elektronikus gépek/eszközök/alkatrészek 29 százalékkal, a mechanikus gépek és berendezések 20 százalékkal, a gépjárművek és alkatrészeik 11 százalékkal részesedtek, a részarányok ugyanebben a sorrendben 2017-ben 20-18-17 százalékra változtak. Az átrendeződés az elektromos/elektronikus gépek/eszközök/alkatrészek árucsoporttól a gépjárművek és alkatrészeik árucsoporthoz a teljes tízéves periódust jellemezte. (3.1. táblázat)

3.1. táblázat: A tíz legnagyobb értékű árucsoport súlya magyar exportban, százalék

(árucsoportok sorrendje a 2017. év export szerint csökkenő)

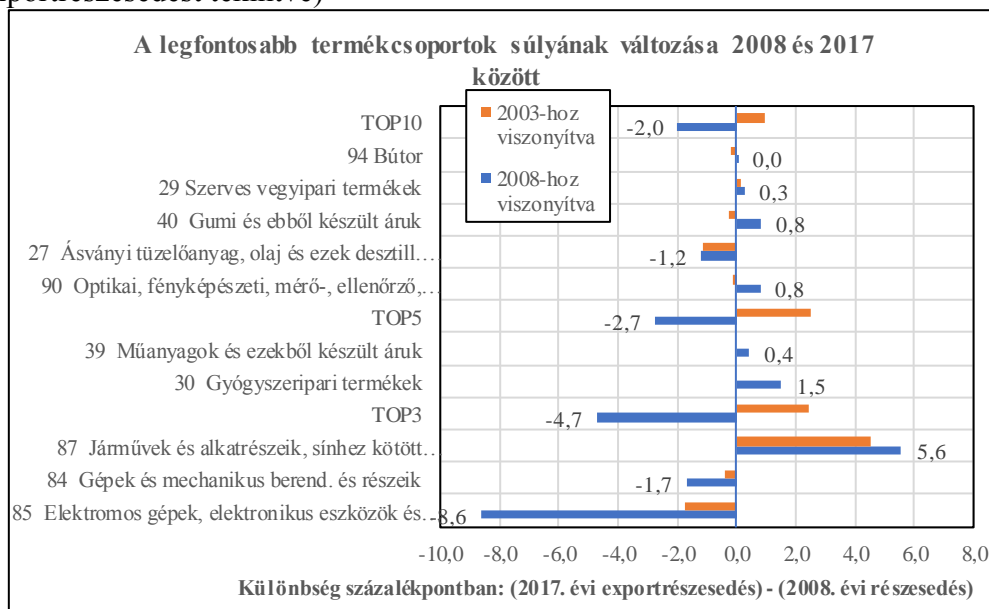
	Árucsoportok (HS2)	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
		Részesedés az összes exportból, százalék									
1	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	28,9	32,3	32,9	28,8	24,3	22,1	19,7	20,0	20,5	20,3
2	84 Gépek és mechanikus berend. és részeik	19,9	18,5	17,5	17,8	18,6	18,6	18,7	18,8	19,0	18,3
3	87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	11,4	9,2	9,4	9,4	9,9	12,5	15,8	18,0	18,0	17,0
	TOP3	60,3	59,9	59,8	56,1	52,9	53,2	54,3	56,8	57,5	55,6
4	30 Gyógyszeripari termékek	3,1	3,9	3,9	4,2	4,6	4,6	4,4	4,8	4,6	4,6
5	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	3,4	3,3	3,5	3,6	3,6	3,8	3,8	3,8	3,7	3,8
	TOP5	66,8	67	67,1	63,9	61,1	61,5	62,6	65,4	65,8	64,1
6	90 Optikai, mérő, ellenőrző, orvosi stb. műszerek	2,9	3,4	3,5	3,5	3,9	3,8	4,1	3,3	3,6	3,7
7	27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztill. term., bitumen	3,7	2,5	2,8	3,6	4,0	3,6	3,4	2,3	1,8	2,5
8	40 Gumi és ebből készült áruk	1,4	1,6	1,8	2,2	2,5	2,5	2,3	2,4	2,4	2,3
9	29 Szerves vegyipari termékek	1,4	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5	1,4	1,3	1,3	1,6
10	94 Bútor, világító eszközök, lakber. cikk, előregyártott épület	1,5	1,5	1,4	1,5	1,7	1,7	1,8	1,8	1,8	1,6
	TOP10	77,7	77,5	78,1	76,2	74,7	74,7	75,5	76,5	76,7	75,7

Forrás: ITC Trade Statistics

A százalékpontban mért változás a TOP3-as árucsoportok súlyában 2008-hoz mérve 2017-ben

- az elektromos/elektronikus gépek, berendezések esetében -8,6 százalékpont,
- a gépek és mechanikus berendezések csoportjánál -1,7 százalékpont,
- a gépjárművek és alkatrészeik esetében +5,6 százalékpont (3.1. táblázat és 3.2 ábra).

3.2. ábra: Változás a magyar export tíz legnagyobb értékű árucsoportjának részarányában (százalékpontos különbség a 2017. évi és a 2008. évi exportrészesedést tekintve)

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

A TOP10-ben a negyedik és tizedik hely között sorjázó árucsoportok közül (ahogyan a 3.2. ábra mutatja) 2017-ben 2008-hoz viszonyítva a teljes magyar kivitelben emelkedett

- a gyógyszeripari termékek (1,5 százalékponttal),
- a gumiipari áruk (0,8 százalékponttal),

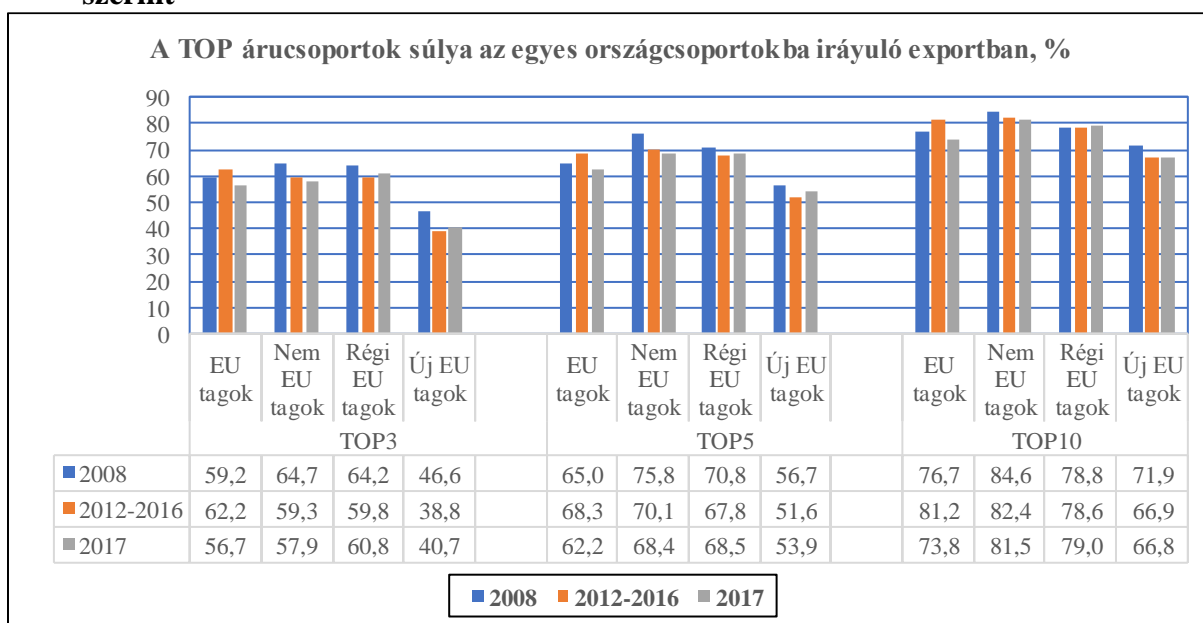
- az optikai stb. műszerek (0,8 százalékponttal)
- a műanyagtermékek (0,4 százalékponttal), valamint
- a szerves vegyipari termékek ((0,3 százalékponttal) súlya is.

Közülük 2013-hoz viszonyítva a gyógyszeripari, a műanyag és a szerves vegyipari termékek kivitelének súlya gyakorlatilag változatlan maradt, az optikai és a gumiipari termékeké kicsivel emelkedett (3.2. ábra).

3.1.) Az export árustruktúrája az intra- és extra-kivitelben, a régi és új EU tagállamokban

A 2008 és 2017 közötti években a magyar export mintegy négyötöde az Európai Unióba és egyötöde az Unión kívülre irányult. A megoszlás alapján feltételezhető, hogy az összes export és az Unióba irányuló kiszállítások áruszerkezete nem különbözik jelentős mértékben, relációs áruszerkezeti sajátossággal inkább egyes országcsoportokat összehasonlítva (régii és új EU tagországok, EU-n kívüli országok), illetve egyes országok árustruktúráját tekintve találkozhatunk.

3.2. ábra: A magyar exportban vezető árucsoportok súlya országcsoportok szerint

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

A magyar export áruszerkezete a vezető termékcsoporthoz arányán mérve nem volt extrém módon koncentrált egyik országcsoportban sem, és az elmúlt tíz évben csökkent. Az országcsoportok közül az új EU tagországokba kiszállított export kevésbé koncentrált, mint a régi tagországokba és az EU-n kívülre irányuló kivitel, azaz az export-áruszerkezete diverzifikáltabb. (3.2. ábra.)

A három legnagyobb exportértékkel rendelkező árucsoporthoz (TOP3) mind 2008-ban, mind 2017-ben és minden kiemelt országcsoportban (EU tagországok, régi EU tagországok, új EU tagországok, EU-n kívüli országok) ugyanazokat a gépipari termékköröket magukba foglaló

termékcsoportok tartoztak, sorrendjük azonban időben nem minden országcsoportban volt stabil. (3.2. táblázat.)

3.2. táblázat: A magyar export három legnagyobb értékű árucsoportja országcsoportok szerint, százalék (árucsoportok sorrendje a 2017. év export szerint csökkenő)

Ország-csoportok	Árucsoportok (HS2)	2008	2012-2016	2017
EU tag-országok	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészek	26,6	28,0	25,5
	84 Gépek és mechanikus berendezések és részek	19,9	20,9	19,1
	87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivétellel	12,7	13,3	12,2
	TOP3	59,2	62,2	56,7
Nem EU országok	87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivétellel	6,4	16,5	21,1
	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészek	38,2	23,4	19,4
	84 Gépek és mechanikus berendezések és részek	20,1	19,4	17,4
	TOP3	64,7	59,3	57,9
Régi EU tag-országok	84 Gépek és mechanikus berendezések és részek	22,8	21,7	21,3
	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészek	27,7	21,1	21,2
	87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivétellel	13,6	16,9	18,3
	TOP3	64,2	59,8	60,8
Új EU tag-országok	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészek	23,8	19,9	19,0
	84 Gépek és mechanikus berend. és részek	12,4	10,8	11,6
	87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivétellel	10,4	8,1	10,2
	TOP3	46,6	38,8	40,7

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

Az *Európai Unióba* irányuló exportban a három vezető termékcsoport egyikének súlya sem változott számottevő mértékben 2008 és 2017 között (mindhárom súlyában kismértékű csökkenés volt). A tagországokat régi és új tagokra bontva, a legnagyobb változást a *régi tagországok* esetében az elektromos és elektronikus eszközök/alkatrészek súlyának csökkenése és a járművek, járműalkatrészek súlyának növekedése jelentette, amelyet részben az európai (németországi) multinacionális autógyártók magyarországi termelésének felfutása, részben az elektronikai eszközök/alkatrészek termelésének (összeszerelésének) a feltörekvő országokba települése okozta.

Az *új EU tagállamok* körében a TOP3 árucsoportok sorrendje az export értéke alapján nem változott az elmúlt években (ahogyan az összes exportban s az EU-ba irányuló exportban sem), változatlanul az elektromos gépek és elektronikus eszközök/alkatrészek kivételének értéke a legmagasabb, súlya azonban a vezető pozícióban csökkent (-4,8 százalékponttal tíz év alatt), helyzete ugyanakkor az elmúlt néhány évben stabilizálódott, sőt, némileg erősödött. (Részesevése 2017-ben a 2012-2016 évek átlagához képest emelkedett).

A legnagyobb változás a TOP3 termékcsoportban a *nem EU tagországok* körében volt: A 'Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivétellel' árucsoport részesevése az EU-n kívülre irányuló exportból 2008-ban 6,4 százalékot, 2012-2016 között 16,2 százalékot, 2017-ben 21,2 százalékot tett ki. Ezzel a 2008. évi harmadik helyről 2012-2016 átlagában a másodikra, 2017-ben pedig az első helyre került. A vizsgált tíz év alatt az elektromos/elektronikus gépek/eszközök/alkatrészek aránya durván feleződött (38,2-ről 19,4 százalékra csökkent). A 'Gépek és mechanikus berendezések és részek' részesevéseben ezen évek alatt csak kisméretű csökkenés volt.

A tíz legnagyobb értékű termékcsoporthoz (TOP10) összetétele, a vezető három termékcsoporthoz azonossága mellett, néhány esetben számottevően különbözött a régi és az új EU tagoknál, valamint az EU-n kívüli országok csoportjánál. (3.3. táblázat.)

3.3. táblázat: Az országcsoportok TOP10-es termékcsoporthoz és részesedésük az adott országcsoportba irányuló kivitelben, százalék
(zárójelben részesedés az országcsoportba irányuló exportból 2008-ban, 2013-ban és 2017-ben)

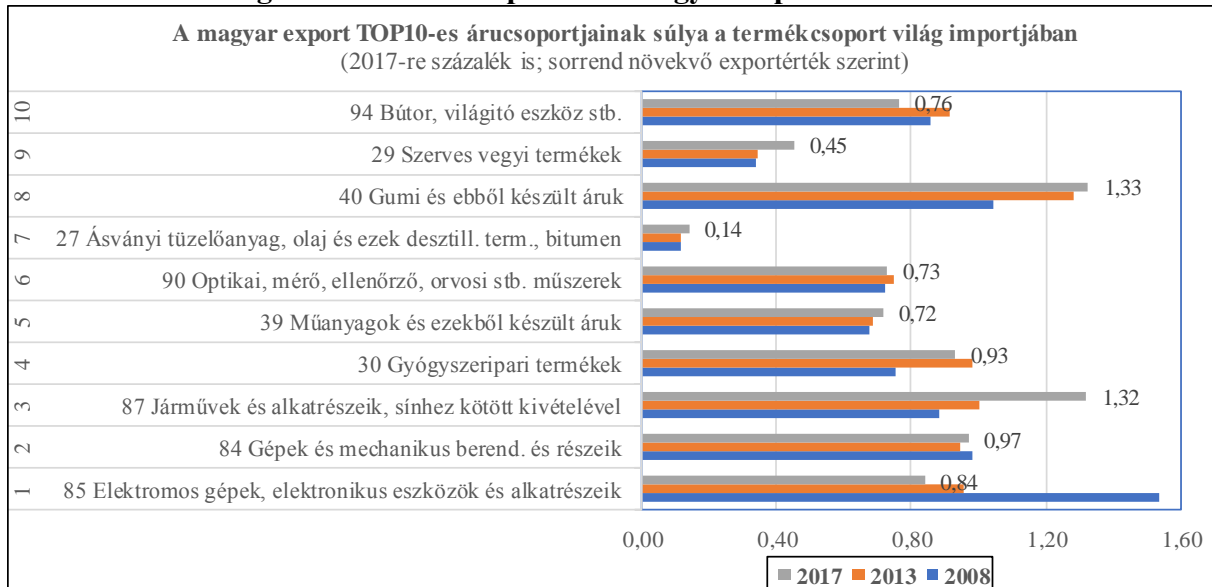
	Régi EU tagországok	Új EU tagországok	Nem EU országok
2 Élelmezési célra alkalmas hús, belsőség			X (1,1;1,4;1,3)
10 Gabonafélék	X (1,4;1,7;1,7)	X (3,1;2,2;1,7)	
27 Ásványi tüzelőanyag, olaj, desztillált termékek		X (5,8;8,4;5,0)	X (5,0;4,2;4,2)
29 Szerves vegyi anyagok			X (2,0;2,3;3,0)
30 Gyógyszeripari termékek	X (1,3;2,2;2,9)	X (4,7;6,4;7,1)	X (6,2;8,3;6,3)
39 Műanyagok és ezekből készült áruk	X (2,7;3,2;3,2)	X (5,4;5,8;6,0)	X (3,1;3,3;3,3)
40 Gumi és ebből készült áruk	X (1,5;2,8;2,6)	X (1,5;2,2;1,9)	X (1,0;2,1;1,7)
72 Vas és acél		X (3,7;3,1;2,6)	
73 Vas- és acélárúk	X (1,7;1,8;1,5)		
76 Alumínium és ebből készült áruk		X (1,1;1,4;1,7)	
84 Gépek és mechanikus berend. és részek	X (22,8;21,6;21,3)	X (12,4;10,1;11,6)	X (20,1;20,2;17,4)
85 Elektromos/elektronikus eszköz/alkatrész	X (27,7;21,7;21,2)	X (23,8;19,6;19,0)	X (38,2; 25,5;19,2)
87 Járművek és alkatrészeik (nem sínhez kötött)	X (13,6;14,6;18,3)	X (10,4;7,2;10,2)	X (6,4;12,7;21,1)
90 Optikai, fényképezési stb. műszerek	X (3,9;5,1;4,5)		X (1,6;3,1;3,8)
94 Bútor, világítóeszköz, lakberendezési cikk	X (2,1;2,3;1,8)		

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

Az EU két országcsoportjába és a nem EU országokba szállított exportban a TOP10-be 2017-ben összesen 15 termékcsoporthoz tartozott, amiből már következik, hogy a TOP10 termékcsoporthoz szerkezete nem volt kifejezetten országcsoport-specifikus az elmúlt évben sem. A lehetséges harmincből mindösszesen öt olyan árucsoporttal találkoztunk, amely csak egyik országcsoportban volt TOP10-es, ezt jelöltük a 3.3. táblázatban *sárga* színnel. A vezető három termékcsoporthoz mellett még három, nevezetesen a gyógyszerek, a műanyagok és a gumitermékek szerepeltek mindhárom vizsgált országcsoportnál. (3.3. táblázat, *türkizkék* színezés.) Olyan termékcsoporthoz, amelyből árut csak nem EU tagországba szállítottak és az Unióba nem, kettő volt 2017-ben: a hús és belsőség, valamint a szerves vegyi termékek. (3.3. táblázat, *aláhúzással* jelöltük.)

A magyar export 2017-ben összességében - éppúgy, mint az előző évben - 0,64 százalékot hasított ki a világmportból. (2013-ban az arány 0,57 százalék volt.) Ha a fontos termékcsoporthoz magyar exportját a világmportjukhoz mértük, 2017-ben – főképpen a magyar kivitel relatíve alacsony értéke következtében – a részesedések egyetlen esetben sem érték el a másfél százalékot: a maximumot a gumi és gumitermékek 1,33 százalékos részaránya jelentette, amelyet hajszálnyival lemaradva követett a járművek és alkatrészek árucsoportja 1,32 százalékos aránnyal. (3.4. ábra.) Pozitív, hogy a 2008-2013-2017 évek arányszámait alapján mindkét árucsoport folyamatosan növelni tudta súlyát.

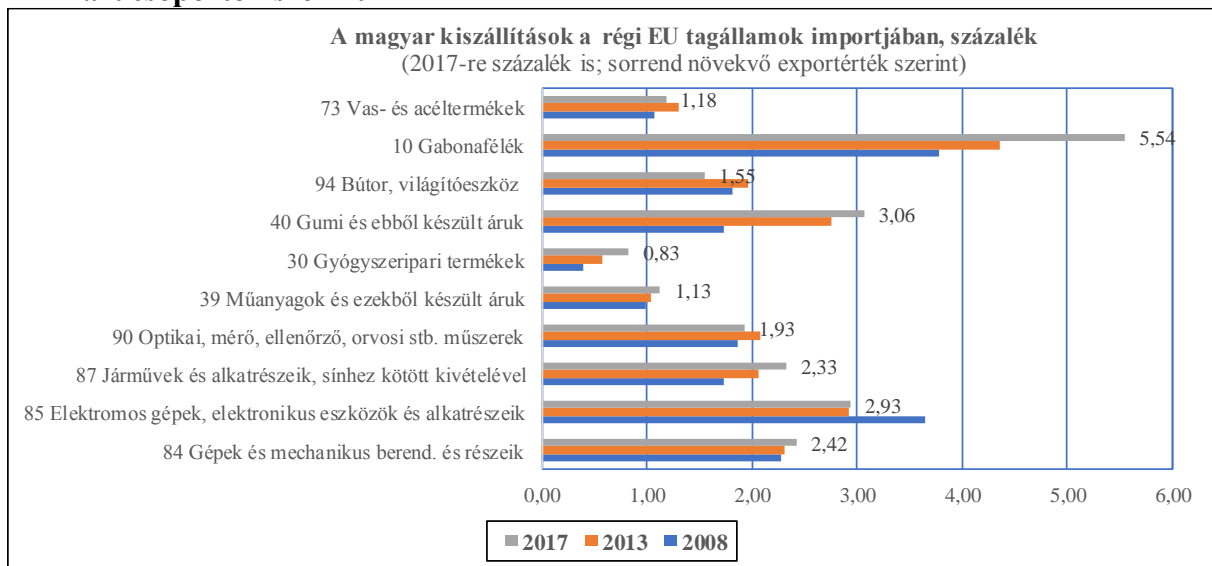
3.4. ábra: Legfontosabb árucsoportok a magyar exportban

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

A TOP10-es termékkörök közül az átlagos részarányt, a 0,64 százalékot csak a (nem meglepő módon) az ásványi tüzelőanyagok és termékeik (0,14 százalék), illetve a bútorok (és egyebek, meglehetősen vegyes) árucsoportja (0,45 százalék) nem érte el. A súlyvesztésben, mint az az exportadatok alapján várható volt, az elektromos/elektronikus gépek/eszközök/alkatrészek volt az elmúlt tíz évben a rekorder: a 2008. évi 1,6 százalékos részesedése a világimportból 2017-re 0,84 százalékra esett vissza.

3.5. ábra: A magyar kiszállítások a régi EU országok importjában árucsoportok szerint

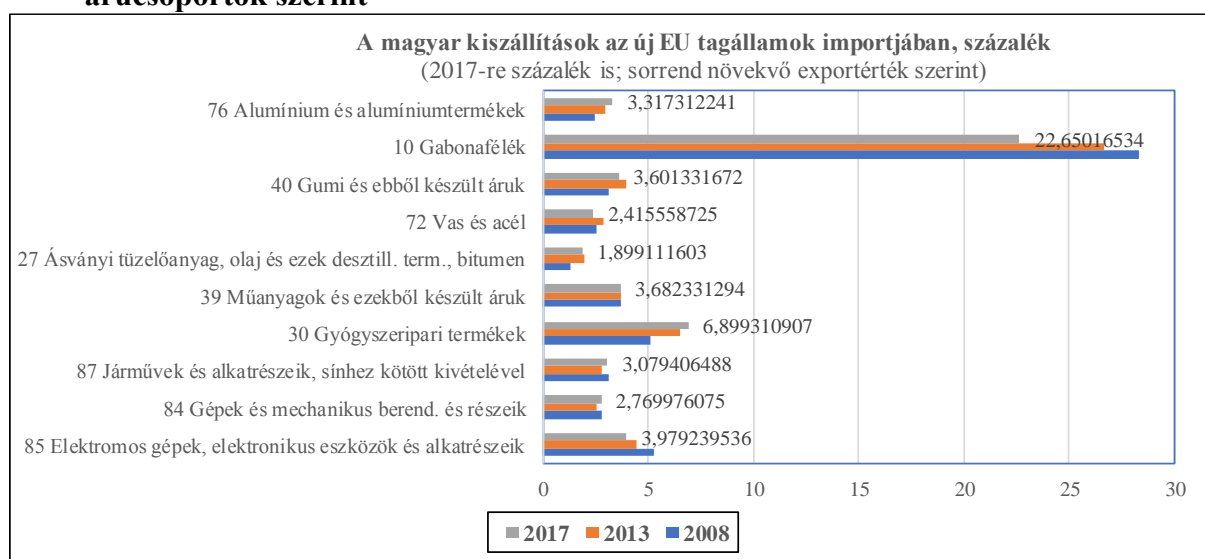

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

A magyar export részpiaci szereplését mutató ábrák szerint (3.5, 3.6. és 3.7. ábra), a felvevő országcsoporthoz adott importpiaci szegmensének nagyságától is függően, a magyar kivitel felvevőpiaci részaránya meglehetősen differenciált volt.

A régi EU tagállamokba irányuló kiszállításokban a TOP10-be tartozó árucsoportok közül 2017-ben (hasonlóan a korábbi évekhez) ugyanannak a háromnak volt a legmagasabb az importpiaci részesedése: gabonafélék (5,5 százalék), gumitermékek (3,1 százalék), elektromos és elektronikus gépek/eszközök (2,9 százalék). Az előbbieket közül az első két árucsoport, valamint a gyógyszerek és a járművek és alkatrészeik az elmúlt 3-4 évben számottevően erősíteni tudták importpiaci pozíciójukat. (3.5. táblázat.) Összességében is erősödött a magyar kiszállítások jelenléte a régi EU országok importpiacán: a 2008. évi 1,15 százalékról 2013-ra 1,23 százalékra emelkedett, 2017-ben pedig 1,34 százalékot ért el a magyar kiszállítások részesedése.

3.6. ábra: A magyar kiszállítások az új EU országok importjában árucsoportok szerint

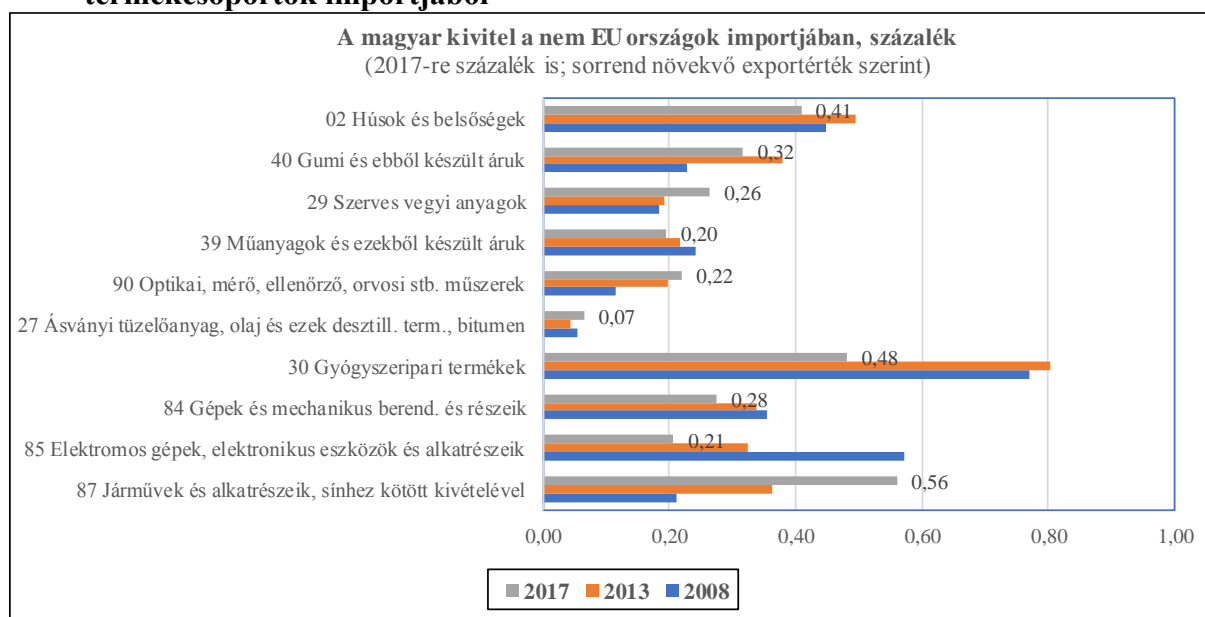

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

Az új tagállamok importpiacán messze a legnagyobb részesedéssel a gabonafélék rendelkeztek az egész tízéves periódust tekintve (2017-ben 23 százalék). A második legmagasabb részesedés 2013-ban és 2017-ben is a gyógyszeripari termékekhez tartozott (6,5, illetve 6,9 százalék). A harmadik helyen az elektromos/elektronikus gépek/eszközök szerepeltek 2017-ben (4 százalék), majd a műanyagok (3,7 százalék) és a gumitermékek (3,6 százalék) következtek. Az utóbbi három termékcsoporthoz importpiaci pozíciója 2013-hoz képest valamelyest romlott. A tíz árucsoportból hat részesedése 2013-hoz viszonyítva 2017-ben csökkent, és csak négyé növekedett. (3.6. ábra.) Az összes magyar kiszállítás az új tagállamok teljes importjából 2013-ban 3,19, 2017-ben 3,16 százalékkal részesedett.

A nem EU országok importpiacán a magyar export a 2008. évi 0,21 százalék után 2013-ban és 2017-ben is 0,19 százalékot tett ki. A legmagasabb részesedésért három termékcsoporthoz versengett az elmúlt három évben: 2013-ban még a gyógyszerek rendelkeztek a legnagyobb részesedéssel (0,80 százalék), majd a húsok következtek (0,49 százalék). 2017-ben a járművek és alkatrészeik rendelkeztek a legmagasabb piaci részesedéssel (0,56 százalék a 2013. évi 0,36 után), a másik két termékcsoporthoz piaci pozíciója viszont gyengült, a gyógyszerek 0,48, a húsok és belsőségek 0,41 százalékot értek el (3.7. ábra). A járművek és alkatrészek látványos előretörését főképpen a VW vállalatcsoport tagjai közötti szállítások magyarázzák.

3.7. ábra: A magyar kivitel a nem EU tagországokban, részesedések a termékcsoportok importjából

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

A makroszinten fontos árucsoportok mellett léteznek a magyar exportban kisebb exportértékkel rendelkező árucsoportok, amelyek az importpiaci részesedés alapján az élbolyban vannak. A 2017-re vonatkozó *importrészesedés alapján rangsorolt TOP10-be* tartozó termékcsoportok a következők:

3.4. táblázat: A legnagyobb importpiaci részesedéssel rendelkező árucsoportok, százalék

		Árucsoportok	2008	2013	2014	2015	2016	2017
1	'01	Élőállatok	1,86	1,94	1,63	1,57	1,78	1,62
2	'10	Gabonaélék	1,57	1,34	1,26	1,38	1,31	1,57
3	'40	Gumi és gumitermékek	0,95	1,28	1,29	1,35	1,43	1,33
4	'87	Járművek és járműalkatrészek	1,00	1,00	1,28	1,36	1,37	1,32
5	'23	Állati takarmány, élelmiszeripari melléktermékek	1,03	1,14	1,17	1,19	1,24	1,29
6	'86	Sínhez kötött járművek, alkatrészek	1,32	1,29	1,42	1,22	1,32	1,29
7	'96	Különböző (nem besorolt) feldolgozott termékek	0,20	1,22	1,28	1,17	1,19	1,20
8	'69	Kerámiatermékek	1,23	1,13	1,14	1,09	1,14	1,07
9	'70	Üveg és üvegáru	0,94	1,05	1,09	1,00	1,03	1,04
10	'20	Zöldség- és gyümölcskészítmények	1,33	1,16	1,14	0,92	0,94	0,97

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

A világimportból a legmagasabb részesedéssel rendelkező tíz termékcsoportból kettő, a gumi és gumitermékek, valamint a járművek és alkatrészek, amelyek az exportérték szerint a magyar export legfontosabb termékcsoportjai közé tartoztak, a magyarországi autóipar izmosodását tükrözték, részesedésük a világimportból 2008-ban együtt 1,95 százalék volt, 2017-ben már 2,65 százalék. (3.4. táblázat, *sárga színű sorok*). A legtöbb, tízből négy árucsoport az agrártermeléshez és élelmiszeriparhoz tartozik (élőállat, gabona, feldolgozott állati takarmány, zöldség- és gyümölcskészítmény), mellettük a sínhez kötött termékek, a kerámiatermékek, valamint az üveg és üvegtermékek kivitele rendelkezett relatíve erős pozícióval. A nem

autógyártáshoz kapcsolódó termékek kivitelének importpiaci részesedése 2008-2017 között, kisebb hullámokkal, meglehetősen stabil volt.

A magyar export legfontosabb öt felvevőpiaca között 2017-ben három régi (Németország, Olaszország, Ausztria) és két új EU tagállam (Románia, Szlovákia) szerepelt. Az öt országba 2017-ben a magyar export 47 százaléka került, éppen annyi, mint öt évvel korábban ugyan ezekbe az országokba, amelyek akkor is a TOP5-ben szerepeltek.

3.5. táblázat: A Németországba (DE) irányuló magyar export 2017-ben legfontosabb 10 árucsoportjának néhány mutatószáma

Árucsoportok a 2017. évi export értéke szerint csökkenő sorrendben

*	Árucsoportok kódja és (rövidített) megnevezése	Árucsoport részesedése az DE-be menő összes magyar exportból			Az DE-be menő export részesedése az árucsoport összes magyar exportjából			Részesedés az árucsoport összes német importjából, %		
		2013	2017	**	2013	2017	**	2013	2017	**
		%			%			%		
		%			%			%		
1	84 Gépek és mechanikus berend. és részeik	26,1	22,9	-3,3	36,3	34,3	-2,0	5,1	4,7	-0,4
2	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészek	20,4	22,8	2,4	23,9	30,7	6,8	4,4	4,8	0,4
3	87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	16,7	21,8	5,1	34,5	35,0	0,5	4,8	5,4	0,6
4	90 Optikai, precíziós, orvosi stb. műszerek	6,5	6,0	-0,6	44,2	44,3	0,1	4,9	4,5	-0,4
5	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	2,7	2,6	0,0	18,0	18,8	0,8	1,7	1,8	0,1
6	94 Bútor, világító eszközök., m. n. e. lakberendezési cikk, előregyártott. épület	3,3	2,2	-1,1	48,9	38,0	-10,9	4,9	3,3	-1,6
7	40 Gumi és ebből készült áruk	2,5	2,1	-0,4	25,2	25,4	0,3	3,9	4,0	0,1
8	73 Vas- és acélárak	2,0	1,7	-0,2	33,1	33,2	0,1	2,4	2,3	-0,1
9	76 Alumínium és ebből készült áruk	1,5	1,4	-0,1	30,1	29,7	-0,4	2,5	2,4	-0,1
10	30 Gyógyszeripari termékek	1,5	1,4	-0,1	8,3	8,3	0,0	0,9	0,8	-0,1
	TOP10	83,1	84,9	1,8						
	Magyar export Németországba	100,0	100,0		25,8	27,3	1,5	2,3	2,6	0,3

* Az árucsoport 2017. évi exportértékének megfelelő rangszám (a legnagyobb érték=1)

** Időbeni változás a mutatóban: (2017. évi mutatószám) – (2013. évi mutatószám), százalékpont

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics adatai alapján

Németországba, a fő magyar exportpiacra irányuló kiszállításokban, éppúgy, ahogyan az összes exportban és az EU15-be irányuló exportban, 2013-ban és 2017-ben egyaránt a 84, 85, 87-es árucsoportok, a hagyományosan gépiparinak tekintett termékkörök szerepeltek az első három helyen. (3.5. táblázat.) A TOP3-on belül az árucsoportok súlya az elmúlt években változott: a német autógyárak magyarországi fejlesztéseinek köszönhetően a közúti járművek exportjának részesedése a Németországba irányuló exportban a 2013. évi 16,7 százalékról 2017-re 21,8 százalékra növekedett. Párhuzamosan a vezető gépipari árucsoport (HS84) súlya valamelyest csökkent, a különbség a három árucsoport részaránya között csaknem teljesen kiegyenlítődött, együttes pozíciójuk pedig tovább erősödött. A koncentráció a TOP10 árucsoportokat tekintve is emelkedett kissé: míg 2013-ban az export 83,1 százalékát, addig 2017-ben 84,9 százalékát tették ki. A változás +1,8 százalékpont szemben a TOP3 +4,2 százalékpontjával. A TOP10-ben, a három kiemelkedő és növekvő súlyú árucsoport után

sorjázók közül a műanyagok és műanyagtermékek részesedése az exportból többé-kevésbé változatlan maradt, a többieké kismértékben csökkent. (3.5. táblázat, 1-3. oszlopok.)

A német felvevőpiac 2017-ben csak a gyógyszeripari kiszállítók számára nem volt kiemelkedően fontos („csak” fontos – 8,3 százalék az árucsoport exportjából), a következő legalacsonyabb részesedés a műanyagoké már 18,8 százalék – a legmagasabb pedig 44,3 százalék volt a optikai/orvosi stb. műszerek esetében. A német piac jelentősége a bútorok, lakberendezési tárgyak exportőrei számára 2013 és 2017 között jelentősen (-11 százalékpont), az alumíniumtermékek kiszállítói számára kicsit (-0,4 százalékpont) visszaesett, a többi árucsoport szállítói számára ugyanakkor kismértékben tovább emelkedett. (3.5. táblázat, 4-6. oszlopok.)

A német importban a közúti járművek és alkatrészek magyar szállításainak részaránya 2013 és 2017 között 4,8 százalékról 5,4 százalékra növekedett, és kismértékben emelkedett az elektromos/elektronikus gépek/alkatrészek, valamint a műanyagtermékek és a gumiipari termékek importpiaci részesedése is. (3.5. táblázat, 7-9. oszlopok.) A teljes német importból a magyar szállítások 2017-ben 2,6 százalékot tettek ki, amely 0,3 százalékpontos emelkedés 2013-hoz viszonyítva.

A **Romániába irányuló kivitelben** a többi árucsoporthoz képest magas részarányal az elektromos gépek és elektronikus eszközök rendelkeztek: 2013-ban 17,6 százalékkal, 2017-ben 16,0 százalékkal. A többi TOP10-es árucsoport súlya 2017-ben 2,5 százalék és 7,6 százalék között mozgott. A TOP3 termékcsoporthoz 2017-ben a magyar exportból csak 31 százalékkal részesedett, a TOP5 41 százalékkal, míg a TOP10 termékcsoporthoz 63 százalékkal. A mutatók meglehetősen diverzifikált exportszerkezetet tükröznek.

A hagyományos értelemben gépiparinak tekintett termékkörök (84, 85, 87-es árucsoportok) mellett 2017-ben jelentős pozíciója volt a Romániába szállított magyar exportban az ásványolajipari termékeknek, a gyógyszereknek és a műanyagoknak, valamint a mezőgazdasági-élelmiszeripari termékeknek (utóbbiak a 2-es, 10-es, 23-as termékcsoporthoz), amelyek a magyar exportból együtt 9,3%-kal részesedtek. (3.6. táblázat, 1-3 oszlopok.)

A román piac különösen az agrártermékek és az ásványolajipari termékek (MOL) számára volt fontos az elmúlt öt évben, de jelentős az alumíniumtermékek gyártása, a gyógyszeripar és a műanyagipar számára is. Az utóbbi két árucsoport esetében azonban, csökkent a román felvevőpiac súlya az árucsoport összes exportjában. Összességében a román piac jelentősége egy-egy árucsoport kiszállításában öt-öt termékcsoporthoz növekedett, illetve csökkent (3.6. táblázat, 4-6 oszlopok.)

3.6. táblázat: A Romániába (RO) irányuló magyar export 2017-ben legfontosabb 10 árucsoportjának néhány mutatószáma

Árucsoportok a 2017. évi export értéke szerint csökkenő sorrendben

*	Árucsoportok kódja és (rövidített) megnevezése	Árucsoport részesedése a RO-ba menő összes magyar exportból			A RO-ba menő export részesedése az árucsoport összes magyar exportjából			Részesedés az árucsoport összes román importjából, %		
		2013	2017	**	2013	2017	**	2013	2017	**
		%			%			%		
1	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészek	17,6	16,0	-1,6	4,5	4,1	-0,5	9,6	7,1	-2,5

*	Árucsoportok kódja és (rövidített) megnevezése	Árucsoport részesedése a RO-ba menő összes magyar exportból			A RO-ba menő export részesedése az árucsoport összes magyar exportjából			Részeseedés az árucsoport összes román importjából, %		
		2013	2017	**	2013	2017	**	2013	2017	**
		%			%			%		
2	27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékek	15,7	7,6	-8,1	24,6	15,7	-8,9	13,2	8,0	-5,3
3	84 Gépek és mechanikus berend. és részek	5,8	7,4	1,6	1,8	2,1	0,3	3,9	4,1	0,2
4	30 Gyógyszeripari termékek	7,9	7,0	-0,9	9,8	7,9	-1,9	13,7	12,4	-1,3
5	87 Járművek és alkatrészek, sínhez kötött kivételével	4,1	6,7	2,6	1,8	2,0	0,2	4,6	5,0	0,4
6	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	6,1	6,2	0,2	9,0	8,4	-0,6	9,6	7,9	-1,8
7	10 Gabonafélék	4,4	4,1	-0,3	15,5	14,0	-1,5	61,8	48,9	-12,9
8	23 Az élelmiszeripi melléktermék, készített állati takarmány	2,3	2,7	0,4	14,9	16,9	2,0	28,6	31,4	2,8
9	2 Élelmezési célra alkalmas hús, belsőség	2,5	2,5	0,0	12,1	13,4	1,3	23,8	16,9	-6,9
10	76 Alumínium és ebből készült áruk	2,0	2,5	0,5	8,5	9,7	1,2	13,5	13,4	-0,1
	TOP10	68,4	62,8	-5,6						
	Magyar export Romániába	100,0	100,0		5,7	5,2	-0,5	8,3	6,9	-1,4

* Az árucsoport 2017. évi exportértékének megfelelő rangszám (a legnagyobb érték=1)

** Időbeni változás a mutatóban: (2017. évi mutatószám) – (2013. évi mutatószám), százalékpont

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics adatai alapján

A TOP10 termékcsoportok importpiaci részesedése Romániában nemcsak összességében (a 2013. évi 8,3 százalékról 2017-ben 6,9 százalékra, de az árucsoportok többségét tekintve is csökkent – a tízből hét esetben. A kivétel az élelmiszeripari melléktermékek és a gépek, mechanikus berendezések, valamint a járművek és alkatrészek voltak, ahol a részesedés a román importból növekedett 2017-ben 2013-hoz viszonyítva. Különösen jelentős volt a csökkenés az öt évvel azelőttihez az időjárás-függő gabonaexportban: a magyar szállítások részesedése a román gabonaimportból a 2013. évi 62 százalékról 2017-ben 32 százalékra csökkent. (3.6. táblázat, 7-9 oszlopok.)

Az **Olaszországba irányuló** kivitel diverzifikáltabb a Németországba irányulónál: mind a TOP3-as, mind a TOP10-es árucsoportok részesedése alacsonyabb volt 2013-ban és 2017-ben, mint a Németországba irányuló exportban: 2017-ben az említés sorrendjében az Olaszországba értékesített kivitelben 41 és 73 százalék, míg Németország esetében 68 és 85 százalék. A TOP3 közé azonban ugyanazok az árucsoportok tartoztak mindkét országban (HS84, 85, 87). (3.7. táblázat, 1-3 oszlopok.)

Az olasz piac különösen fontosnak mutatkozott – 2013-ban és 2017-ben egyaránt – a gabonaexport, a faipari termékek, valamint a vas és acélexport számára. Az olasz szállítások súlya a magyar exportban az elmúlt öt évben négy árucsoportban emelkedett: a gépek és mechanikus berendezések, a gabonaszállítások, a gyógyszeripari termékek és a műanyagtermékek szállítóinak az olasz piac kicsit fontosabbá vált, míg a többi árucsoportban csökkent az Olaszországba irányuló export részaránya a termékcsoportok összes kiszállításában. (3.7. táblázat, 4-6 oszlopok.)

3.7. táblázat: Az Olaszországba (IT) irányuló magyar export 2017-ben legfontosabb 10 árucsoportjának néhány mutatószáma

Árucsoportok a 2017. évi export értéke szerint csökkenő sorrendben

*	Árucsoportok kódja és (rövidített) megnevezése	Árucsoport részesedése az IT-ba menő összes magyar exportból			Az IT-ba menő export részesedése az árucsoport összes magyar exportjából			Részesezés az árucsoport összes olasz importjából, %		
		2013	2017	**	2013	2017	**	2013	2017	**
		%			%			%		
1	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészek.	19,5	16,2	-3,4	4,2	4,1	-0,1	3,1	2,7	-0,3
2	87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	12,7	14,0	1,3	4,8	4,2	-0,6	2,0	1,7	-0,3
3	84 Gépek és mechanikus berend. és részek	8,4	10,6	2,3	2,1	3,0	0,9	1,1	1,4	0,3
4	10 Gabonafélék	8,1	9,6	1,6	23,7	32,2	8,6	11,3	17,3	6,0
5	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	6,4	6,2	-0,2	8,0	8,3	0,3	1,6	1,8	0,1
6	30 Gyógyszeripari termékek	3,5	5,0	1,5	3,6	5,5	1,9	0,8	1,2	0,4
7	72 Vas és acél	5,1	3,8	-1,2	15,7	14,5	-1,2	1,4	1,2	-0,2
8	29 Szerves vegyi anyagok	3,3	2,8	-0,5	10,3	8,7	-1,6	0,9	1,2	0,3
9	40 Gumi és ebből készült áruk	3,1	2,4	-0,8	5,9	5,4	-0,5	2,9	2,7	-0,2
10	44 Fa és faipari termékek, faszén	2,5	2,2	-0,3	16,6	16,4	-0,1	2,7	2,9	0,1
	TOP10	72,7	72,9	0,2						
	Magyar export Olaszországba	100,0	100,0		4,7	5,1	0,4	1,1	1,3	0,2

* Az árucsoport 2017. évi exportértékének megfelelő rangszám (a legnagyobb érték=1)

** Időbeni változás a mutatóban: (2017. évi mutatószám) – (2013. évi mutatószám), százalékpont

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics adatai alapján

A teljes olasz importból a magyar kivitel 2017-ben 1,3%-kal részesedett, ami 0,2 százalékponttal magasabb a 2013. évinél. A TOP10-es árucsoportok közül négy árucsoport (elektromos/elektronikus gépek/eszközök, járművek és alkatrészeik, gumi és gumitermékek, valamint a vas és acélárak) importpiaci részesedése csökkent, a többi hat TOP10-es árucsoporté viszont, általában néhány tized-százalékponttal, emelkedett 2017-ben 2013-hoz viszonyítva – kivétel a gabonafélék, amelyek importpiaci részesedése a 2013. évi 11,3 százalékról 17,3 százalékra emelkedett. (3.7. táblázat, 7-9 oszlopok.)

Az összes magyar exportból Ausztria 2013-ban 5,6 százalékkal, 2017-ben 4,8 százalékkal részesedett, azaz a magyar exportban kicsit csökkent a fontossága, ugyanakkor a magyar részesedés is csökkent az osztrák importból 3,3 százalékról 3,1 százalékra. (3.8. táblázat.)

Az Ausztriába irányuló magyar kivitelben - 2013-ban és 2017-ben egyaránt – kizárólag ún. gépipari termékkörök tartoztak a TOP-ba (HS84, 85, 87 árucsoportok, 3.8. táblázat, 1-3. oszlopok). Részesedésük nem különbözött számottevően, mindháromé mindkét évben a 10-15 százalékos sávban mozgott. Ez a viszonylag alacsony súly (TOP3 2013-ban 35, 2017-ben 36 százalék) azt is jelenti, hogy a magyar kiszállítások Ausztriába sokkal kevésbé koncentráltak a vezető árucsoportokba, mint például Németországba irányuló magyar kiszállításokban, de a másik három vizsgált országban is csak Románia esetében volt alacsonyabb a TOP3 részesedés. A Németországba irányuló magyar kivitelben például a 10. legnagyobb árucsoport 2017-ban 1,4 százalékkal részesedett az összes magyar kivitelből, míg ugyanez az arányszám Ausztria esetében 2,6 százalék volt.

3.8. táblázat: Az Ausztriába (AT) irányuló magyar export 2017-ben legfontosabb 10 árucsoportjának néhány mutatószáma

Árucsoportok a 2017. évi export értéke szerint csökkenő sorrendben

*	Árucsoportok kódja és (rövidített) megnevezése	Árucsoport részesedése az AT-ba menő összes magyar exportból			Az AT-ba menő export részesedése az árucsoport összes magyar exportjából			Részesezés az árucsoport összes osztrák importjából, %		
		2013	2017	**	2013	2017	**	2013	2017	**
		%			%			%		
1	84 Gépek és mechanikus berend. és részeik	14,3	12,8	-1,5	4,3	3,4	-0,9	3,7	3,1	-0,7
2	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alk.	10,3	12,3	2,1	2,6	2,9	0,3	3,1	3,3	0,2
3	87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	10,9	11,2	0,3	4,9	3,2	-1,7	3,7	3,1	-0,6
4	27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékek	9,3	6,6	-2,7	14,4	12,9	-1,5	2,9	3,0	0,1
5	72 Vas és acél	2,9	4,6	1,8	10,4	16,5	6,1	4,1	5,7	1,6
6	40 Gumi és ebből készült áruk	3,0	4,0	1,0	6,7	8,6	1,9	9,8	13,7	3,9
7	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	3,4	3,8	0,4	4,9	4,8	-0,2	2,5	2,7	0,2
8	10 Gabonafélék	3,2	3,7	0,5	11,0	11,8	0,8	31,2	37,9	6,6
9	73 Vas- és acélárúk	4,2	3,6	-0,6	15,1	12,2	-2,9	5,0	4,0	-1,0
10	44 Fa és faipari termékek, faszén	3,1	2,6	-0,5	24,1	18,4	-5,6	5,9	4,6	-1,3
	TOP10	64,5	65,2	0,7						
	Magyar export Ausztriába	100,0	100,0		5,6	4,8	-0,7	3,3	3,1	-0,2

* Az árucsoport 2017. évi exportértékének megfelelő rangszám (a legnagyobb érték=1)

** Időbeni változás a mutatóban: (2017. évi mutatószám) – (2013. évi mutatószám), százalékpont

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics adatai alapján

A tíz legnagyobb árucsoportot tekintve az osztrák reláció 2017-ben két árucsoport esetében részesedett 15 százalék felett a termékcsoport magyar exportjából (fa- és faipari termékek, valamint vas és acél) és négy esetben 10 és 15 százalék között (az ásványi tüzelőanyag és termékei, a vas- és acél, a gabonafélék, a vas és acélárúk). Mint a felsorolás mutatja, Ausztria, mint felvevőpiac számos termelő ágazat számára igen fontos, a TOP3 árucsoportjai számára viszont az osztrák piac kevésbé jelentős. (3.8. táblázat, 4-6. oszlopok.)

Az osztrák importban a magyar szállításoknak kiemelkedő súlya a gabonaféléknél volt (38 százalék 2017-ben) és jelentős volt a gumi és gumitermékek pozíciója is (13,7 százalékos részesedés). A TOP3-ba tartozó árucsoportok részesedése az osztrák importból 3-4 százalék körül mozgott. A pozíció-erősödést az osztrák importpiacon elsősorban a gabonafélék és a gumi és gumitermékek könyvelhettek el 2013 és 2017 között (3.8. táblázat, 7-9. oszlopok).

A Szlovákiába irányuló magyar kiszállításokat 2013-ban és 2017-ben is, az elektromos és elektronikus eszközök, a gépek és mechanikus berendezések, valamint a közúti járművek és alkatrészeik árucsoportok dominálták. (Részesezésük együtt 46,6, illetve 51,6 százalék volt). A TOP10 termékcsoportok 2013-ban 72,6 százalékkal, 2017-ben 68,4 százalék részesedtek, az export tehát differenciáltnak tekinthető, és az elmúlt öt évben az export koncentráltasága a TOP10 súlya alapján csökken is. (3.9. táblázat, 1-3. oszlopok.)

A Szlovákiába feladott áruk az egyes árucsoportok összes exportjából nem az export értékét tekintve vezető termékcsoportokban rendelkeztek magas részaránnyal, hanem a vegyipar különféle termékei, a papíripari termékek és a gyógyszeripari termékek esetében 2013-ban és 2017-ben egyaránt. A tendencia ugyanakkor mindhárom termékkörnél csökkenő volt, a

szlovákiai értékesítések súlya a három termékcsoporthoz összes értékesítésében csökkent 2013 és 2017 között. (3.9. táblázat, 4-6. oszlopok.)

Szlovákia importjából a magyar exportban TOP10-es termékcsoporthoz tekintve kétszázjegyű részesedéssel a vegyipar különböző termékei és a papíripari termékek rendelkeztek, és magas volt a gyógyszerek, a gépek és mechanikus eszközök, valamint a műanyagtermékek részesedése is. Pozíciója a szlovák importpiacon elsősorban a vegyipar különböző termékeinek, a műanyagoknak és a gyógyszereknek erősödött 2013 és 2017 között. (3.9. táblázat, 7-9. oszlopok.)

A magyar export összességében veszített súlyából a Szlovák importban, a 2013. évi 7,1 százalékos részesedés helyébe 2017-ben 6,5 százalék lépett. (-0,7 százalékpont).

3.9. táblázat: A Szlovákiába (SK) irányuló magyar export 2017-ben legfontosabb 10 árucsoportjának néhány mutatószáma

Árucsoportok a 2017. évi export értéke szerint csökkenő sorrendben

*	Árucsoportok kódja és (rövidített) megnevezése	Árucsoport részesedése a SK-ba menő összes magyar exportból			A SK-ba menő export részesedése az árucsoport összes magyar exportjából			Részesedés az árucsoport összes szlovák importjából, %		
		2013	2017	**	2013	2017	**	2013	2017	**
		%			%			%		
1	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alk.	24,2	22,6	-1,6	5,9	5,3	-0,6	9,2	7,1	-2,1
2	84 Gépek és mechanikus berend. és részek	14,5	17,0	2,5	4,2	4,4	0,2	9,0	9,0	0,0
3	87 Járművek és alkatrészek, sínhez kötött kivételével	7,9	11,9	4,0	3,4	3,3	-0,1	4,6	5,3	0,7
4	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	3,7	5,6	1,9	5,2	6,9	1,7	6,7	8,6	1,9
5	30 Gyógyszeripari termékek	2,8	3,4	0,6	3,3	3,5	0,2	8,2	9,6	1,4
6	27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékei	4,2	3,1	-1,0	6,2	6,0	-0,2	2,3	2,4	0,1
7	72 Vas és acél	4,2	2,8	-1,4	14,6	9,7	-4,9	9,2	5,7	-3,5
8	38 A vegyipar különböző termékei	1,4	2,6	1,2	15,5	14,5	-1,0	11,8	14,6	2,7
9	73 Vas- és acélárak	2,0	1,8	-0,2	6,9	6,0	-0,9	5,6	4,1	-1,5
10	48 Papír és papírárak	1,9	1,8	-0,2	11,3	9,7	-1,7	12,0	11,7	-0,4
	TOP10	72,6	68,4	-4,2						
	Magyar export Szlovákiába	100,0	100,0		5,4	4,7	-0,6	7,1	6,5	-0,7

* Az árucsoport 2017. évi exportértékének megfelelő rangszám (a legnagyobb érték=1)

** Időbeni változás a mutatóban: (2017. évi mutatószám) – (2013. évi mutatószám), százalékpont

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics adatai alapján

3.2.) A magyar import árustruktúrája az intra- és extra behozatalban (rég és új EU tagországok, többiek)

A magyar import értéke 2017-ben 104 milliárd US\$ tett ki, értéke magasabb volt mind az előző évinél, mind a 2013. évinél, elmaradt viszont a 2008. évitől. Az elmúlt három évben az exportban is dominál a három gépiparhoz tekinthető árucsoport az importban is a TOP3-ban szerepelt, mégpedig az exportéval azonos sorrendben. Az átváltozások elsősorban ahhoz járultak hozzá, hogy a korábbi években dobogós ásványi tüzelőanyagok a negyedik helyre szorultak a rangsorban, és míg a TOP3 súlya növekedett, addig a TOP5 árucsoport részesedése,

csökkent. (Az ásványi tüzelőanyagok részesedése az import értékében 2013 és 2017 között jelentősen csökkent, a 2013. évi 12,6 százalékkal szemben 2017-ben 7,8 százalék volt.)

3.10. táblázat: A 2017. évi magyar import tíz legnagyobb értékű árucsoportja
(összes import=100, változás százalékpontban)

Árucsoportok (HS2)	2008	2013	2014	2015	2016	2017	Változás %-pont	
	A	B				C	(C)-(A)	(C)-(B)
85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	24,5	21,5	19,3	20,0	20,4	20,4	-4,1	-1,0
84 Gépek és mechanikus berend. és részek	15,8	16,2	16,6	17,3	17,7	16,5	0,7	0,3
87 Járművek és alkatrészeik (sínhez kötött nélkül)	8,9	8,0	9,5	10,5	10,9	10,8	1,9	2,8
TOP3	49,2	45,7	45,3	47,8	49,0	47,8	-1,4	2,1
27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékei	12,8	12,6	12,0	8,2	6,4	7,8	-5,0	-4,8
39 Műanyagok és ezekből készült áruk	3,7	4,4	4,4	4,6	4,8	4,7	1,0	0,3
TOP5	65,7	62,6	61,7	60,6	60,1	60,2	-5,5	-2,4
30 Gyógyszeripari termékek	3,1	3,5	3,7	4,3	4,2	4,0	0,9	0,5
73 Vas- és acélárak	2,5	2,2	2,3	2,3	2,4	2,3	-0,1	0,1
72 Vas és acél	2,9	2,6	2,4	2,0	2,1	2,3	-0,6	-0,3
90 Optikai, mérő-, precíziós, orvosi stb. műszerek	1,6	1,9	2,0	2,2	2,2	2,2	0,7	0,4
76 Alumínium és alumíniumtermékek	1,7	1,7	1,7	1,9	1,8	2,0	0,3	0,3
TOP10	77,4	74,6	73,8	73,3	72,9	73,1	-4,3	-1,4

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics adatai alapján

TOP3 árucsoportok alapján a magyar behozatal leginkább az EU-n kívüli országok csoportjában volt koncentrált (2017-ben a TOP3 árucsoportok részesedése 67,1 százalék) és legkevésbé az új EU tagországokból érkező behozatalban (2017-ben a TOP10 39,1 százalék). A régi tagállamokból beérkező importban, természetesen, a kettő között alakult a mutató értéke (TOP3 50,0 százalék). A TOP5 és a TOP10 alapján a sorrend ugyanez; a termékcsoportos koncentráció az EU-n kívüli országokból származó import esetében mindhárom árucsoportos részarányt tekintve viszonylag magas volt (3.11. táblázat).

3.11. táblázat: A TOP árucsoportok súlya az EU tagországokból érkező és az EU-n kívüliektől származó magyar importban

	Régi EU tagországok			Új EU tagországok			EU-n kívüli országok		
	2013	2017	Változás %-pont	2013	2017	Változás %-pont	2013	2017	Változás %-pont
	A (%)	B (%)	(B)-(A)	A (%)	B (%)	(B)-(A)	A (%)	B (%)	(B)-(A)
TOP3	47,6	50,0	2,3	35,9	39,1	3,3	78,3	67,1	-11,2
TOP5	58,9	61,1	2,2	49,5	52,0	2,5	81,9	74,1	-7,9
TOP10	71,9	72,6	0,8	63,3	66,0	2,7	88,5	84,5	-3,9

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics adatai alapján

Az árucsoport-struktúra a régi és új EU tagországokból, valamint az EU-n kívüli országokból érkező importban különböző, amiben a nyersanyag-alapanyag-feldolgozott termék aránynak komoly szerepe van. A struktúráváltozás 2013 és 2017 hasonló és eltérő tendenciákat egyaránt mutatott:

3.12. táblázat: A régi EU tagországokból érkező import TOP10 árucsoportja

(az országcsoportból az összes magyar import=100, rangsor a 2017. évi importérték szerint csökkenő)

Árucsoportok (HS2)	2008	2013	2014	2015	2016	2017	Változás %-pont	
	A	B				C	(C)-(A)	(C)-(B)
85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	17,8	16,8	16,0	16,9	18,3	18,9	1,1	2,1
84 Gépek és mechanikus berend. és részeik	20,5	20,0	19,5	19,6	19,3	18,4	-2,2	-1,6
87 Járművek és alkatrészeik (sínhez kötött nélkül)	12,4	10,9	12,0	12,6	12,5	12,7	0,3	1,9
39 Műanyagok és ezekből készült áruk	5,2	6,1	5,8	5,8	5,9	5,8	0,6	-0,3
30 Gyógyszeripari termékek	4,5	5,1	5,5	5,9	5,7	5,3	0,8	0,2
73 Vas- és acélárúk	3,0	2,9	2,7	2,5	2,6	2,5	-0,6	-0,4
90 Optikai, mérő-, precíziós, orvosi stb. műszerek	2,1	2,3	2,4	2,5	2,5	2,5	0,4	0,2
27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékei	2,8	3,6	4,0	2,8	2,1	2,4	-0,4	-1,1
72 Vas és acél	2,9	2,3	2,2	2,1	2,1	2,3	-0,7	0,0
76 Alumínium és alumíniumtermékek	2,1	1,9	1,8	1,8	1,7	1,9	-0,2	0,0

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics adatai alapján

A régi EU tagországokból származó import struktúrája 2013 és 2017 között – és a 2008. évi struktúrával összevetve is – a legfontosabb árucsoportokat tekintve viszonylag stabil volt. Három árucsoportnál volt számottevő változás (a táblázatban százalékpontban sárga alapon): az elektromos/elektronikus gépek/eszközök/alkatrészek, valamint a járművek és alkatrészeik részesedése növekedett (2,1 százalékponttal, illetve 1,9 százalékponttal), míg az ásványi tüzelőanyagok súlya csökkent (1,1 százalékponttal).

3.13. táblázat: Az új EU tagországokból érkező import TOP10 árucsoportja

(az országcsoportból az összes magyar import=100, rangsor a 2017. évi importérték szerint csökkenő)

Árucsoportok (HS2)	2008	2013	2014	2015	2016	2017	Változás %-pont	
	A	B				C	(C)-(A)	(C)-(B)
85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	17,1	15,6	15,9	16,0	15,3	15,3	-1,8	-0,3
87 Járművek és alkatrészeik (sínhez kötött nélkül)	11,1	9,4	11,6	12,9	14,1	13,9	2,9	4,6
84 Gépek és mechanikus berend. és részeik	9,3	10,8	10,3	10,1	10,4	9,9	0,6	-1,0
27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékei	9,0	9,4	10,5	9,4	7,8	8,3	-0,8	-1,2
39 Műanyagok és ezekből készült áruk	3,5	4,2	4,0	4,3	4,5	4,6	1,1	0,4
72 Vas és acél	6,4	3,8	3,6	3,2	3,2	4,0	-2,4	0,2
76 Alumínium és alumíniumtermékek	2,2	2,4	2,4	3,1	2,9	2,9	0,7	0,6
73 Vas- és acélárúk	2,5	2,1	2,3	2,4	2,3	2,5	0,0	0,4
40 Gumi és gumitermékek	2,6	3,5	3,3	3,1	3,1	2,4	-0,2	-1,0
94 Bútor, lakberendezési cikk stb.	2,1	2,0	2,2	2,4	2,4	2,1	0,0	0,1

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics adatai alapján

Az új EU tagországokból származó importban a TOP10-es árucsoportok közül négy részaránya csökkent, haté emelkedett 2013 és 2017 között. Egyetlen árucsoport pozíciója változott jelentős mértékben: a közúti járművek és alkatrészeik árucsoport részesedése a 2013. évi 9,4 százalékról 2017-re 13,9 százalékra növekedett. Csökkent ugyanakkor a behozatalban az ásványolaj termékek, az elektromos/elektronikus eszközök, a gépek és mechanikus eszközök, valamint a gumi és gumitermékek részaránya. (3.13. táblázat, a 2013 és 2017 közötti százalékpontos csökkenés piros alapon.)

3.14. táblázat: Az EU-n kívüli országokból érkező import TOP10 árucsoportja

(az országcsoporthoz az összes magyar import=100, rangsor a 2017. évi importérték szerint csökkenő)

Árucsoportok (HS2)	2008	2013	2014	2015	2016	2017	Változás %-pont	
	A	B				C	(C)-(A)	(C)-(B)
85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	39,5	34,0	29,3	31,1	30,8	28,9	-10,7	-5,2
27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékei	31,6	31,2	30,5	20,0	15,9	19,9	-11,7	-11,3
84 Gépek és mechanikus berend. és részeik	10,7	13,0	15,3	18,4	20,5	18,3	7,5	5,3
30 Gyógyszeripari termékek	1,6	1,8	2,1	3,4	3,4	3,6	2,0	1,8
87 Járművek és alkatrészeik (sínhez kötött nélkül)	1,8	1,9	2,1	3,2	3,8	3,4	1,5	1,5
90 Optikai, mérő-, precíziós, orvosi stb. műszerek	1,1	1,7	1,7	2,4	2,7	2,6	1,5	0,9
39 Műanyagok és ezekből készült áruk	1,3	1,3	1,6	2,0	2,2	2,1	0,9	0,9
29 Szerves vegyi termékek	0,9	1,2	1,7	2,0	1,8	2,0	1,2	0,8
40 Gumi és gumitermékek	0,8	1,3	1,3	1,8	1,8	1,9	1,1	0,7
73 Vas- és acélárak	1,4	1,2	1,4	1,7	1,9	1,8	0,4	0,7

Forrás: számítás az ITC Trade Statistics adatai alapján

Az EU-n kívüli országokból származó importban 2013 és 2017 között a három legfontosabb termékcsoport pozíciója, nem azonos irányban, de jelentős mértékben változott. (Meg kell jegyeznünk, hogy az EU-n kívüli országokból származó, US dollárban mért import áruszerkezetét az olajár is erőteljesen befolyásolta az elmúlt öt-tíz évben) A TOP3-ból két termékcsoport részaránya az import-értékből jelentősen csökkent, egyé jelentősen növekedett. A legjelentősebb változás az ásványi tüzelőanyagok részesedésének nagymértékű - elsősorban az árváltozásnak köszönhető - csökkenése (a 2013. évi 31 százalékról 2017. évi 20 százalékra). Mellette a gépek és mechanikus eszközök ennél szerényebb, de viszonylag jelentős mértékben (-5,2 százalékpont 2013 és 2017 között) vesztek részarányukból. Az elektromos és elektronikus gépek és eszközök importrészesedése ugyanakkor 5,3 százalékponttal emelkedett.

A magyar import öt legnagyobb szállító országa közé 2017-ben két régi EU tagország (Németország és Ausztria), két új EU tagország (Lengyelország és Szlovákia) és egy EU-n kívüli ország, Kína tartozott.

3.15. táblázat: A TOP árucsoportok súlya 2013-ban és 2017-ben Magyarország legnagyobb szállító országaiból származó importban

(a szállító ország összes importja=100)

Árucsoportok	Németország			Ausztria			Lengyelország			Szlovákia			Kína		
	2013	2017	KBS*	2013	2017	KBS*	2013	2017	KBS*	2013	2017	KBS*	2013	2017	KBS*
TOP3	58,8	58,7	-0,1	43,2	41,4	-1,8	35,9	37,0	1,1	42,7	42,4	-0,3	86,1	77,0	-9,1
TOP5	67,8	67,2	-0,6	58,8	55,6	-3,2	41,8	46,6	4,8	56,1	55,5	-0,7	89,6	82,4	-7,2
TOP10	76,6	78,4	1,8	71,3	70,1	-1,2	59,8	62,6	2,8	67,0	68,9	2,0	93,9	89,5	-4,4

*KBS= (a 2017. évi részesedés az összes adott országból érkező importból) – (2013. évi részesedés), százalékpont
Forrás: számítás az ITC Trade Statistics adatai alapján

A TOP3 közé tartozó árucsoportok részesedése nagyon magas a Kínából származó importban, és magas a Németországból érkezőben. Kína esetében a behozatal – még az utóbbi évek csökkenése ellenére is – jelentősen koncentrált. A Lengyelországból érkező importban viszont - a TOP3 súlya emelkedett ugyan 2013-hoz képest - a koncentráció alacsonynak tekinthető, az

import árucsoportos szerkezete kifejezetten diverzifikált. A Németországból származó import koncentrációja viszonylag magas, az osztrák és szlovák viszonylag alacsony.

A TOP3-as termékkör súlyának csökkenését Ausztria és Szlovákia esetében is az ásványi tüzelőanyagok importjának csökkenése okozta (OMV, MOL). Ebben a két országban a 84-85-87-es termékcsoportok a 2.-4. helyezettek a rangsorban (az ásványi üzemanyagok mögött), Németország és Lengyelország esetében viszont az első három helyet foglalták el. A Kínából származó importban két termékcsoport, az elektromos gépek és elektronikus eszközök (85-ös), valamint a gépek és mechanikus berendezések termékcsoport (84-es) emelkedik ki - az előbbi az elmúlt öt év nagymértékű visszaesése ellenére, sokkal inkább. (3.16. táblázat.)

3.16. táblázat: Az öt legfontosabb termékcsoport az öt legnagyobb import-partnerországból érkező behozatalban (a szállító ország összes importja=100)

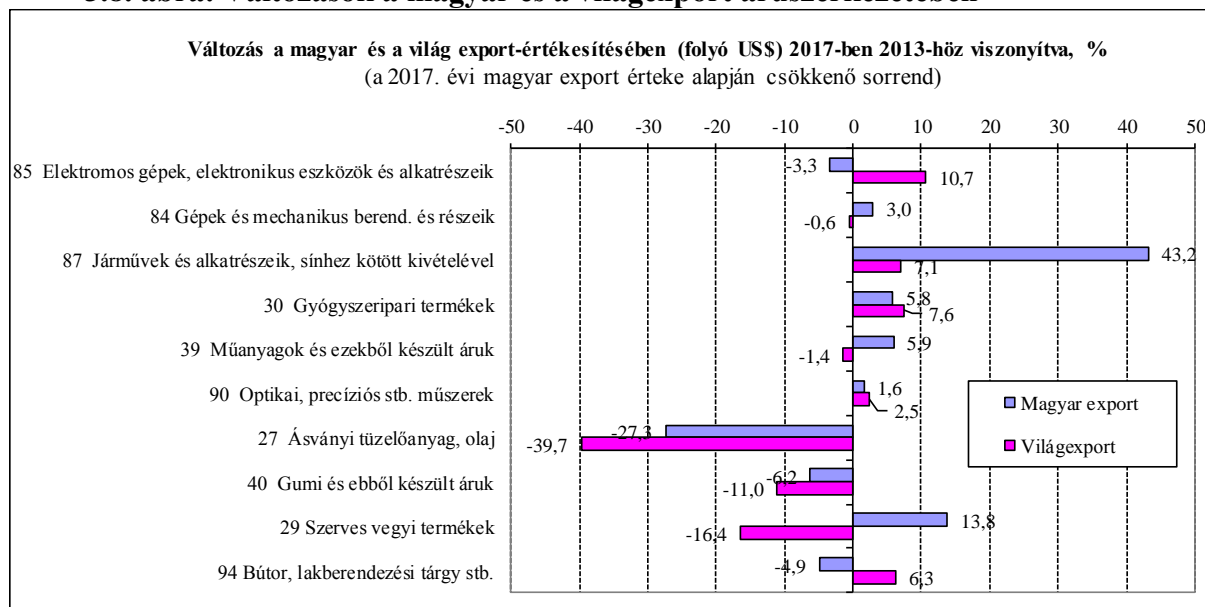
Országok és árucsoportok (HS2)		2013	2017	KBS*
Németország (import 2017-ben: 27 676 millió USD)				
1	84 Gépek és mechanikus berendezések és részek	25,4	22,5	-2,9
2	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészek	19,1	20,9	1,7
3	87 Járművek és alkatrészeik (sínhez kötött nélkül)	14,3	15,4	1,1
4	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	6,1	5,6	-0,5
5	90 Optikai, mérő-, precíziós, orvosi stb. műszerek	2,9	2,9	0,0
Ausztria (import 2017-ben: 6 438 millió USD)				
1	27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékei	22,9	17,7	-5,2
2	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészek	12,3	12,0	-0,3
3	87 Járművek és alkatrészeik (sínhez kötött nélkül)	8,1	11,7	3,7
4	84 Gépek és mechanikus berend. és részek	10,8	9,2	-1,6
5	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	4,7	5,0	0,3
Lengyelország				
1	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészek	17,1	14,5	-2,6
2	84 Gépek és mechanikus berendezések és részek	14,6	11,4	-3,2
3	87 Járművek és alkatrészeik (sínhez kötött nélkül)	4,2	11,1	6,9
4	94 Bútor, lakberendezési tárgyak stb.	3,2	5,0	1,7
5	72 Vas és acél	2,7	4,7	2,0
Szlovákia				
1	27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékei	19,7	16,3	-3,4
2	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészek	14,9	16,1	1,2
3	87 Járművek és alkatrészeik (sínhez kötött nélkül)	8,1	10,0	1,9
4	72 Vas és acél	6,5	6,5	0,1
5	84 Gépek és mechanikus berendezések és részek	7,0	6,5	-0,4
Kína				
1	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészek	70,8	51,2	-19,6
2	84 Gépek és mechanikus berendezések és részek	14,3	22,4	8,1
3	29 Szerves vegyi termékek	1,0	3,3	2,4
4	90 Optikai, mérő-, precíziós, orvosi stb. műszerek	2,6	3,2	0,7
5	87 Járművek és alkatrészeik (sínhez kötött nélkül)	0,9	2,2	1,3

*KBS= (a 2017. évi részesedés az összes adott országból érkező importból) – (2013. évi részesedés), százalékpont
 Forrás: számítás az ITC Trade Statistics adatai alapján

3.3.) A magyar exportban legdinamikusabb termékcsoportok és a legdinamikusabb ágazatok és ezek néhány fontos felvevőpiaci sajátossága

Az elmúlt öt évben (2013-2017) a US dollárban összesített magyar exportban és a vilálexportban az egyes árucsoportok – mennyiségi, ár- és árfolyam-változások következtében – erőteljesen, nem egyszer hektikusan változtak.

3.8. ábra: Változások a magyar és a vilálexport áruszerkezetében

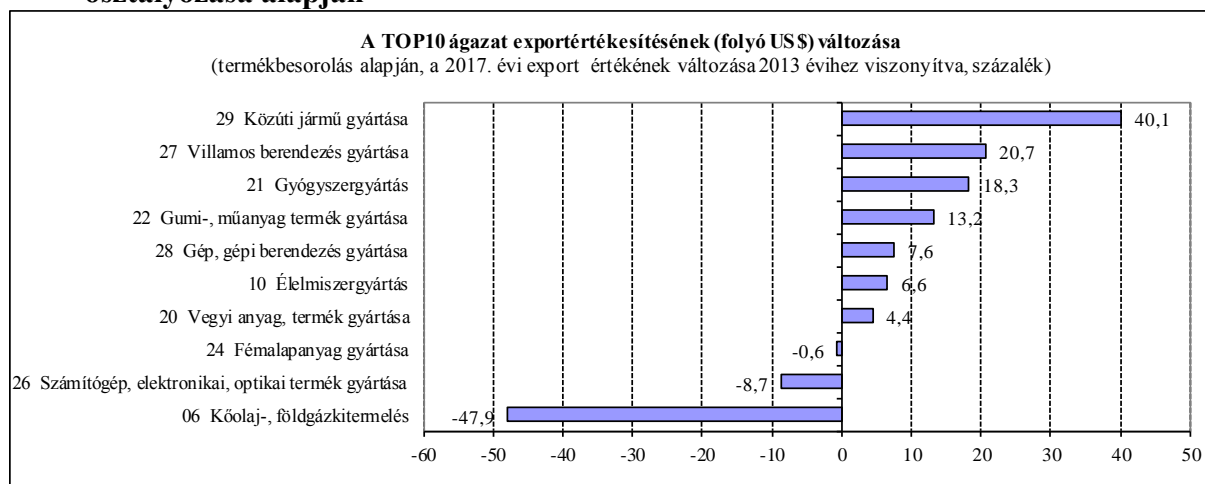

Forrás: ITC Trade Statistics alapján

A TOP10 árucsoportok közül a magyar exportban 2013 és 2017 között dinamikusan bővült a járművek és alkatrészek kivitele – 43 százalékos emelkedés a világkereskedelem 3 százalékával szemben, ugyanakkor az elektromos és elektronikus gépek/eszközök/alkatrészek kivitele Magyarországról 3,3 százalékkal csökkent, miközben a vilálexportban 11 százalékkal növekedett. A legjelentősebb exportérték-csökkenés a magyar és a világ exportjában egyaránt az ásványi üzemanyagok árucsoportban következett be - 2013-hoz viszonyítva 2017-ben 27, illetve 40 százalékkal. A gumitermékek magyar exportja a vilálexporténál kevésbé csökkent, a gyógyszeripari termékek magyar kivitele ugyanakkor a vilálexporttól csak kevéssel elmaradva bővült (5,8 százalék 7,6 százalékkal szemben az elmúlt öt évben). Pozitív volt, hogy a műanyagok és a gépek, mechanikus berendezések értéke emelkedett a magyar kivitelben, miközben a világkereskedelemben csökkent. (3.8. ábra.)

A külpiacokra kerülő termékek (nem a termék-előállító vállalkozások!) ágazatokba osztályozása (TEÁOR08) alapján az elmúlt 5 évben az exportérték alapján TOP10-es ágazatok közül kettő exportja nagymértékben (közúti járműgyártás; villamos gépek gyártása), kettő számottevően (gépek, gépi berendezések gyártása; fémfeldolgozási termékek gyártása) emelkedett. Három ágazat esetében a termékek exportjának értéke kismértékben emelkedett, illetve szinten maradt (vegyi anyag, termék gyártása; gyógyszeripar; gumigyártás), három ágazatban viszont jelentősen csökkent (számítógép, elektronikai, optikai termékek gyártása; növénytermesztés és állattenyésztés; élelmiszeripar). A következő ábra szemlélteti az ágazatokba sorolt termékek exportjának alakulását (3.9. ábra).

3.9. ábra: Magyar exportértékesítés alakulása a termékek ágazatba osztályozása alapján

Forrás: KSH, Külkereskedelmi statisztika

Az ágazatok exportkilátásainak megítéléséhez feltételeztük, hogy középtávon azok az ágazatok húzhatják az exportot, amelyek exportértéke jelenleg is viszonylag magas és felvevőpiacuk várhatóan bővül. Nem elhanyagolható szempont volt az sem, hogy az ágazat termékei továbbfelhasználásra, fogyasztási, vagy beruházási piacra kerülnek. (A tovább-felhasználási célú értékesítés esetén is fontos, hogy a végterméket fogyasztóknak, vagy beruházóknak, esetleg mindkét felhasználási célra értékesítik.)

Az egyes termékcsoportok és ágazatok exportjának relatív pozíciója, illetve pozíciójának változása alapján (3.8. és 3.9. ábra) – regionális és áruszerkezeti idősorokat, valamint kiegészítő információkat figyelembe véve – középtávon a magyar gazdaság export-dinamizáló ágazatai közé tarthatnak

- a közúti járműgyártás (29),
- a villamos berendezés gyártása (27),
- a vegyi anyag, termék gyártása (20),
- a gumi-, műanyag termék gyártása (22)
- a gyógyszergyártás (21),
- az élelmiszergyártás (10)
- a számítógép, elektronikai és optikai termékgyártás (26) egyes szegmensei.

Ezekhez az – exportrészesedésük és a növekedési kilátások alapján kiemelt – ágazatokhoz, ha pusztán a dinamikát nézzük, egyéb ágazatok is csatlakozhatnak, „húzó” pozícióba azonban, a viszonylag kis méretük miatt, nem kerülhetnek (pl. nem fém ásványi termékek gyártása, italgyártás). A kiemelt, jelenleg és rövid-középtávon is „expordinamizáló” ágazatok néhány jellemzőjét külön táblázatokban foglaltuk össze (Lásd 2.sz. Melléklet.) (A kiválasztott hét ágazat összes értékesítéséből az exportértékesítés 2017-ban 81,8 százalékkal részesedett.)

4. Fiskális politika, a külkereskedelem szerepe a gazdasági növekedésen, a nettó külföldi kötelezettségek alakulásában

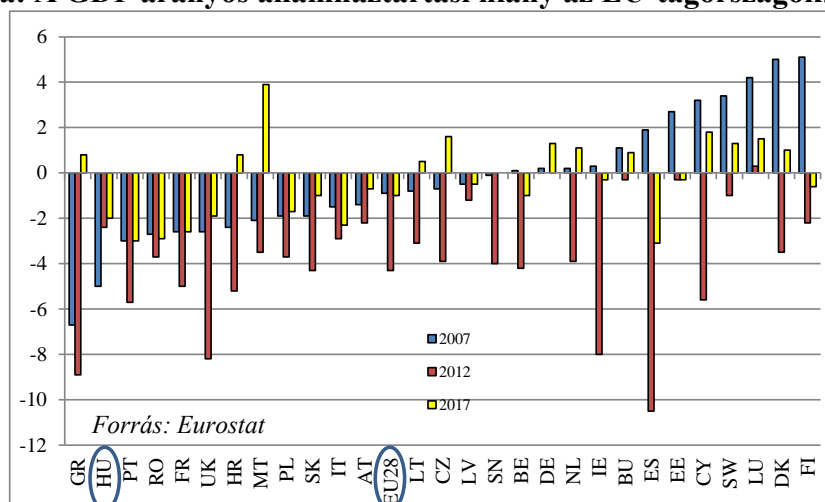
4.1.) A fiskális politika fejleményei az Európai Unióban és Magyarországon 2013-16 között

4.1.1.) Államháztartási egyenlegek

A globális pénzügyi és gazdasági válság által megtépzott *folyó fiskális pozíciókat* 2017-re az EU-ban nagyjából sikerült helyreállítani. Mivel a válság éveiben a tagországok többsége a súlyos gazdasági recesszió tompítása érdekében erős költségvetési lazítást és fiskális stimulusokat alkalmaztak, a tagországok szinte mindegyikének jelentősen emelkedett az államháztartási hiánya. Maga az EU Bizottság is anticiklikus fiskális politika alkalmazását és a reálgazdaság fiskális eszközökkel való ösztönzését ajánlotta a tagországoknak 2009 novemberében az „Európai Gazdasági Helyreállítási Tervben” (European Commission, (2008). Kivéve azokat az országokat, amelyek már a válság előtt is jelentős egyensúlytalanságokat halmoztak fel.

2012-ben valamennyi EU-ország államháztartási folyó egyenlege deficitessé vált – az erősen atipikus Luxemburg kivételével (4.1. ábra). 2009 őszen rendre jelentek meg olyan előrejelzések, amelyek arra mutattak rá, hogy amennyiben a deficitek és az államadósság emelkedése nem áll meg, és nem kezdődik meg a fiskális konszolidáció, akkor az EU28 összesített GDP-arányos államadóssága 2020-ra elérheti a 120%-ot.

4.1. ábra: A GDP arányos államháztartási hiány az EU-tagországokban

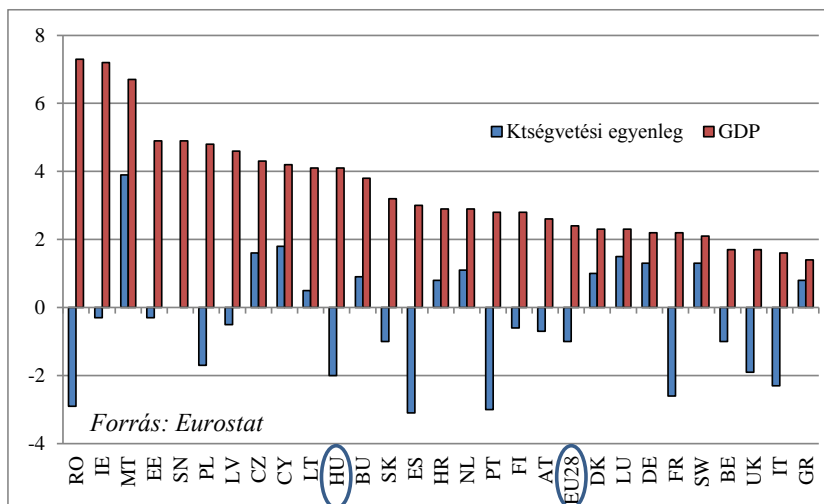
A 2010-es évek elején ugyanakkor számos új EU-szabály és intézkedés jelent meg az államháztartási deficit csökkentése érdekében (például a „6 package”). Részben az új szabályok következtében, részben maguknak a tagországoknak a saját érdekeinek szem előtt tartása következtében 2013 után – az Eurostat adatai szerint – az EU28 összesített hiánymutatója határozottan csökkenni kezdett. A fiskális konszolidációk eredményeként az EU-szintű átlagos államháztartási hiány 2015-16-ban rendre az összesített GDP 2,4%-át, illetve 1,9%-át tette ki, majd 2017-ben 1%-ra csökkent, ezzel lényegében a válság előtti utolsó év, 2007 szintjére süllyedt.

Legalább ennyire fontos tényező, hogy 2017-re már egyetlen ország államháztartási hiánya sem haladta meg a 3%-ot. Ezzel lényegében sokkal kiegyensúlyozottabb struktúra jött létre, mint a

válság előtt, amikor számos EU-ország igen nagy többlettel, míg mások hatalmas deficittel rendelkeztek, mint az a 4.1. ábrából kiolvasható.

A kedvező, EU szintű összesített államháztartási hiánymutatót a gazdasági növekedés viszonylag magas üteme is támogatta. Mindazonáltal, mint a 4.2. ábra mutatja, a költségvetési egyenleg konkrét mértéke az egyes országokban alig mutat összefüggést a gazdasági növekedés ütemével.

4.2. ábra: A GDP növekedés és a GDP-arányos költségvetési egyenleg 2017-ben

2017-ben Romániában a 7,3%-os gazdasági növekedést majdnem 3%-os költségvetési hiány kísérte, a növekedési rangsorban második helyen álló Írország 7,2%-os növekedésével pedig 0,3%-os hiány járt együtt. Ugyanakkor, a szintén majdnem 7%-os gazdasági növekedést felmutató Málta mintegy 4%-os költségvetési többletet ért el.

Másfelől, felemlíthető Görögország esete, amely alig több mint 1%-os gazdasági növekedés mellett a GDP 0,8%-át elérő költségvetési többletet préselt ki magából, ami nagyon tiszteletre méltó teljesítmény. Kérdés, hogy ez hosszabb távon mennyire tartható, mivel a többletet a görög államháztartás nem elsősorban strukturális átalakítások, hanem főként költségvetési megszorítások révén érte el, mi felveti a fenntarthatóság kérdését.

Lehetne még sorolni az egyedi eseteket, a lényeg az, hogy az egyes tagországok nagyon eltérő fiskális politikával reagáltak a jó konjunkurális helyzetre. A legmagasabb gazdasági növekedést (Románia) a legmagasabb államháztartási hiány kísérte, míg a legalacsonyabbat (Görögország) költségvetési többlet.

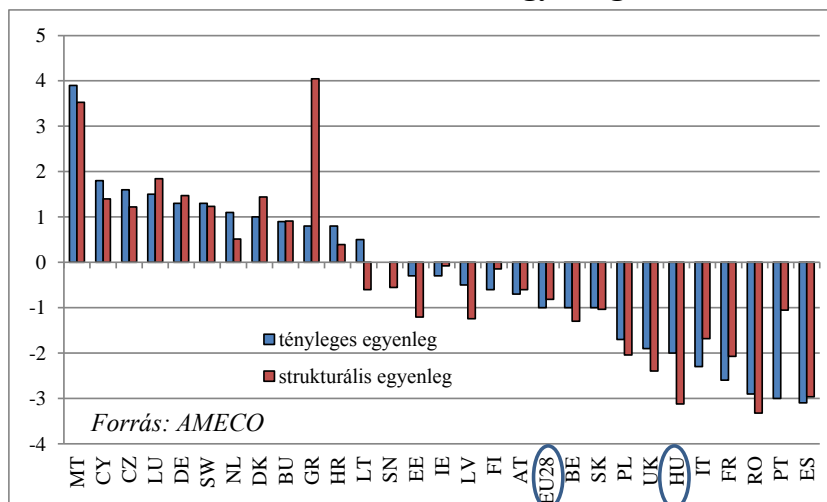
A tagországok nagy része tehát korántsem pro-ciklikus fiskális politikát követett, csupán arra ügyelt, hogy a 3%-os maastrichti szabályt betartsa.

A 4.3. ábra adatai a strukturális egyenlegeket mutatja, amely az államháztartási egyenleget nem a tényleges mért, hanem a potenciális GDP-hez viszonyítja. A potenciális GDP-vel kapcsolatban lehetnek ugyan némi fenntartásaink, mivel a mérési módszertan nem eléggé standardizált és az egyes intézmények meglehetősen eltérő potenciális növekedési ütemeket számolnak az egyes országokban.

Mindazonáltal a 4.3. ábra jelentősen árnyalja a 4.2. ábra adatait. Görögország strukturális egyenlege eszerint nem a GDP 1%-át, hanem több mint 4%-át tette ki 2017-ben, és számos más relatíve lassú növekedésű ország strukturális egyenlege sokkal jobbnak bizonyult, mint a ténylegesen mért egyenleg. Hasonló a helyzet Portugáliában. Magyarországon viszont a

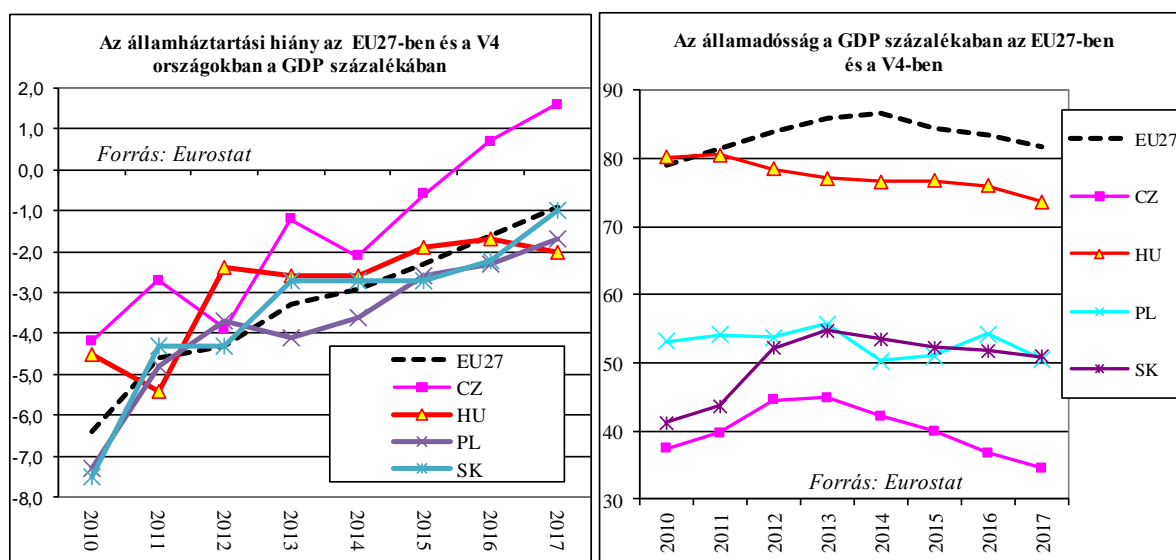
strukturális államháztartási egyenleg 2017-ben nem 2, hanem 3,1% volt, figyelembe véve a gyors gazdasági növekedést.

4.3. ábra: A strukturális államháztartási egyenlegek az EU-ban 2017-ben

Ami ezen belül a V4 országok és különösen Magyarország államháztartási pozíciójának időbeli lefolyását illeti, ezek az országok nagyjából az EU eltérő mintáit követték az elmúlt években (4.4. ábra). Noha az államháztartási hiány, tendenciáját tekintve, valamennyi V4 országban javult az elmúlt 7 évben, egyedül Csehország ért el az elmúlt 2 évben (növekvő) államháztartási többletet. 2017-ben, miközben a gazdasági növekedés a V4-országokban kifejezetten magas volt, Szlovákiában, Magyarországon, Csehországban és Lengyelországban rendre 3,2%, 4,0%, 4,3% és 4,6%, az egyenleg adatok a GDP mínusz 2 és plusz 1,7%-a között ingadoztak. Ráadásul, Magyarországon a növekedés jelentős gyorsulását (2016-ban még 2,2%-os növekedés volt) a költségvetési hiány emelkedése kísérte (1,7-ről 2,0%-ra).

4.4. ábra: Az államháztartási hiány és az államadósság a GDP arányában az EU27-ben és a V4-ben 2010 óta

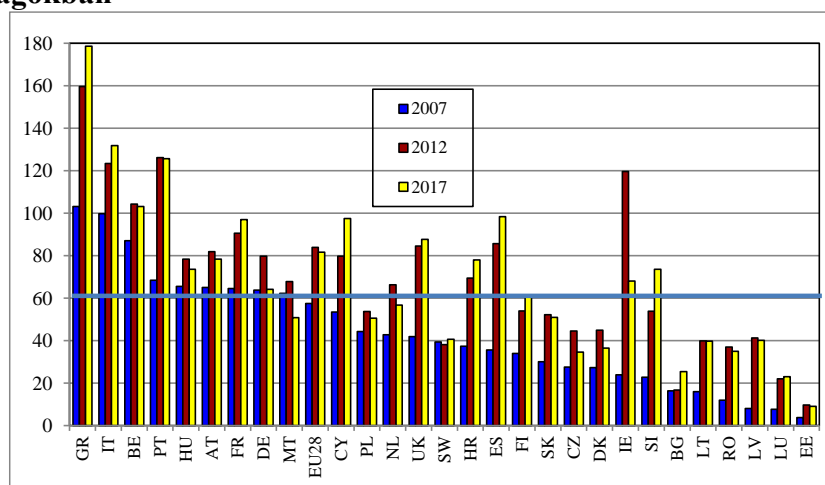

4.1.2. Államadósság

Az államháztartási hiányok kordában tartása következtében nem igazolódtak azok a pesszimista jövendölések, amelyek az EU összesített államadósságának a GDP 100%-a fölé emelkedésétől tartottak. Az EU szintű aggregált adósságráta 2017-re ugyan a válság előtti 58%-ról 82%-ra, 14 százalékponttal emelkedett, 2012-höz viszonyítva 1,7 százalékponttal már csökkent (4.5. ábra, amelyben az országok a 2007. évi államadósság szintje szerint vannak rangsorolva).

Az EU szintű kép itt is nagyon vegyes teljesítményeket takar. Görögország, amely már a válság előtt is a legmagasabb adósságrátával küzdött, kétszeri adósság-elengedés ellenére is horribilis, 178%-os államadósság-rátától szenved. Kétségtelen, hogy 2017 volt az első év, amikor az adósságráta (a folyó egyenleg többlete következtében) már enyhén csökkent (1,5 százalékponttal). Ennek ellenére, ekkora adósságrátát feltehetőleg már nem lehet békésen – gyors gazdasági növekedéssel és költségvetési többlettel – „kinőni”.

4.5. ábra: A GDP arányos államadósság a GDP arányában az EU-tagországokban

Nem csak azért, mert a két tényező hosszú távon ellentmond egymásnak: *folyamatos* költségvetési keresletcsökkentés mellett nem lehetséges magas gazdasági növekedést elérni. Emellett az adósság mértéke már olyan szintű, amelynek a leépítése évtizedek alatt is kérdéses lehet¹³.

Ezzel szemben a másik, a válság által különösen érintett Írország, amelynek a válság előtt az államadósság-rátája kifejezetten alacsony volt, de a válság idején 120% közelébe emelkedett, az átmeneti adósságnövekedést néhány év alatt ledolgozta. A Görögország és Írország közötti adósságkezelési különbségeket részletesen elemzi Györffy (2017).

A folyó egyenlegekkel ellentétben az államadósság csökkentése nyilvánvalóan lassabb folyamat, részben éppen a magas adósságot terhelő magas kamatfizetés miatt. Mindazonáltal aggasztó, hogy az EU-tagországok mintegy felének az államadóssága 2017-ben magasabb volt, mint 2012-ben. És ez nem csak a dél-európai országokra (Portugália, Spanyolország) jellemző, hanem olyan országokra is, mint például Franciaország, az Egyesült Királyság, vagy éppenséggel Finnország.

¹³ Az Európai Bizottság és az IMF nemrég született állásfoglalása jól tükrözi a bizonytalanságot ebben a kérdésben. Míg az Európai Bizottság előrejelzése lehetségesnek tartja a görög államadósság-ráta a GDP 100%-a alá való csökkentését 2060-ra, addig az IMF alap-prognózisa 2060-ra a görög államadósság rátáját a GDP 175%-ára becsüli (Darvas, 2018).

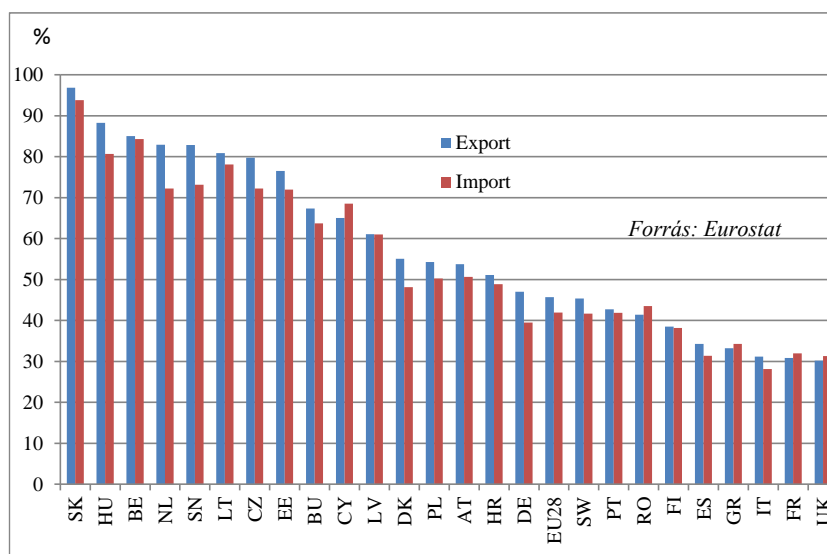
Ami pedig a V4 országok államadosságának alakulását illeti, erről a 4.3. ábra jobboldali grafikonja közöl információt. A V4 országok közül 2010-ben Magyarországon volt a legmagasabb az államadosság rátája, itt nagyon enyhe csökkenés valósult meg évről-évre, de az adósságráta így is kb. 6 százalékponttal csökkent. Láthatólag a magyar pénzügyi kormányzat kizárólag a magyar adósságcsökkentési szabályok betartását tartotta szem előtt, aminek a ráta csökkenése valóban megfelelt. Ugyanakkor, a legalacsonyabb adósságrátával rendelkező Csehországban az adósságráta 2010-13 között még emelkedett, majd ezt követően – a költségvetési hiány csökkenésének, illetve szufficitjének megfelelően – sokkal nagyobb mértékben csökkent és így 2017-re a 2010. évvel nagyjából megegyező mértékű volt (a GDP 37%-a)

2010-13 között Szlovákia és Lengyelország adósságrátája is emelkedett (a GDP 55%-ára), majd ismét csökkenésnek indult (2017-re 50%-ra). Ezzel a lengyel állam adósság-rátája 2 százalékpontot csökkent a 2010. évi állapothoz képest, a szlovák viszont majdnem 10 százalékponttal magasabb annál.

4.2. A külkereskedelem szerepe a gazdasági növekedésben

A külkereskedelmi forgalom az egyes EU-tagországok gazdaságában eltérő részarányt képvisel. Ez részben függ az ország méretétől, részben pedig attól, hogy az adott ország gazdasága mennyire nyitott, mennyire export-orientált.

4.6. ábra: Az export és az import részaránya a GDP-ben az egyes EU-országokban, 2017

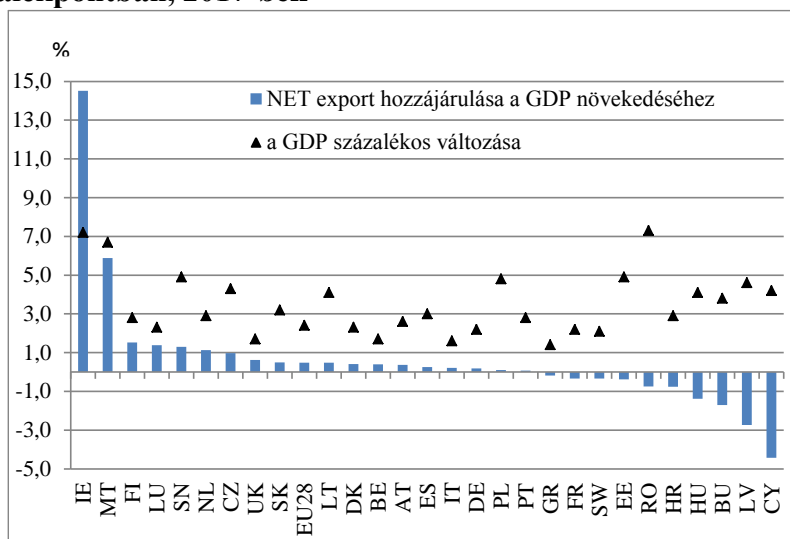

Mint a 4.6. ábra mutatja, az EU-országokban az export és az import részaránya a GDP-ben 30 és 95% között ingadozik. Az előbbi Nagy Britanniában, az utóbbi Szlovákiában mérhető. Az export és az import oszlopa közötti különbség a nettó export (pozitív vagy negatív), amelynek az éves reálváltozásának és a relatív súlyának a szorzata képezi a nettó export hozzájárulását a gazdaság növekedéséhez (százalékpontban).

A 4.7. ábra bal oldalán azok az országok láthatóak, amelyekben a nettó export hozzájárulása a GDP-hez pozitív. Az extrém példa Írország, ahol 2017-ben a GDP 7%-os növekedéséhez a nettó export majdnem 15%-kal „járult hozzá”, ami a belföldi felhasználási komponens erőteljes csökkenését jelzi. Mindenesetre, a 4.7 ábra adatai alapján megállapítható, hogy az EU-országok többségében a nettó export pozitívan járult hozzá a GDP növekedéséhez az elmúlt évben. A

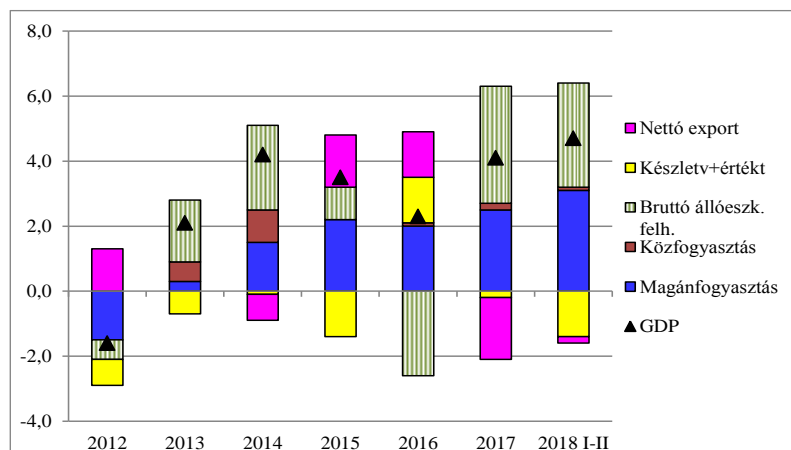
nettó export negatív hozzájárulása mindössze 10 országban volt tapasztalható, ami azt mutatja, hogy csupán 10 országban nőtt gyorsabban az import, mint az export.

4.7. ábra: A nettó export hozzájárulása a gazdasági növekedéshez százalékpontban, 2017-ben

A 2017-es adatok alapján Magyarország is azon országok közé tartozik, amelyekben a nettó export hozzájárulása negatív volt. Mindazonáltal, az előző években nem mindig ez volt a helyzet (4.8. ábra).

4.8. ábra: A felhasználási komponensek hozzájárulása a magyar GDP növekedéséhez 2017-ben, százalékpont

Az elmúlt években a nettó export hozzájárulása a GDP növekedéséhez változó volt, jórészt attól függően, hogy mekkora volt a belföldi komponensek növekedési üteme. A magánfogyasztás és/vagy a beruházások gyors növekedése rendszerint az import gyors, az exportét meghaladó növekedésével, azaz a nettó export negatív hozzájárulásával járt együtt. Mivel a következő években a GDP felhasználási oldalán a belföldi komponensek számottevő növekedése várható, a nettó export negatív hozzájárulása feltételezhető. Hangsúlyozni kell azonban, hogy ez nem feltétlenül az export növekedésének a lassulását jelenti (bár egyes években ez is megtörténhet), hanem elsősorban az import gyors emelkedését a belföldi felhasználás importvonzata következtében.

Mindazonáltal, a magyar külkereskedelmi többlet várhatóan még több évig fennmarad. A külkereskedelmi többlet 2016-ban érte el csúcspontját, majdnem 10 milliárd euróval, ehhez

képest 2017-ben a többlet már „csak” 8,1 milliárd euró volt és 2018-ban feltehetőleg a többlet enyhén 8 milliárd euró alá csökken.

4.3. A cserarány-változás hatása a nemzetgazdaság reáljödelmére

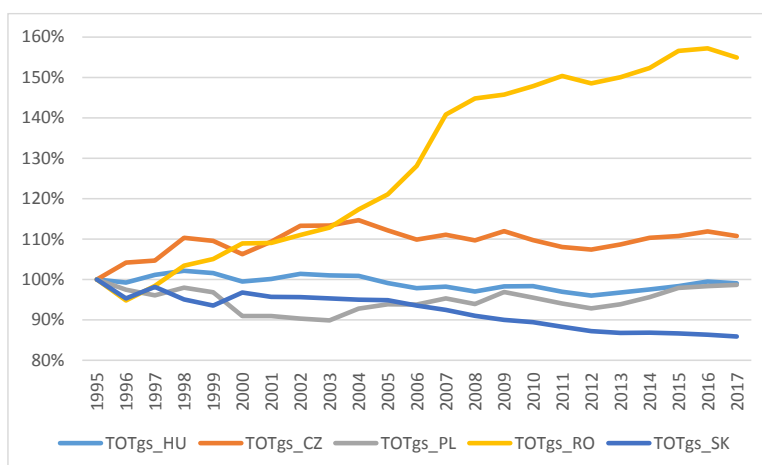
A következőkben először ismertetjük a cserarány-mutató jelentését, és bemutatjuk annak hosszabb távú alakulását, majd a cserearány-változással korrigált GDP, a bruttó hazai reáljövedelem (RGDI) jelentését és mérési módszerét tisztázzuk. Ezután egybevetjük a kétféle mutató változását 1995 és 2017 között, és összehasonlítjuk a hazai fejleményeket az EU néhány új tagországáéval. Több országtól eltérően, Magyarországon a GDP és az RGDI növekedése csaknem azonos volt a vizsgált időszak egészében: a nemzetközi válságot megelőző periódusban nemzetgazdasági reáljövedelem emelkedése elmaradt a GDP növekedésétől, ez az irányzat azonban a második részidőszakban megfordult

4.3.1 A cserearány-index jelentése és hosszabb távú alakulása

A cserearányindex (terms of trade, ToT) az export és az import árindex hányadosa ($ToT = P_x/P_m$). Ha az index 100%-nál nagyobb, illetve emelkedik, a cserearányok javulásáról, fordított esetben romlásukról beszélünk. A mutató meghatározható külön-külön az áru-, illetve szolgáltatásforgalomra, illetve az áruforgalomban egyes árucsoportokra, de mivel a következőkben a cserarány-alakulás makrogazdasági jövedelmi hatásait vizsgáljuk, szempontunkból a nemzetgazdasági külkereskedelem (az áru- és szolgáltatásforgalom) cserearány-változásának van jelentősége.

A 4.9. ábra Magyarország cserearányainak hosszú távú alakulását mutatja a másik három visegrádi országgal és Romániával összehasonlítva. Országunk cserearányai – Lengyelorszáéhoz hasonlóan – nagyjából ugyanazon a szinten állnak, mint 1995-ben. Voltak periódusok, amikor romlottak (például 2004 és 2008, majd 2010 és 2012 között), az elmúlt években azonban egyértelműen javultak. Azt érdemes kiemelni, hogy a hazai cserearány-alakulás az elmúlt 22 évet tekintve nem mutat trendet. Ezzel ellentétben Románia cserearányai hosszabb távon jelentősen javultak, Szlovákiáé viszont 2000 óta folyamatosan romlanak.

4.9. ábra: Az áru- és szolgáltatás-kereskedelem cserearányainak alakulása 1995 és 2017 között a visegrádi országokban és Romániában (1995=100%)

Forrás: Eurostat

A cserearány-változásnak kétféle makrogazdasági szempontból van jelentősége. Egyrészt befolyásolhatja az áru- és szolgáltatásforgalmi egyenleget, ezáltal a külső egyensúlyt, másrészt

hatással van a nemzetgazdasági reáljövedelemre. A következőkben ez utóbbi hatást fogjuk számszerűsíteni.

4.3.2. A bruttó hazai reáljövedelem jelentése és mérése

A *bruttó hazai reáljövedelem* (real gross domestic income, RGDI) *változása* nem más, mint a cserearány-hatással korrigált GDP volumenének változása. E mutató szintje, illetve nominális nagysága – ellentétben a GDP-vel – nem értelmezhető, mivel maga cserearány-mutatónak is csak a dinamikája értelmezhető. Az alábbi keretes írás az RGDI értelmezéséhez kapcsolódó néhány koncepcionális kérdést igyekszik tisztázni.

Amennyiben a cserearányok megváltoznak, az ország termelésének (a GDP-nek) reálnövekedése, valamint az ország reáljövedelmének bővülése elszakad egymástól. Ez azért van így, mert a cserearányok javulása esetén volumenegységnyi kivitelért nagyobb, romlása esetén pedig kisebb volumenű árut és szolgáltatást lehet külföldről megvásárolni, mint az előző időszakban. Ez úgy is megfogalmazható, hogy a cserearányok változása megváltoztatja volumenegységnyi exportnak az importtal szembeni *vásárlóerejét*, vagyis az ország javára, illetve terhére rendezi át a nemzetközi jövedelemarányokat.

Első pillantásra nem magától értetődő, hogy a GDP volumenindexét korrigálni kell a cserearányok változásával ahhoz, hogy az országban elosztható reáljövedelem alakulásáról képet kapjunk. A GDP ugyanis – implicit módon – tartalmazza az export- és importárindex hatását, amennyiben a folyóáras (áru- és szolgáltatás-) exportot, illetve importot a megfelelő (export-, illetve import-) árindexekkel deflálva kapjuk meg a *változatlan áron* mért exportot, illetve importot, s a kettő különbségeként definiált *nettó exportból* adódik a nemzetközi tranzakciók hozzájárulása a hazai jövedelemhez. Ha a változatlan áron mért export gyorsabban nő, mint az import, akkor a hozzájárulás pozitív, ellenkező esetben pedig negatív.

Amint azonban hangsúlyoztuk, a GDP a belföldi termelésnek, illetve a belföldi *termelés által generált* jövedelemnek a mutatója (GDP = összes hazai végső kiadás *minusz* import *plusz* export). A változatlan áron mért nettó export alakulása tehát csak arról ad képet, hogy *a hazai termelésből eredő* összes reáljövedelemhez mennyiben járult hozzá a külgazdasági tranzakciók egyenlege. Arról azonban, hogy a nemzetközi árányok (a cserearányok) változása folytán a *belföldön megtermelt reáljövedelem* egységéből több vagy kevesebb import vásárolható-e meg – vagyis a belföldi reáljövedelem külföldi árakkal és szolgáltatásokkal szembeni vásárlóereje változott-e, s ha igen, milyen irányban, illetve mértékben – sem a nettó export, sem pedig a GDP volumenének változása nem szolgál információval.

A levezetés részleteit mellőzve, a következő formula alapján kapjuk meg a cserearány-veszteség (-nyereség) T-vel jelölt (trading gain/loss) nagyságát:

$$T = (X - M)/P_{xm} - (X/P_x - M/P_m), \quad (1)$$

ahol X az exportot, M az importot, P_x és P_m az export és az import árindexét, P_{xm} pedig a kettő átlagát (az áru- és szolgáltatás-kereskedelmi mérleg deflátorát) jelöli.

A cserearány-hatás tehát a változatlan áron mért kereskedelmi egyenleg, valamint a változatlan áron mért export és import közötti differencia különbségeként van definiálva. A definícióból következően T előjele cserearány-nyereség esetén pozitív, -veszteség esetén pedig negatív. T további fontos tulajdonsága, hogy a meghatározására szolgáló formulában kizárólag változatlan áron kifejezett nagyságok szerepelnek, így voltaképpen a cserearány nyereség, illetve veszteség

volumenét fejezi ki. Ebből az is következik, hogy számszerű értéke csak a változatlan áron mért GDP-hez viszonyítható (illetve adható hozzá).

Ha a változatlan áron mért bruttó hazai termékhez hozzáadjuk T-t, akkor a cserearány-nyereséggel (illetve veszteséggel) korrigált reál GDP-hez jutunk, amelyet az SNA bruttó hazai reáljövedelemként definiál.

$$RGDI(t) = GDP(t)/Pgdp + T. \quad (2)$$

$$RGDI(t)' = 100 * RGDI(t) / GDP(t-1) \quad (3)$$

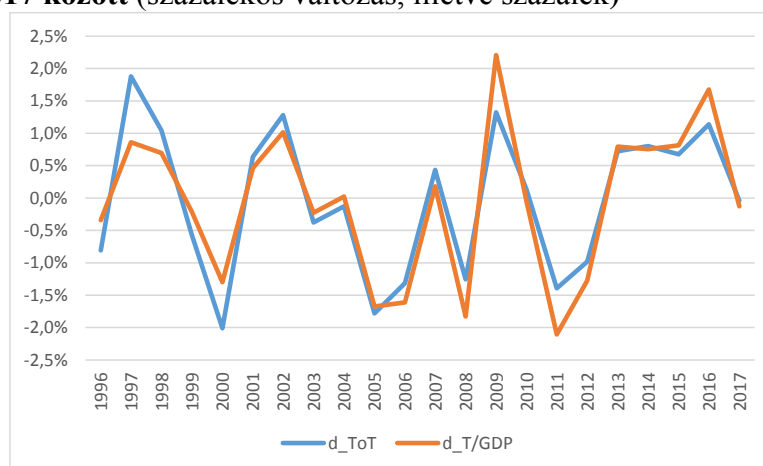
A (2) formula az RGDI „volumenét” mutatja a tárgyidőszakban, a (3) formula pedig az RGDI volumenindexének a meghatározását tartalmazza. *Pgdp* a GDP-deflátort, (') pedig az indexet jelöli.

4.3.3.) A cserearány-hatás (T) és az RGDI alakulása Magyarországon; nemzetközi kitekintés

A 4.10. ábra az éves áru- és szolgáltatásforgalmi cserearány-változásokat, valamint a fenti (1) formula alapján számszerűsített cserearány-hatást (T-t) mutatja a tárgyévi GDP százalékában a 1995 és 2017 közötti időszakban.

A két mutató szorosan együttmozog, és mindkettő jelentősen ingadozik. A kilengések azonban nem szélsőségesek; mindkét mutató nagyjából a (+/-) 2%-os sávon belül marad. Figyelmet érdemel, hogy amíg az időszak elején (nagyjából 2002-ig) a GDP százalékában kifejezett cserearány-hatás elmarad magának a cserearány-változásnak a mértékétől, a periódus második felében (nagyjából 2008-tól) a két mutató közötti viszony megfordul. Ez a változás a gazdaság fokozódó nyitottságával (a külkereskedelmi forgalom növekvő nemzetgazdasági súlyával) magyarázható. Ugyanakkora cserearány-változásnak a nemzetgazdasági szintű reáljövedelmi hatása a gazdasági nyitottság mértékével együtt emelkedik.

4.10. ábra: A nemzetgazdasági külkereskedelmi cserearányok, valamint a GDP-arányos cserearány-nyereség (+) illetve veszteség (-) éves alakulása 1995 és 2017 között (százalékos változás, illetve százalék)

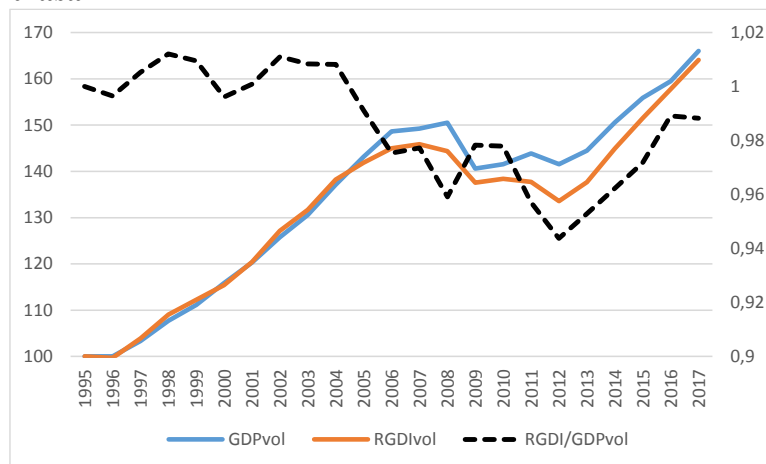
Jelölések: *d_ToT* éves cserearány-változás; *d_T/GDP*: a cserearány-hatás (T) az adott évi GDP %-ában

Forrás: KSH alapján saját számítás

A 4.11. ábra a GDP és az RGDI változása közötti kapcsolat alakulását mutatja be 1995 és 2017 között. A 2000-es évek közepéig a két mutató szorosan együtt mozgott, de a 2004 és 2008 között bekövetkezett cserearányromlás következtében az RGDI kárára nyílt szét a kétféle

indikátor közötti olló. Ellenben a 2012 után kezdődött cserearány-javulásnak köszönhetően, a GDP-nél folyamatosan gyorsabban nőtt az RGDI – vagyis a nemzetgazdasági reáljövedelem gyorsabban emelkedett, mint a termelés – és 2017-re lényegében zárult a korábban szétnyílt növekedési olló.

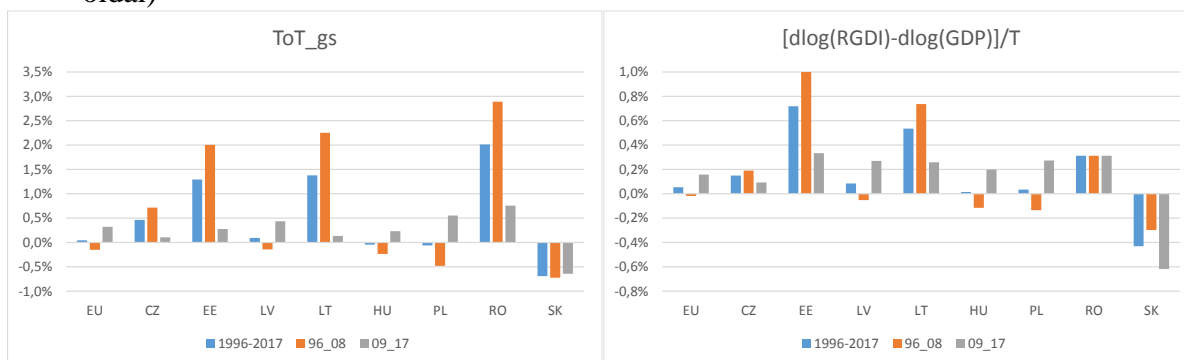
4.11. ábra: A GDP és az RGDI volumenindexe (1995=100) és a RGDI/GDP arány alakulása

Forrás: KSH alapján saját számítás

Végül a 4.12. ábra nemzetközi kontextusba helyezi a fentiekben bemutatott hazai fejleményeket. Az ábra bal oldalán a cserearányok évi átlagos változása látható 1995 és 2017 között, valamint két részperiódusban: a nemzetközi válságig (1995-től 2008-ig), illetve 2009 és 2017 közötti időszakban. Az ábra a balti országokra vonatkozó adatokat is tartalmaz, mert Észtországban és Litvániában kiemelkedő volt a cserearány-javulás reáljövedelmi hatása.¹⁴

4.12. ábra: A cserearányok átlagos évi változása (százalék, bal oldal), valamint az RGDI és a GDP évi átlagos növekedési ütemkülönbsége (jobb oldal)

Forrás: Eurostat (bal oldal) és AMECO (jobb oldal) alapján saját számítás

Az ábra megerősíti: Magyarországon az első periódusban kissé negatív, a másodikban pozitív, de időszak egészét tekintve elhanyagolható volt a cserearány-változás reáljövedelmi hatása. Ez a hatás az említett balti országokban és Romániában egyértelműen pozitív, Szlovákiában azonban erősen negatív volt.

¹⁴ Az ábra bal oldalának az Eurostat, jobb oldalának az AMECO-adatbázis a forrása. Az előbbi adatai frissebbek, de csak az utóbbi tartalmaz számításokat az RGDI volumenváltozásáról. Ezért némi különbség előfordul a kettő között: Magyarországra az előbbi minimális cserearány-romlást, az utóbbi minimális cserearány javulást jelez.

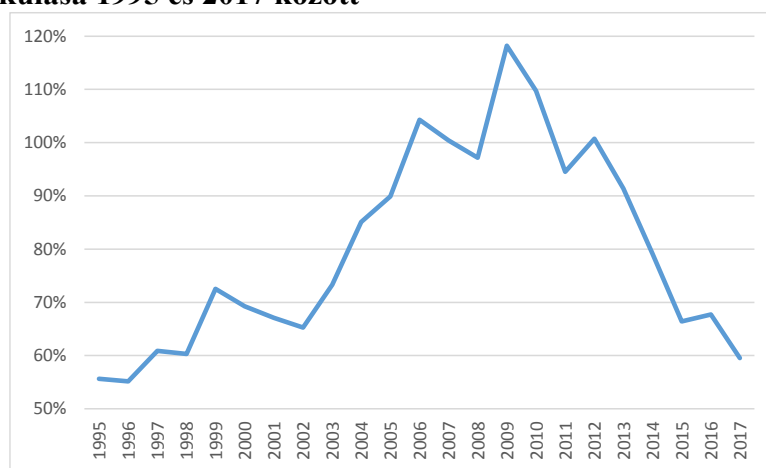
4.4 A nettó export hatása a fizetési mérlegre és nettó külső kötelezettségállomány változására 2010 és 2017 között

Ebben a szakaszban bemutatjuk Magyarország nettó külső kötelezettségállományának 2010 és 2017 között bekövetkezett jelentős csökkenésének összetevőit, és bemutatjuk, hogy ebben, csakúgy, mint a fizetési mérleg pozitív egyenlegében, meghatározó szerepe volt a nettó exportnak. Az utóbbi pozitív egyenlegéhez növekvő mértékben járul hozzá a szolgáltatás-forgalom többlete.

4.4.1 A GDP-arányos nettó külföldi kötelezettség-állomány alakulása

A nettó külföldi kötelezettségállomány (net foreign liability, NFL) a külföldi kötelezettségeknek és a követeléseknek a különbsége, tehát nettó tartozás esetén – amint Magyarország esetében – pozitív az előjele. A kötelezettségek és a követelések sokféle szempont szerint csoportosíthatók (például: adósság vs. nem-adósság; FDI vs. egyéb tételek), de a következőkben csak e tételek egyenlegével foglalkozunk, amelyet NFL-el jelölünk. A 4.13. ábra az NFL/GDP arány alakulásáról ad képet 1995 és 2017 között.

4.13. ábra: Magyarország GDP-arányos nettó kötelezettség-állományának (NFL) alakulása 1995 és 2017 között

Forrás: MNB

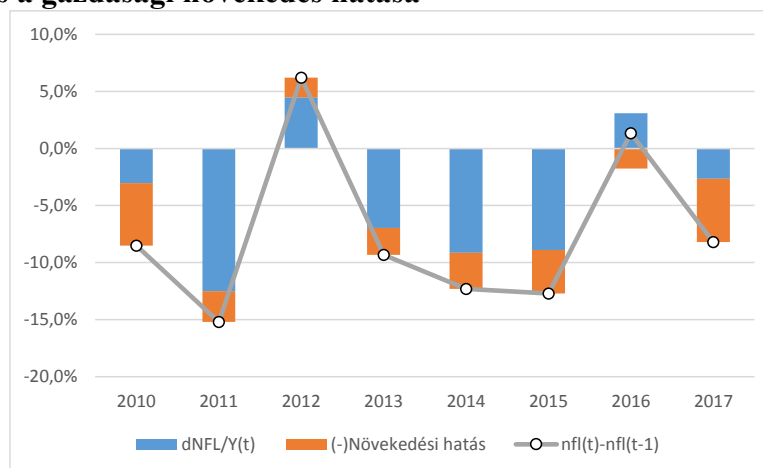
1995 és 2009 között több mint a kétszeresére nőtt az NFL/GDP arány, azóta viszont a felére csökkent. A továbbiakban a csökkenés időszakával foglalkozunk.

Az NFL/GDP ráta éves változása a következő összetevőkre bontható:

$$nfl_t - nfl_{t-1} = \frac{NFL_t - NFL_{t-1}}{Y_t} - \frac{NFL_{t-1}}{Y_{t-1}} \left(\frac{Y_t - Y_{t-1}}{Y_t} \right)$$

ahol NFL a nettó külső kötelezettségráta, nfl annak GDP-arányos értéke, Y a nominális GDP, t és $t-1$ indexek pedig a tárgy, illetve bázisidőszakot jelölik. A jobb oldal első tagja a nettó külföldi kötelezettségráta tárgyévi változásának a tárgyévi GDP-hez mért arányát, a második tag pedig a bázisévi nettó külföldi kötelezettségráta és a gazdasági növekedés interakciójának hatását mutatja. A második tag azt jelzi, hogy a külső kötelezettségráta emelkedését annál inkább lassítja a gazdasági növekedés, minél magasabb a kezdeti ráta, ám a gazdasági visszaesésnek a ráta emelkedésére gyakorolt hatása is a kezdeti szint növekvő függvénye.

4.14. ábra: A GDP-arányos NFL-ráta változásának felbontása: az NFL-változás és a gazdasági növekedés hatása

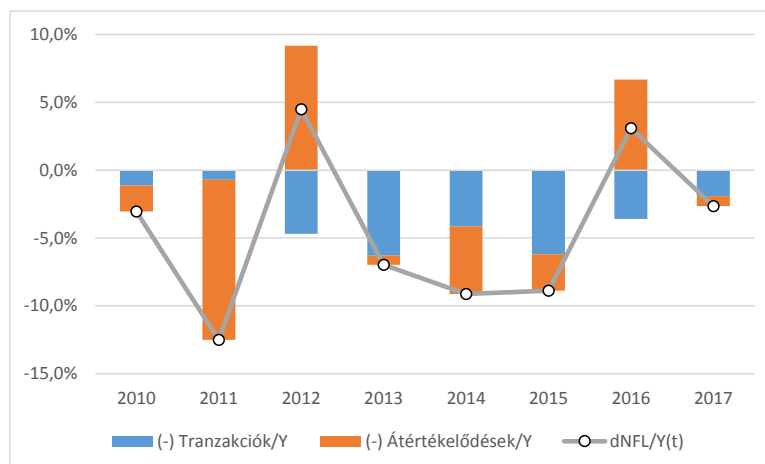

Forrás: MNB és KSH alapján saját számítás

A 4.14 ábra – a 4.13. ábrával összhangban – azt mutatja, hogy két év kivételével csökkent az NFL/GDP ráta. A növekedési hatás egyedül 2012-ben volt negatív, 2016-ban viszont az NFL GDP-arányos emelkedése tolta fel a mutatót, amit csak részben ellensúlyozott a gazdasági növekedés hatása.

A $dNFL/Y$ (az NFL GDP arányos változása) két fő összetevőre bontható: a tranzakcióknak és az átértékelődéseknek a hatására. A tranzakciók a fizetési mérlegben tételesen megjelennek; az átértékelődések (és az azokkal alább összevont, úgynevezett egyéb volumenváltozások) csak az nemzetközi befektetési pozíciót jelző, állományi statisztikákban szerepelnek.

4.15. ábra: A $dNFL/Y$ felbontása: a tranzakciók és az átértékelődések hatása

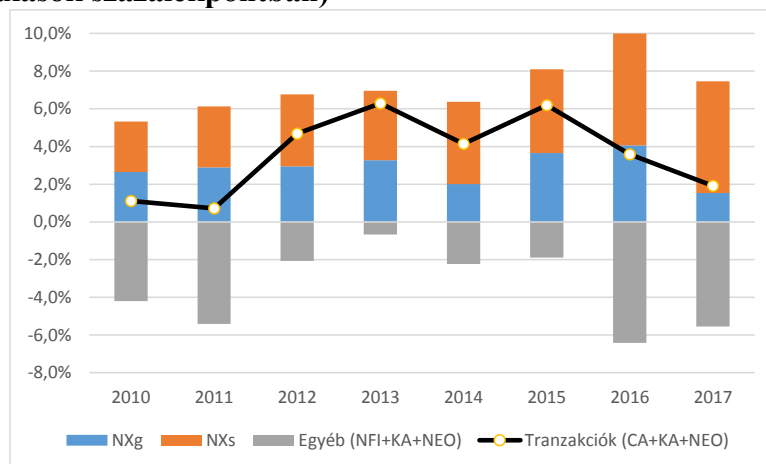

Forrás: MNB és KSH alapján saját számítás

A vizsgált időszakban a tranzakciók valamennyi évben az NFL/GDP arány csökkenését mozdították elő, 2012-ben és 2016-ban azonban a nettó átértékelődési veszteségek feltölték ezt a mutatót.

Végül nézzük meg, hogy a 4.15. ábra kék oszloppal jelzett fejleményeiben mekkora szerepet játszott a nettó export alakulása. A 4.16 ábrán a tranzakciók előjelét megfordítottuk (pontosabban az eredeti előjelekre váltottuk), mivel itt nem az a kérdés, hogy a nettó kötelezettség-állományt csökkenti vagy növeli-e valamely tranzakciók egyenlege, hanem az, hogy milyen előjellel szerepel a fizetési mérlegben.

4.16. ábra: A GDP arányos tranzakciók (az alulról számított külső finanszírozási képesség) felbontása nettó exportra és egyéb tételekre (hozzájárulások százalékpontban)

Az ábra azt mutatja, hogy a tranzakciókon belül a nettó export pozitív hozzájárulása volt a meghatározó tényező mind a fizetési mérleg többletéhez, mind pedig a nettó külföldi kötelezettségállomány csökkenéséhez.

Hivatkozások

- Darvas, Zsolt (2018): Greece: What to expect after the bail-out. Bruegel Blog
http://bruegel.org/2018/10/greece-what-to-expect-after-the-bail-out/?utm_source=GDPR&utm_campaign=200c25255a-EMAIL_CAMPAIGN_2018_10_11_01_04&utm_medium=email&utm_term=0_7c51e322b7-200c25255a-278739897
- European Commission (2008): COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN COUNCIL. A European Economic Recovery Plan. Brussels, 26.11.2008 COM(2008) 800 final.
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication13504_en.pdf
- Györffy, Dóra (2017) Bizalom és pénzügyek. Typotex Kiadó 2017. Budapest. p. 260.
- IMF (2018) Greece: 2018 Article IV Consultation and Proposal for Post-Program Monitoring- Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Greece. 2018. július 31. <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2018/07/31/Greece-2018-Article-IV-Consultation-and-Proposal-for-Post-Program-Monitoring-Press-Release-46138>
- ## Irodalomjegyzék
- BMWi [2018]: Jahresbericht der Bundesregierung zum Stand der Deutschen Einheit 2017, https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Publikationen/Neue-Laender/jahresbericht-zum-stand-der-deutschen-einheit-2017.pdf?__blob=publicationFile
- Bresciani, V. - Cossaro, L.- Ferrari, M. - Giarda, E. [2018]: Italy in the global economy, Prometeia Brief, October 2018, No. 18/5, Bologna
- IfW[2018]: Gern, K.-Hauber, Ph.-Kooths, S.-Mösle, S.-Stolzenburg, U.: Weltkonjunktur im Herbst 2018, Kiel, 2018. szeptember.
- IMF, WEO [2018]: International Monetary Fund. 2018. World Economic Outlook: Challenges to Steady Growth. Washington, DC, October.
- Gemeinschaftsdiagnose 2/18 [2018]: Aufschwung verliert Fahrt – Weltwirtschaftliches Klima wird rauer, Herausgeber: Projektgruppe Gemeinschaftsdiagnose, DIW, IFO, IfW, Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung Halle,
- Koppány, K. [2017]: Makrogazdasági és regionális hatáselemzés multiplikátor modellekkel. Széchenyi István Egyetem, Győr.OECD, Economic Outlook, [2018]: Economic Outlook, May 2018, <http://www.oecd.org/eco/outlook/economic-outlook/>
- OECD [2018]: Interim Outlook, 2018. szeptember 20., <http://www.oecd.org/eco/outlook/economic-outlook/>
- Ozkan, F.,G., Unsal, D., F. [2012]: Global Financial Crisis, Financial Contagion and Emerging Markets. IMF Working Paper. WP/12/293.
- Pritsker, M. [2000]: The Channels for Financial Contagion. International financial contagion. Springer, Boston, MA, 2001. 67-95.
- RWI – Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung, 2018. szeptember 27.
- WTO [2018]: WTO downgrades outlook for global trade as risks accumulate, Press Release 822, 27. September 2018, https://www.wto.org/english/news_e/pr822_e.htm

Mellékletek

1. számú Melléklet

A táblázat címe: **Az EU tagállamok, USA és Kanada kiadási-jövedelmi multiplikátor mátrixa**

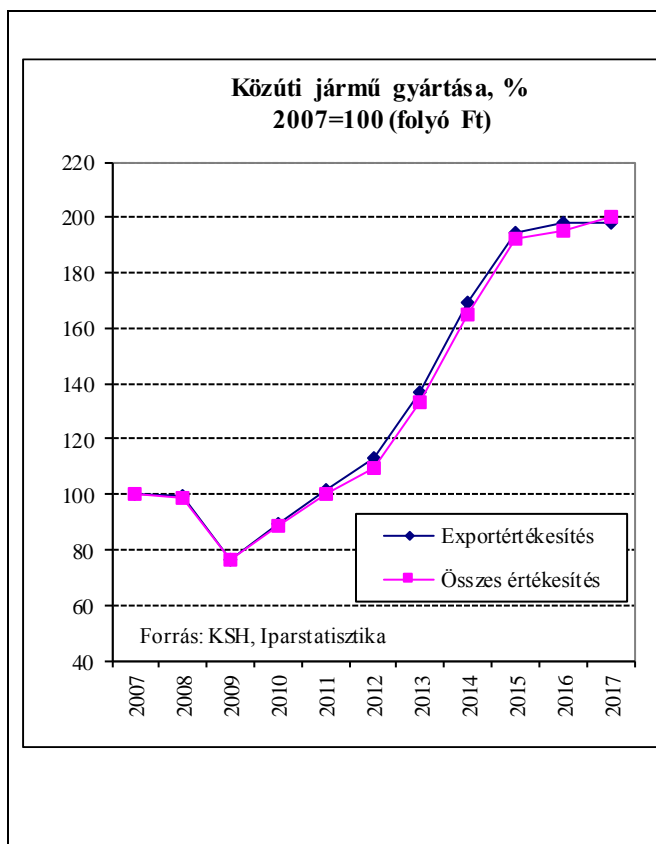
x-tengely: „fogadó” ország

y-tengely: „küldő” ország

Értelmezés: a multiplikátor mátrix eleme, r_{ij} , azt mutatja meg, hogy az i -edik ország GDP-jének (x-tengely) abszolút szintje hogyan változik meg j -edik ország (y-tengely)egységnyi jövedelmének módosulásával.

2. számú Melléklet

M1. táblázat: Közúti járműgyártás

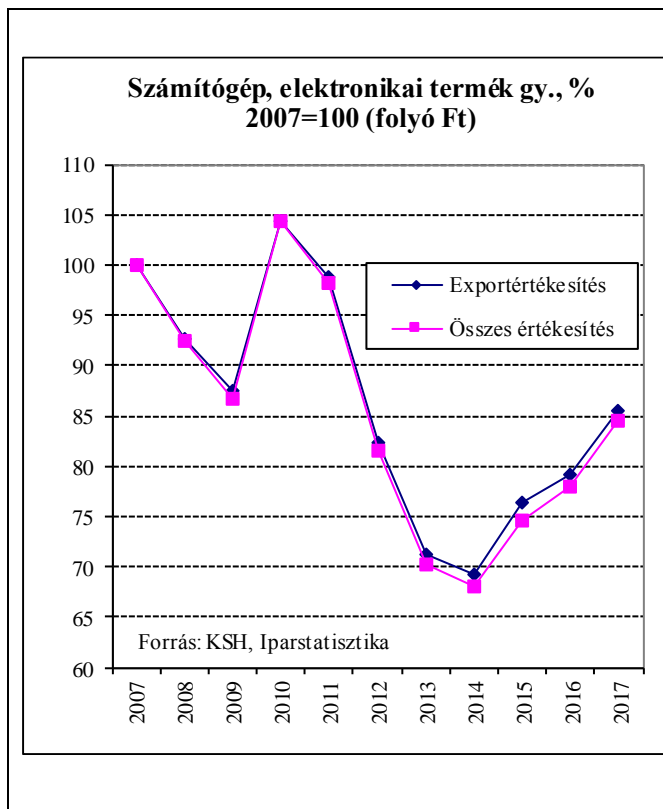

A közúti járműgyártás a feldolgozóipar értékesítéséből 28 százalékkal, exportjából 35 százalékkal részesedett 2017-ben, exportja az összes értékesítésének 92 százaléka volt.

A közúti járműipar termékeinek kereslete erősen konjunktúra-érzékeny, gazdasági recesszió/stagnálás idején a rendelés-visszesések gyorsan jelentkeznek és a keresletcsökkenés fut végig a kereskedők, végtermék előállítók és beszállítók láncolatán.

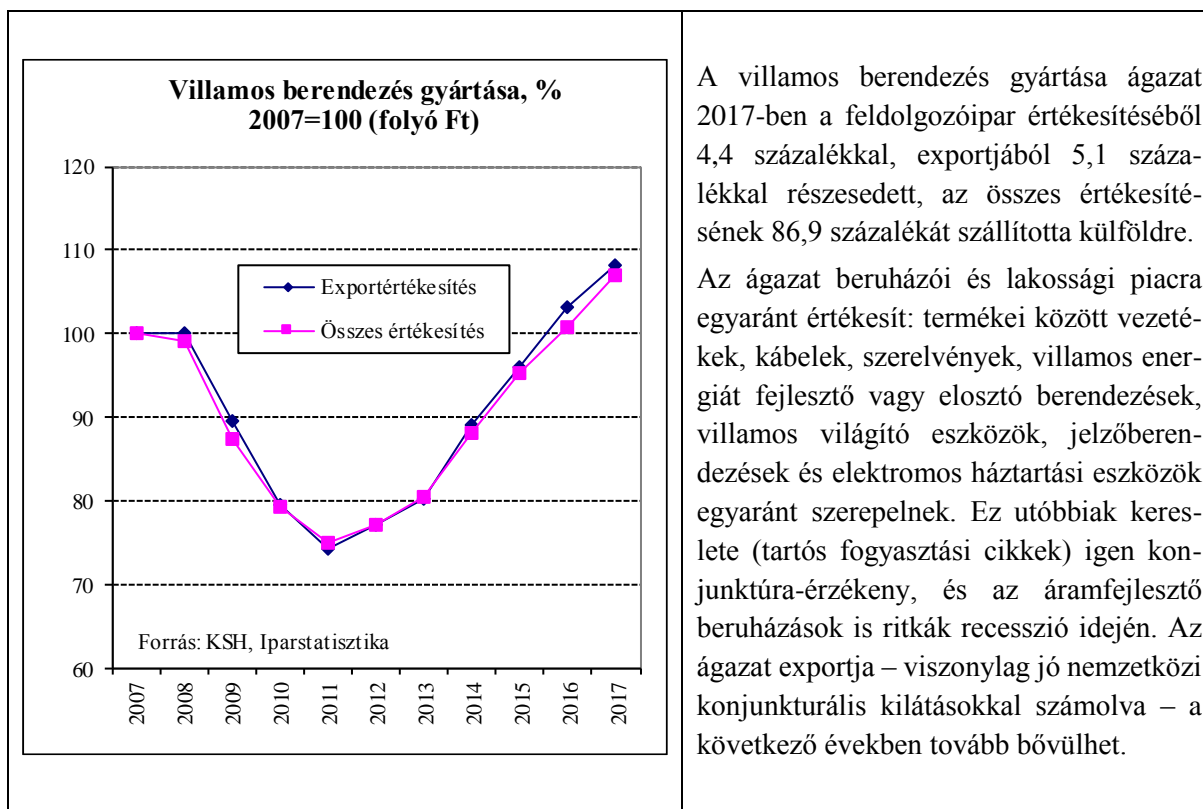
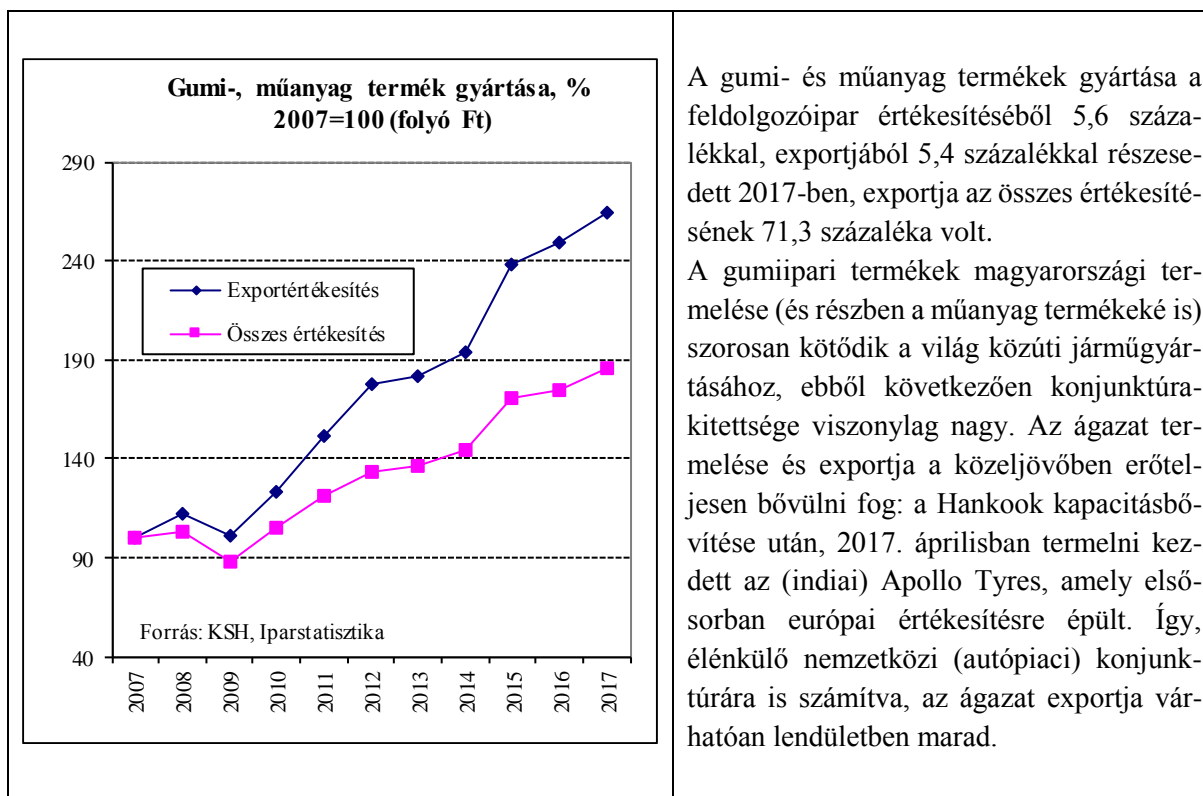
A közúti járműveket jellemzően multinacionális óriásvállalatok állítják elő. A verseny a késztermék-értékesítésben és a többszintes beszállítói hierarchia minden szintjén rendkívül kielezett. A Magyarországon termelő autóiipari multik tervei, az új nagyberuházás és kormányzati támogatásuk (különbféle eszközökkel) alapján az export meghatározó húzó ágazata (minimum) középtávon is az autóiipar lesz.

M2. táblázat: Számítógép, elektronikai és optikai termék gyártás

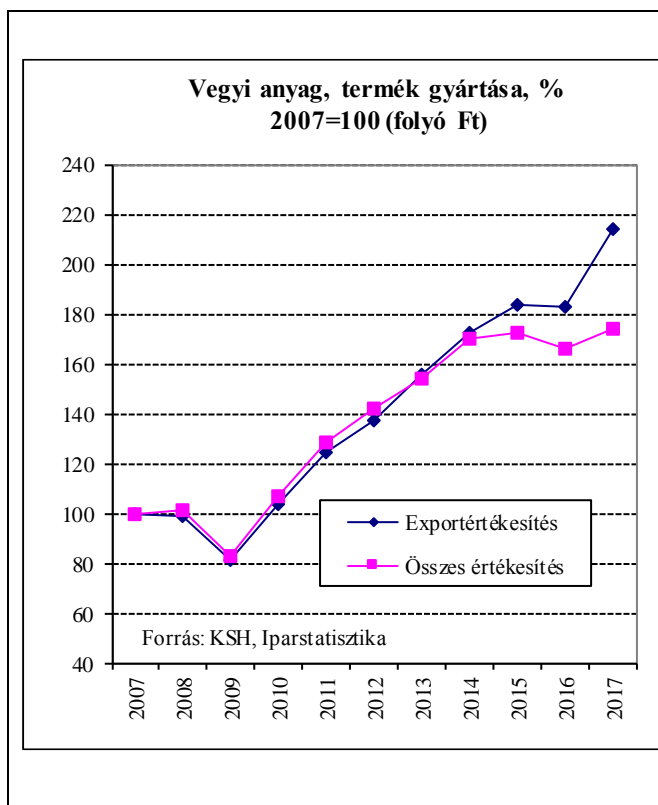

A számítógép, elektronikai és optikai termék gyártás a feldolgozóipar értékesítéséből 12,0 százalékkal, exportjából 14,8 százalékkal részesedett 2017-ben, exportja az összes értékesítésének 94 százaléka volt.

Az ágazat exportja a válság előtt és közvetlenül utána a kiemelkedően dinamikus volt, 2010 után azonban zuhanni kezdett. A mélypont 2014 volt, utána a termelés és a kivitel is újra folyamatosan emelkedett, a korábbi pozíció visszaszerzésére (értékesítésből 20 százalék feletti, exportból 30 százalékos részesedés) nincs esély. Miután az ágazat nagyvállalatai (pl. Nokia, Philips) már leépítették/szűkítették itteni kapacitásait, a következő években, köszönhetően a tevékenység és termék-váltásoknak, egyes termékkörök termelése és exportja feltehetően bővül.

M3. táblázat: Villamos berendezés gyártása**M4. táblázat: Gumi- és műanyag termékek gyártása**

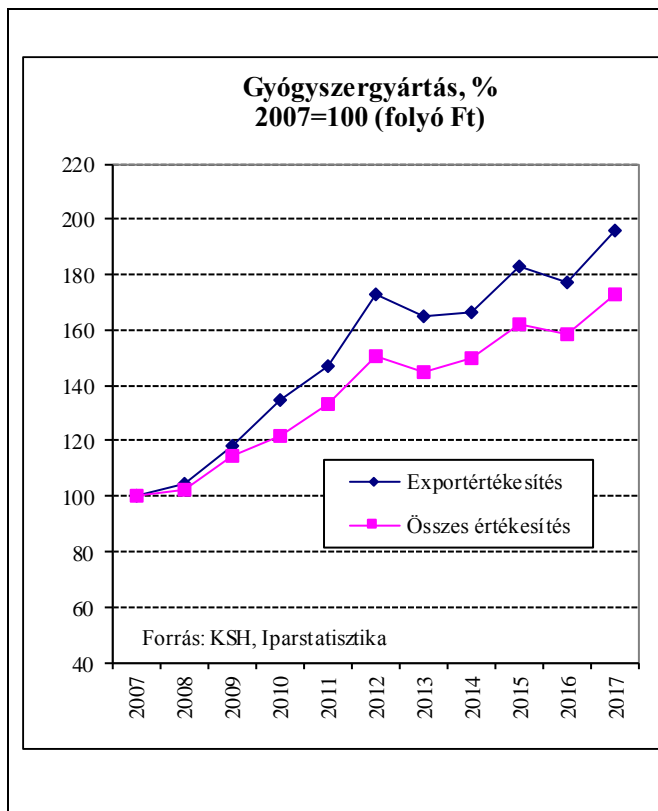
M5. táblázat: Vegyi anyagok, termékek gyártása

A vegyi anyagok, termékek gyártása a feldolgozóipar értékesítéséből 5,5 százalékkal, exportjából 5,1 százalékkal részesedett 2017-ben, exportja az összes értékesítésének 69,3 százalékát tette ki.

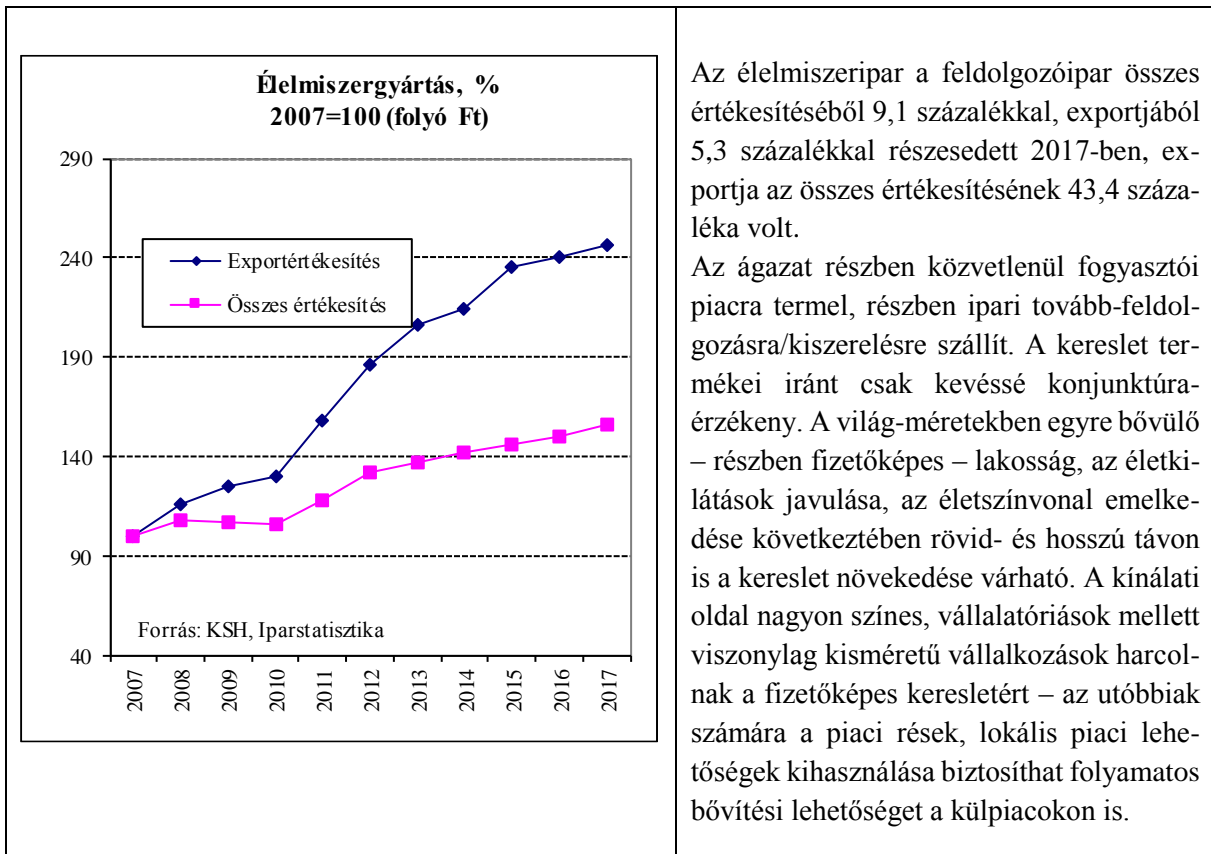
Az ágazat a termelő szektor számára, továbbfeldolgozási célra szolgáló termékeket (pl. szerves és szervesetlen alapanyagokat, műanyag alapanyagokat) és fogyasztási cikkeket (pl. festékeket, tisztító és tisztálkodási szereket) egyaránt gyárt, de a termelés kétharmada alapanyaggyártás (Kazincbarcika és Tiszaújváros). Mindkét terület konjunktúra-érzékeny; a felvevőpiacon várható termelői és lakossági kereslet bővülésével párhuzamosan rövid- és középtávon is növekedhet az ágazat exportja.

M6. táblázat: Gyógyszergyártás

A gyógyszergyártás a feldolgozóipar értékesítéséből 3,1 százalékkal, exportjából 3,5 százalékkal részesedett 2017-ben, exportja az összes értékesítésének 84,6 százaléka volt.

Az ágazat termékei a külpiacon értékesítés során részben ipari tovább-felhasználásra, részben közvetlen fogyasztásra kerülnek, a végtermékek fogyasztója azonban végső soron a lakosság, az ágazat kereslete kevésbé konjunktúra-érzékeny. A globális népesség növekedés, az átlagos életkor emelkedése és az életszínvonal javulása – és az orvoslás fejlődése – következtében termékei iránt töretlen keresletnövekedés várható. A verseny a fizetőképes keresletért hatalmas: Magyarországon is termelő, nagyméretű, tőkeerős, globális vállalatok csatáznak a „jó” piacok megszerzéséért.

M7. táblázat: Élelmiszergyártás

Az élelmiszeripar a feldolgozóipar összes értékesítéséből 9,1 százalékkal, exportjából 5,3 százalékkal részesedett 2017-ben, exportja az összes értékesítésének 43,4 százaléka volt.

Az ágazat részben közvetlenül fogyasztói piacra termel, részben ipari tovább-feldolgozásra/kiszerezésre szállít. A kereslet termékei iránt csak kevésbé konjunktúra-érzékeny. A világ-méretekből egyre bővülő – részben fizetőképes – lakosság, az életkialtások javulása, az életszínvonal emelkedése következtében rövid- és hosszú távon is a kereslet növekedése várható. A kínálati oldal nagyon színes, vállalatóriások mellett viszonylag kisméretű vállalkozások harcolnak a fizetőképes keresletért – az utóbbiak számára a piaci rések, lokális piaci lehetőségek kihasználása biztosíthat folyamatos bővítési lehetőséget a külföldön is.